

AIDAI

1957
NR. 1

TURINYS

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

KNYGOS IR ŽURNALAI

RELIGINIS GYVENIMAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ILIUSTRACIJOS

JANUARY, 1957

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Entered as second class matter at the post office at Kennebunkport, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1957 METAI — SAUSIO MĖNUO — Nr. 1 (96)

ŽVILGSNIS Į JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENĘ JOS 5-RIŲ METŲ GYVATOS PROGA

ST. BARZDUKAS

JAV Lietuvių Bendruomenės steigimo aktas, Laikinojo Organizacinio Komiteto priimtas, oficialiai buvo paskelbtas ir iškilmingai pasirašytas JAV Lietuvių Bendruomenės šventėje 1951 m. lapkričio 18 d. New Yorke. Šie penkeri metai, kuriuos turime nuo oficialaus Bendruomenė gimimo JAV, sudaro gerą progą bent prabėgomis žvilgtelėti į tas įtaigas, pastangas, užsimojimus ir darbus, kurie žymi JAV Lietuvių Bendruomenės neilgą kelią.

Vienos lietuvių organizacijos mintis praeity

Vienas iš esminių Lietuvių Bendruomenės (LB) bruožų yra siekimas apimti visus lietuvius. Kas yra gimęs lietuviu, tas priklauso ir savo tautinei bendruomenei. Kaip nurodo buv. Lietuvybės Išlaikymo Tarnybos valdytojas M. Krupavičius, "Bendruomenės pavyzdys — Lietuvos valsčius ar parapija. Kaip parapijos narys — kiekvienas krikštytas krikščionis, kaip valsčiaus narys kiekvienas valsčiaus ribose gyvenąs Lietuvos pilietis—ar jis katalikas ar evangelikas, ar jis jaunas ar senas, ar jis dvarininkas ar ubagas, taip PLB narys yra kiekvienas žmogus, kieno gyslose teka lietuviškasis kraujas, kas yra lietuviškos kilmės, nors ir nematęs Lietuvos ir nenorįs jos matyti" ("Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu" 16-17 psl.).

Bet pastangų jungti į vieną organizaciją visus lietuvius būta ir seniau. A. Šapokos red. Lietuvos istorijoj nurodoma, kad Amerikoje pirmutinis šitą reikalą iškėlė dr. J. Šliūpas: jo rūpesčiu 1885 m. čia buvo įsteigtas *Susivienijimas Visų Lietuvininkų Amerikoje,* be kitų tikslų, norėjęs taip pat "pagelbėti kitiems pakelti savo tautystę" (žr. 644 psl.).

Dabartinės LB užuomazgos reikia turbūt jieškoti adv. R. Skipičio vadovautoj *Draugijoj Užsienio Lietuviams Remti* (DULR), kurios tikslas buvo nusakytas šitaip: "Kad trečdalis svetur išvykusių lietuvių nepasimirštų kas esą, ir tolimuose kraštuose būdami jaustųsi tos pačios tautos nariai, kad nenutrūktų jų ryšiai su savo tėvyne, reikia, kad visa tauta jais rūpintųsi ir palaikytų su jais artimą ryšį" (A. Šapokos Lietuvos istorija 670 psl.). Ši 1932 m. įsisteigusi draugija rėmė užsieny gyvenančius lietuvius kultūriškai ir materialiai — rūpinosi lietuviškų mokyklų steigimu, siuntė išeiviams knygų ir vadovėlių, palaikė lietuviškas organizacijas ir spaudą, pati leido viso pasaulio lietuvius jungiantį laikraštį ir t.t. Siekdama sudaryti sąlygas pasauly pasklidusiems lietuviams susitikti ir bendrai lietuviškus reikalus svarstyti, DULR organizavo pasaulio lietuvių kongresus. Pirmas toks kongresas įvyko Kaune 1935 m. rugpjūčio 11-17 d.

Lietuvių Bendruomenė laiko egzaminą

Dr. Šliūpo įsteigtasis visų lietuvių susivienijimas neilgai teišlaikė. DULR darbą nutraukė 1940 m. prasidėjęs II pasaulinis karas. Bet bolševikų okupacijos ir karo iš savo tėvynės išblokšti lietuviai gerai suprato, kad lietuvius jungiąs tautybės ryšys tegali būti tikrai patvarus ir gyvas tik jiems artimai tarp savęs bendraujant. Kai tokio bendravimo nebebus, tolydžio silpnės ir tarpusavio ryšiai, kartu silps ir pati lietuvybė. Todėl Vakarų Vokietijoje atsidūrę lietuviai jautė gyvą reikalą tautinį bendrumą palaikyti organizuotu būdu, ir 1946 m. kovo 4 d. čia gimė lietuvių tremtinių bendruomenė, jungianti visus lietuvius.

Tuo būdu Vokietijoje buvo pradėti laikyti bendruomenės egzaminai. Jie buvo išlaikyti labai gerai. Vaisiai įtikino net ir didžiausius skeptikus: "Toji lietuvių tremtinių bendruomenė nudirbo nepaprastai didelius darbus: suorganizavo šimtus lietuviškų mokyklų, palaikė savo tautinę kultūrą, stiprino lietuvybę, visomis priemonėmis rėmė Lietuvos laisvinimo bylą" (1952 m. "Lietuvos" 2 nr. 183 psl.).

Vokietijos lietuvių tremtinių bendro tautinio darbo pavyzdys parodė tą kelią, kurio mums reikėjo. Beliko pasidaryti reikiamas išvadas: duoti lietuvių bendruomenei idėjinę atramą ir apmesti organizacines formas. Tai atliko Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas (Vlikas): 1949 m. birželio 14 d. jis paskelbė Lietuvių Chartą ir priėmė laikinuosius Pasaulio Lietuvių Bendruomenės santvarkos nuostatus.

Lietuvių Charta tai yra visų lietuvių konstitucija. Joje yra surašyti visi tie dalykai, kuriuos kiekvienas lietuvis turi žinoti, kurių turi laikytis ir kuriuos turi savo gyvenime vykdyti. Įžangoje pabrėžusi, kad Lietuvių Tauta yra išsikovojusi teisę laisvai ir nepriklausomai gyventi savo tėvų žemėse, kad ji vieninga valia siekia išlaikyti, kurti ir ugdyti savo gyvybę, kalbą, tautines bei valstybines tradicijas, kad ji, savo tautine kultūra visuotinei žmonių giminės pažangai bendradarbiaudama, vykdo Visagalio valią ir laisvo žmogaus pašaukimą, toliau Lietuvių Charta atskirais paragrafais pasisako dėl vieningos Pasaulio Lietuvių Bendruomenės sudarymo, dėl tautinės gyvybės išlaikymo, lietuvių kalbos, lietuviškos šeimos, tautinės kultūros, valstybinės nepriklausomybės, tautinės mokyklos, draugijų, lietuviškos knygos, tautos istorijos, tautinio solidarumo, tautinių spalvų, tautinės šventės, lietuvio šūkio ir lojalumo gyvenamajam kraštui. Visa, kas Lietuvių Chartoje surašyta, yra siekiamasis LB tikslas.

Laikinieji PLB santvarkos nuostatai sudaro teisinį pagrindą LB kurtis ir tvarkytis atskiruose kraštuose. Jie taip pat išryškina ir LB pobūdį. Būdingieji LB bruožai yra tokie: LB yra *visuotinė* — jai priklauso visi lietuviai; LB yra *demokratinė* — jos organai yra sudaromi rinkimų būdu; LB yra *vieninga* — kaip viena yra lietuvybė, taip turi būti bendros ir pastangos ja rūpintis.

LB vieningumui suprasti įsidėmėtini šie žodžiai, imti iš oficialinių šaltinių:

> "PLB organai negali pasidaryti tos ar kitos partijos ekspozitūra. Partijos su savo partiniais tikslais PLB organuose neturi darbo" (M. Krupavičius, "Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu"," 18 psl.).
>
> "Jei jau politinis susiskaidymas kaikuriuose visuomeninio gyvenimo plotuose yra suprantamas ir pateisinamas, tačiau žinotina, kad ne į visas šventyklas ant šio žirgo jojantieji priimami. **Pasaulio Lietuvių Bendruomenę mes kaip tik norėtume pavadinti šventykla, į kurią uždrausta įeiti su partinėmis maldaknygėmis, nes šioje šventykloje tėra tik viena malda: lietuvybė.** Ji turi mus jungti ir stiprinti kovoje dėl tautinės gyvybės išlaikymo, kad svečiose šalyse išblaškyti tautiečiai nenuvystų savo tautai" ("Pasaulio Lietuvių Bendruomenės keliu" 34 psl.).

Vyr. Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto nustatytais pagrindais LB ėmė organizuotis visuose laisvojo pasaulio kraštuose, kur tik yra susitelkusių kiek daugiau lietuvių. Į LB kelią taip pat įstojo ir JAV lietuviai.

"Ar Bendruomenės čia reikia?"

LB organizavimasis daugely kraštų ėjo natūraliai, be didesnių sunkumų. LB čia tuojau atsistojo ant kojų ir pasidarė pajėgi atlikti tuos uždavinius, kurie jai skiriami. Atmosfera Amerikoj nebuvo tokia palanki. Prie jos susidarymo prisidėjo skirtingos Amerikos lietuvių gyvenimo sąlygos.

Lietuvių emigracija Amerikoje buvo ne tik gausi, bet ir pajėgi. Lietuvybės dvasia čia siūbtelėjo ne tai kad banga, bet veržėsi visa srove. Darbų balansas čia tikrai įspūdingas: suorganizuota apie 120 lietuviškų parapijų; įsteigta apie 70 lietuviškų mokyklų; veikia milijonines apyvartas darą du susivienijimai ir kitos draugijos — Amerikos LRK Federacija, Tėvynės Mylėtojų Draugystė, Lietuvos Vyčiai, (Čikagos) Lietuvių Literatūros Draugija, Kunigų Vienybė; Amerikos lietuviai prisistatė arba prisipirko nemaža visuomeninių namų, salių, klubų; jie įsisteigė gausią periodinę spaudą; jie sudėjo milijonus dolerių Lietuvos laisvės ir atstatymo reikalams; pagaliau jie suorganizavo Altą, Balfą ir kt. bendrines organizacijas. Organizavimosi pastangos Amerikoje buvo įgijusios net aiškių infliacijos reiškinių, kai buvo pristeigta net iki dviejų tūkstančių įvairiausių smulkučių lietu-

JAV Lietuvių Bendruomenės Taryba su svečiais ir įvairių sričių referentais, susirinkusi 1955 m. į pirmąją sesiją Niujorke. Pirmoje eilėje ir kairės: K. Bielinis, prel. Pr. Juras, J. Šlepetys, dr. K. Pakštas, prel. J. Balkūnas, prof S. Kolupaila, K. Krušinskas, kun. S. Yla... V. Maželio nuotrauka

viškų draugijėlių. Reikia prisiminti dar ir tai, kad savo laiku Amerikos lietuviai buvo pradėję organizuoti ir savo kariuomenę, net kelias jos divizijas, kuri uniformuota ir ginkluota su savo orkestrais rodydavosi įvairiuose paraduose bei švenčių iškilmėse.

Kultūrinį lietuvių gyvenimą palaikė ir kėlė (daugiausia prie parapijų) įsisteigę chorai, vaidintojų būreliai ir kt. vienetai. Kultūrinės Amerikos lietuvių veiklos reikšmę rodo tas faktas, kad, kai Lietuvoje buvo uždrausta spauda, Amerikoje pasirodė visos eilės mūsų autorių raštai. Pabrėžtina, kad Donelaitis, Strazdelis, Daukantas, Valančius, Ivinskis, Kudirka ir kt. Lietuvą pasiekė iš Amerikos!

Visa tai rodo gyvas tautines pastangas ir reikšmingus tautinius užsimojimus, kuriais Amerikos lietuviai gali pagrįstai didžiuotis. Šitų tad įspūdžių veikiamiems senosios emigracijos lietuvių veikėjams dabar ir kilo klausimas: kokios gi kitos jums reikia lietuvių bendruomenės?

Bet visa tai, be retų išimčių, jau tebuvo tik šviesi praeitis, kuria naujai į Ameriką atvykę lietuviai tremtiniai galėjo gėrėtis, bet negalėjo atsiremti. Todėl čia pasirodė pakankamai gąjį naujoji LB idėja, į Ameriką atkeliavusi kartu su pačiais tremtiniais. Ji buvo labai gyva naujai įsisteigusiose lietuvių tremtinių draugijose. Jai taip pat pritarė lietuvybės ateitimi besisieloją senosios emigracijos lietuviai. Prel. J. Balkūnas pvz. 1950 m. rašė:

> "Sroviniai santykiai dažnai yra nekultūringi. Partinės rietenos yra betikslės, kai valstybė ne egzistuoja ir pati tauta sunaikinimo pavojuje. Nepasitikėjimas ir kaltinimai yra dienas atgyvenę dalykai. Tik konstruktyvi veikla stiprins visų pažiūrų lietuvius. Jei Pasaulio Lietuvių Bendruomenė JAV plačiu mastu neorganizuojama, tai kaltas tik srovinis nesutarimas. Pasaulio Lietuvių Ben-

druomenei skiriu pirmą vietą, stiprinant JAV lietuvybę" ("Lietuvybės silpnėjimo priežastys" 10 psl).

Šitaip prasidėjo Amerikoje kova dėl LB. Bendruomenei čia nepritarė tie, kurie tarėsi ją Amerikoje jau turį; už ją pasisakė tie, kurie norėjo ne tik Amerikos, bet ir viso pasaulio lietuvius jungiančios organizacijos Lietuvių Chartos tikslams siekti. Nepritarė daugiausia Amerikos lietuvių organizacinio gyvenimo viršūnės, LB konkrečiai organizuoti ėmėsi apačios — jos apylinkės ir apygardos steigėsi atskirose vietovėse (gyviausi LB židiniai buvo Chicagoje ir Connecticute su New Yorku). Organizavimosi sunkumus pavaizduoja jau čia minėtas prel. J. Balkūnas, kaip LB Laikinojo Organizacinio Komiteto (Loko) pirmininkas pasiėmęs didžiąją darbo dalį ir atsakomybę: "Pirmiausia reikia pripažinti, — kalbėjo jis 1954 m. balandžio 10 d. New Yorke įvykusioje LB konferencijoje, — kad visuomenei kam nors nuteikti reikia ją tinkamai informuoti, įtikinti, auklėti, suorganizuoti". Tačiau:

> "Dar bendruomenė buvo net negimusi, o jau pasipylė prieš ją šmeižtų kampanija. Įvairiausi įtarinėjimai ir pn. mirgėte mirgėjo mūsų spaudoje. Atminkim, kad Altas su teisininkais ir be teisininkų dvejus metus nenoromis svarstė ir pagaliau palaimino pačią idėją. Altas sutiko, bet visi 'keturi' pareiškė nepritarią... Nebuvo patogu atmesti kultūrinį junginį, kuris kūrėsi tokiais pat principais, kaip ir pats Altas, tik demokratiniu pagrindu, ko Altas visiškai neturi. Nuoširdumo iš politinių viršūnių nejausdami, Loko nariai vis dėlto įsipareigojo bendruomenę čia įgyvendinti" (1954 m. "Darbininko" 29 nr.).

Lokas JAV LB priešakyje

Taigi užtvanka buvo pralaužta ir Amerikoje. Bendruomenės priešakyje atsistojo 1951 m. pradžioje susidaręs Lokas (Laikinasis Organizacinis Komitetas), į kurį įėjo: prel. J. Balkūnas, K. Bielinis, H. Blazas, W. M. Chase, dr. M. J. Colney, K. Kleiva, A. Saulaitis, dr. P. Vileišis ir J. Vilkaitis (iš Loko buvo pasitraukę A. Lapinskas ir į Vokietiją išvykęs prof. K. Žalkauskas). Kadangi Loko nariai gyveno toli pasisklaidę (dalis Chicagoj, dalis New Yorke ir jo srity), tad darbo sėkmingumo motyvais buvo išrinkti kaikurių jo narių antrininkai: pvz. dr. M. J. Colney antrininkas buvo dr. B. Nemeckas, H. Blazo — Alb. Ošlapas, W. M. Chase — A. S. Trečiokas. K. Kleivos — Pr. Vainauskas. J. Vilkaičio — J. Valaitis. Loko prezidiumas pareigomis pasiskirstęs buvo šiaip: prel. J. Balkūnas — pirm., dr. M J. Colney — I vicepirm., dr. P. Vileišis — II vicepirm., A. Saulaitis — sekr. ir W. M. Chase — iždininkas.

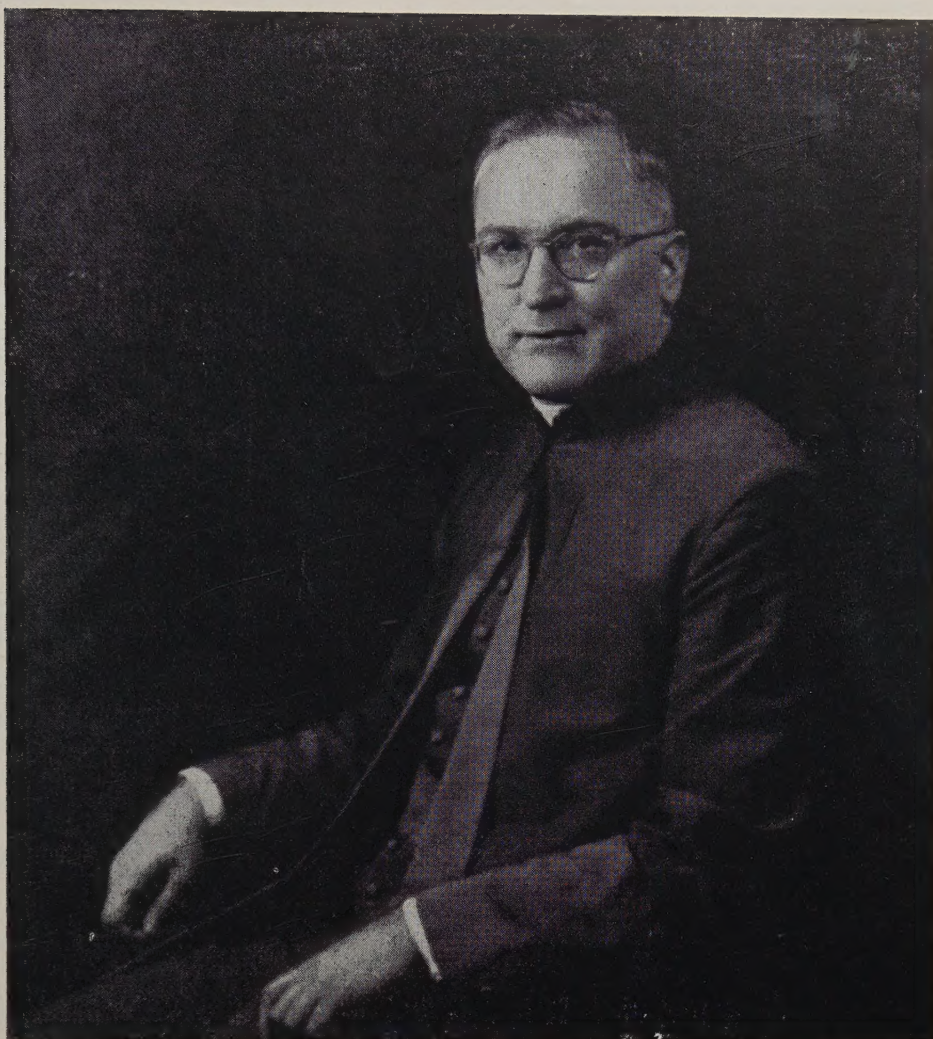
Susitvarkęs viduje, Lokas tuojau griebėsi darbo: priėmė statutą (1951 rugp. 18-19 posėdy), surengė LB gimimo iškilmes (1951 lapkr. 18 New Yorke), priėmė laikinuosius JAV LB įstatus (1952 kovo 6), inkorporavo LB Connecticuto valstybės sekretoriate (1952 vasario 15), sprendė apygardų ir apylinkių organizavimo reikalus, sudarė Bendruomenės Garbės Teismą, priėmė kartotekos tvarkymo nuostatus ir išspausdino korteles, organizavo lietuvių spaudos atgavimo sukakties metus ir kt. Darbo vaizdui paryškinti primintina, kad Lokas savo kadencijos metais iš viso turėjo 21 posėdį ir jo prezidiumas — 44 oficialius posėdžius (neminint įvairių pasitarimų). Be gausių LB apylinkių susirinkimų, Loko veiklos metu taip pat įvyko 6 apygardų suvažiavimai ir 4 rajoninės konferencijos, svarsčiusios gyvuosius LB reikalus.

Lokas JAV LB priešaky išbuvo ketverius metus su viršum. Daugiausia ribojosi organizaciniais reikalais bei darbais. Kaip prisipažįsta jo pirm. prel. J. Balkūnas, Lokas esamąja savo sudėtimi ir nebegalėjo "imtis jokių dar didesnių darbų" (1954 m. "Darbininko" 30 nr.). Iš kitos pusės organizavimo darbus ir pastangas lydėjo nuolatiniai "puolimai ir įtarinėjimai paralyžuoti, stabdyti, pajuokti . . . kad būtų geriau partijai ar srovei" (ten pat). Nesiimdami plačiau vertinti Loko veiklos (tai yra ir ne šio rašinio uždavinys), ją apibūdinkime jo pirm. prel. J. Balkūno žodžiais, pasakytais apyskaitiniame Loko pranešime JAV LB Tarybos posėdy 1955 m. liepos 2 d. New Yorke:

> "Kas padaryta realaus? Štai yra apie 60 apylinkių ir beveik 10 veikiančių apygardų. Septyni tūkstančiai atėjo rinkti Tarybos. Dar keli tūkstančiai su Bendruomene susirišusių lietuvių nepasireiškė rinkimuose. O kiek tautinio judrumo, kiek kultūrinio darbo, kiek talkos ir pagalbos teikta Balfui, Altui ir kt. Prieš ketverius metus buvo organizacinė tuštuma".

Į JAV LB Tarybos rinkimus

Vyriausiasis LB organas yra jos Taryba, renkama visuotiniu, lygiu, tiesioginiu ir slaptu lietuvių balsavimu. Organizaciniu laikotarpiu JAV LB Tarybos uždavinius atliko Lokas, į kurį buvo deleguoti arba pakviesti įvairių visuomeninių bei politinių mūsų srovių asmenys. Tuo buvo norima sudaryti reikiamą Loko darbui atramą, bet iš kitos pusės šiuo pagrindu sudarytame Loke glūdėjo ir jo silpnybės. Turintiems pagrindines pareigas savo srovėse kaikuriems Loko nariams LB rūpesčiai tegalėjo būti tik antraeiliai ar net dar tolimesni. Antra, kaip pastebima ryšium su JAV LB Tarybos rinkimais man atsiųstame viename *informaciniame* neoficialiame rašte, "pr-

Prel. Jonas Balkūnas, JAV Liet. Bendruomenės Tarybos prezidiumo garbės pirmininkas.

tijų veikėjai Loke praktiškai visus darbus šaldė, jei nepasakyti teisingiau — paralyžavo: niekas nieko nedirbo, lyg žiūrėjo, ką galės gauti . . . Jokia partinėmis aritmetikomis sudaryta komisija nieko ligi šiol nedarė. Visi projektai likdavo užuominų stadijoje".

Bet mums dabar ne priekaištai rūpi. Šitai primenama tenorint tik pavaizduoti tas nuotaikas, kurios turėjo įtakos nusistatymams rengiantis į JAV LB Tarybos rinkimus.

Svarstant Tarybos rinkimų sistemos klausimą, išryškėjo ypačiai dvi nuomonės. Vieni norėjo, Loko pavyzdžiu, matyti ir LB Tarybą sudarytą iš atskirų srovių bei partijų atstovų. Jie galvojo šiaip: srovės ir partijos mūsų gyvenime yra, ir su šiuo faktu reikia skaitytis. Bendruomenei bus sveikiau, jei jos bus Taryboje atstovaujamos. Kokiu santykiu — priklausys nuo pačių rinkikų. Todėl į JAV LB Tarybos rinkimus reikia eiti priimant *proporcinę* rinkimų sistemą.

O kai rinkimai buvo įvykdyti ne pagal proporcinę sistemą, tai jų vertinimuose suskambėjo ne tik priekaištų, bet ir įtarinėjimų gaida. Antai, K. Bielinis, buv. Loko narys, rašė:

> "Tačiau nereikia užmiršti vienos, Bendruomenei kenksmingos, aplinkybės. JAV-bių lietuvių bendruomenės vadovaujamų organų rinkimai ėjo tokia rinkimų sistema, kad negausios bei neturėjusios stipresnio rinkimų aparato grupės nesurinko reikalingo skaičiaus balsų; tad dabar vadovaujamuose organuose jos neturi savo žmonių. O buvo kovota už proporcinę rinkimų sistemą. Kokiais sumetimais buvo atmesta proporcinė rinkimų sistema, nesunku suprasti. Bendruomenės organizacijos šalininkai tuo nei bendruomenės idėjos, nei jos veiklos nesustiprino, bet, priešingai, susilpnino.
>
> Gaila, kad tai padaryta šiuo metu, kada apatija ir visuomeninis snaudulys vis plačiau gaubia "Lietuvių Dienų" 11 psl.).

Kiti gi galvojo, kad Bendruomenei proporcinė rinkimų sistema netinka dėl pačios jos prigimties: Jei pripažįstame ir oficialiai skelbiame,

kad LB yra nesrovinė, nepartinė ir t.t., tad būdami nuoseklūs bei nuoširdūs, to ir gyvenime laikykimės. Kultūriniame junginyje reikia kitokių organizacinių metodų ir priemonių. Bendruomenę reikia atremti į kultūrinį potencialą, tad į jos darbą turi ateiti visų pirma tie, kurie reiškiasi kultūrine iniciatyva. Bendruomenėje neturi būti vietos politinio gyvenimo elementams — kovai dėl valdžios, dėl valdymo sistemos, dėl atstovavimo aritmetikos ir t.t.

Šita nuomonė taip pat turėjo aktyvių šalininkų, ir tai buvo daugiausia žmonės, jau įsitraukę į gyvąjį bendruomeninį darbą. Ir šių eilučių autoriui net keliais atvejais teko už ją pasisakyti. 1955 vasario 24 kartu su P. Stravinsku ir K. Žuku Lokui išsiuntėme tokį raštą:

"Bendruomenei priklauso **visi** lietuviai. Juos visus čia jungia **bendrieji siekimai bei uždaviniai:** tautinės gyvybės išlaikymas, kalbos ir tradicijų saugojimas, tautinės kultūros ugdymas ir kt. Taigi LB savo **prigimtimi** yra ir turi būti vienalytė. Todėl visų lietuvių pareiga ir yra **saugoti bei stiprinti jos vieningumą.**

Reikia džiaugtis, kad mūsų lietuviškose kolonijose ši vieningumo dvasia yra rūpestingai saugojama. Šios pastangos taip pat reiškiasi ir vietinius LB organus renkant: balsuojama už atskirus asmenis iš rinkikams pateikiamo bendro sąrašo, kur nepažymima nei kandidatų pasaulėžiūra, nei jų politinė diferenciacija. Todėl LB gyvenime yra jau išsikristalizavusi pažiūra, kad tik šitaip išrinktieji tegali tartis esą **visos** LB atstovai, įgalioti jos labui dirbti ir **laisvi** nuo pašalinių įtakų. **Ligšiolinis, nors dar ir neilgas, patyrimas jau įtikinamai parodė, kad šitoks kelias LB gyvenimui neabejotinai yra pats geriausias bei naudingiausias.**

LB Taryba, kaip vyriausiasis jos organas, turi taip pat būti LB atspindys. Todėl esame įsitikinę, kad tik augščiau nurodytu būdu tegali būti ji renkama. Siūlymai eiti į LB Tarybos rinkimus atskiromis grupėmis ir tų grupių interesų kišimas į LB gyvenimą laikytini nesuderinamu dalyku su LB vieningumo dvasia. Taip vykdant rinkimus, jau pačiose pirmose LB gyvenimo dienose būtų pasėta jos irimo sėkla. Ir dar daugiau: irimo procesas iš viršaus persiduotų į apačią ir naikintų tai, kas čia jau yra laimėta — gražias, visaip remtinas ir palaikytinas bendruomeninio vieningumo tradicijas.

Dėl to esame nuomonės, kad ir LB Tarybos rinkimai turi būti vykdomi **pagal vieną bendrą abėcėliškai sudarytą kandidatų sąrašą, rinkikams balsuojant už jų pasirinktus asmenis.**

Šitai tačiau nereiškia, kad įvairios mūsų grupės neturėtų domėtis Lietuvių Bendruomene, jos siekimais ar organizaciniais reikalais apskritai: **kaip ligi šiol,** taip ir toliau visokeriopa jų, **kaip lietuviškų junginių,** parama LB pageidaujama bei laukiama."

Pasisakymų prieš proporcinę rinkimų sistemą buvo ir daugiau. Detroito apylinkė reagavo net rezoliucija, kurioje sakoma:

"LB Detroito Apylinkės Valdyba su gailesčiu turi pareikšti, kad pačių JAV LB steigėjų yra žalojamas pagrindinis LB principas, t. y. apolitiškumas. Tiktai šis vienintelis motyvas nulėmė LB įsisteigimą. Ir tik vien tuo motyvu vadovaujantis sėkmingai steigėsi vietovėse apygardos ir apylinkės, kurios per dvejų metų laikotarpį spėjo puikiai užsirekomenduoti ir įsigyti lietuviškos visuomenės pasitikėjimą. Šiandien, t. y. vos praėjus trejiems metams, LB steigėjai užmiršo savo nusistatymą ir į LB veda politines tendencijas.

Mes norime, kad ir Vyr. Taryba būtų renkama sudarius vieną alfabetinį sąrašą. Toks yra ir visos Detroito apylinkės nusistatymas, kurį Jūs matote iš vyr. rinkimų komisijai nusiųstos visuotinio apylinkės narių susirinkimo, įvykusio 1955 m. m. sausio 23 d., priimtos rezoliucijos.

Šia proga pareiškiame, jei nustatytoji rinkimų tvarka į Vyr. Tarybą bus pakeista įvedant politines kombinacijas, Detroito apylinkės valdyba savo apylinkėje rinkimų neorganizuos ir rinkimuose nedalyvaus" (pas. pirm. Č. Staniulis, sekr. K. Gricius).

Minimoji apylinkės susirinkimo rezoliucija buvo tokia:

"Kadangi JAV Lietuvių Bendruomenė yra apolitinė organizacija, jungianti visus lietuvius (išskyrus komunistus), nežiūrint nei jų politinių, nei religinių nusistatymų, neskiriant, ar jie yra senieji ar naujieji ateiviai, todėl kandidatų sąrašai į Vyriausiąją JAV Lietuvių Bendruomenės Tarybą turi būti sudaromi alfabetine tvarka (pas. JAV LB Detroito apylinkės valdyba: J. Mikaila, Č. Staniulis, V. Kutkus, A. Misiūnas, E. Bulotienė ir K. Gricius).

Juozas Alaušius, rašydamas LB klausimais ir pasisakydamas prieš jos organizavimą politinių partijų koalicijos pagrindu, visai teisingai pastebi:

"Viena yra aišku: būdamos pačios savo prigimtimi skirstymosi išraiška, partijos negali būti pagrindu tam, kas kaip tik turėtų partinį susiskirstymą nuveikti augštesne lietuviškos vienybės sąmone" (1952 m. "Aidų" 10 nr. 466 p.).

J. Alaušius ten pat pasiūlė ir LB organų rinkimų būdą — "į visus bendruomeninius vadovybės rinkimus žiūrėti tik kaip į žmonių darbui parinkimą, o ne politinių jėgų demonstravimą . . . Jei norime sukurti bendruomenę, turime joje nutildyti partines aistras" (468 psl.).

Įdomu dar rinkimų sistemos klausimo svarstymą pasekti pačiame Loke. 1955 m. sausio 29 d. posėdy, po narių pasisakymų klausimą balsuojant, už proporcinę rinkimų sistemą pasisakė 4 ir prieš — taip pat 4. Vasario 26 d. posėdy už proporcinės rinkimų sistemos įvedimą balsavo 4, prieš — 3, susilaikė 2. Siūlymas nepraėjo tik atsitiktinių (formalinių) aplinkybių dėka: prieš balsuojant buvo išsiaiškinta, kad "rinkimų sistemai pakeisti reikia atitinkamai pakeisti ir Laik. JAV LB įstatus ir šiam pakeitimui reikia 6 balsų daugumos". Loko nariai, balsavę už proporcinę rinkimų sistemą, nebekreipė jokio dėmesio į bendruomeninį darbą dirbančiųjų asmenų pareiškimus, kurių į Loką buvo atėjusių ne tik iš čia minėtų Clevelando bei Detroito, bet ir iš Čikagos bei New Yorko apygardų.

JAV LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS TARYBOS PREZIDIUMAS
Adv. J. Šlepetys, pirm. (vidury), dr. J. Puzinas, vicepirm, dr. M. Gimbutienė, sekr.
V. Maželio nuotrauka

Išrenkama pirmoji JAV LB Taryba

Tarybos rinkimus vykdė Loko sudarytoji V. Vaitiekūno pirmininkaujama Vyriausioji Rinkimų Komisija. Pagal jos nustatytą rinkimų tvarką: a) balsavimo teisę turėjo kiekvienas pilnateisis JAV lietuvis, ne jaunesnis kaip 18 metų amžiaus, turįs LB nario knygelę arba tautinio solidaruma įnašų kvitą ar kitą atitinkamą pažymėjimą (4 par.), b) Tarybos nario kandidatu galėjo būti kiekvienas JAV lietuvis, turįs balsavimo teisę, ne jaunesnis kaip 25 metų amžiaus, sumokėjęs tautinio solidarumo įnašus (bent) už paskutinį pusmetį (7 par.), c) kandidatus į Tarybą galėjo siūlyti ne mažiau kaip 10 turinčių balsavimo teisę lietuvių (16 par.), d) iš atskirų kandidatų sąrašų Vyr. Rinkimų Komisija sudarė vieną bendrą sąrašą (20 par.), e) rinkikas gautoj balsavimo kortelėj su kandidatų pavardėmis galėjo atžymėti tuos kandidatus, už kuriuos jis balsuoja (36 par.). Taip pat buvo leidžiama balsuoti ir paštu (42-46 par.).

Į pirmąją JAV LB Tarybą buvo pasiūlyti 95 kandidatai. Vadinasi, šiuo atžvilgiu susidomėjimas buvo didelis. Rinkikai turėjo galimybę rinktis ir pagal pažintis, ir pagal simpatijas bei skonį, ir pagal profesijas. Kandidatų siūlytojai yra čia parodę gražios ir sveikintinos iniciatyvos.

Į Tarybą išrinkti reikėjo 27 narius. Pagal balsų skaičių 1955 m. gegužės 1 d. buvo išrinkti šie asmenys: kun. Stasys Yla 3673 balsais, prel. Jonas Balkūnas 3594, prel. Ignas Albavičius 3264, mokyt. Stasys Barzdukas 2850, inž. Antanas Rudis 2676, prel. Pranciškus Juras 2549, muz. Alfonsas Mikulskis 2491, prof. Steponas Kolupaila 2473, gen. Kazys Musteikis 2373, kun. dr. Antanas Juška 2300, gyd. Jonas Bajerčius 2177, prof. Vincas Maciūnas 2173, Lietuvių Enciklopedijos red. Juozas Girnius 2156, Liet. Encikl. leidėjas Juozas Kapočius 2076, kan. Vaclovas Zakarauskas 2014, gen. Mikas Rėklaitis 2012, dipl. teis. Rapolas Skipitis 1990, kun. Benediktas Sugintas 1987, ped. geogr. Antanas Bendorius 1976, prof. Jonas Puzinas 1958, pulk. teis. Jonas Šlepetys 1923, muzikologas Juozas Žilevičius 1856, dr. Marija Gimbutienė 1836, Povilas Gaučys 1833, dr. inž. Algirdas Nasvytis 1770, "Lietuvos Atsiminimų" radijo direkt. Jokūbas Stukas 1767, Juozas Boley (Bolevičius) 1758.

Kaip vertinti rinkimų duomenis?

Iš viso buvo paduota 6916 balsų. Iš tokio skaičiaus nevienas pasišaipė: girdi, iš didelio de-

Stasys Barzdukas,
JAV Lietuvių Bendruomenės centro valdybos pirmininkas

besio štai tik koks mažas lietus! Iš tikrųjų JAV lietuvių mastu balsuotojų skaičius tikrai gėdingai mažas. Bendruomenės darbuotojai juo nesidžiaugia. Priešingai: toks balsuotojų skaičius jiems kelia nemažų rūpesčių. Jis rodo, kad LB idėja Amerikos lietuvių dar neišjudino. Kad šauksmas organizuotis už lietuvybę dar nepralaužė abejingumo, sustingimo, dezorganizacijos kevalo. Kad daugeliui savas namas ir savi marškiniai dar meilesni už bendrą lietuvišką kelią.

Bet šis skaičius nėra jau taip pat ir toks mažas, kad verstų nuleisti rankas. Per šiuos rinkimus, pasak Juozo Girniaus, "tie, kurie tiki bendruomene, pasijuto nesą dar tokie vieniši, turį vienos minties bičiulių visur, nors ir negausiai. Antra gi vertus, ir tie, kurie yra grėsiami savo širdį labiau atiduoti vienai kuriai partijai, negu sielotis dėl pačios lietuvybės, pasirodė daugiau ar mažiau supratę, kad lietuvybė yra ta dirva, kuri teikia gyvybę ir partiniams medžiams" (1955 m. "Aidų" 6 nr. 202 psl.). JAV LB rinkimai neleidžia nuleisti rankų dar ir dėl palyginimo jų su kitų stambiųjų Amerikos lietuvių organizacijų rinkimais: štai per 1955 m. rinkimus į Susivienijimo Lietuvių Amerikoje (SLA) Pild. Tarybą už prezidentą J. Kalinauską tebalsavo 2246, už ižd. Norą Gugienę 1499, už iždo globėją E. Mikužiūtę 1572. Tai taip pat tik kuklūs skaičiai (žr. 1956 m. "Naujienų" 113 nr.). Čia yra visiems kuo susirūpinti.

JAV LB Taryba jau buvo susirinkusi dviejų sesijų. Pirmojoj sesijoj, įvykusioj 1955 m. liepos 2 - 3 d. New Yorke, ji svarstė ir sprendė daugiau organizacinius LB reikalus: išrinko centro valdybos pirmininką ir pavedė jam sudaryti centro valdybą, nutarė įsteigti JAV LB Kultūros Fondą, Švietimo Tarybą, Kult. Informacijos Biurą; antrojoj sesijoj, įvykusioj 1956 m. balandžio 21-22 d. Clevelande, išklausė centro valdybos ir kt. LB organų pranešimų, apsvarstė ir priėmė LB įstatus, Kultūros Fondo statutą ir kt. Ne be to, kad nebūtų buvę kaikuriais klausimais nuomonių skirtumo, kad nebūtų buvę stipresnių pasisakymų, bet prof. St. Kolupailos žodžiais: "Nuostabus dalykas: be partijų, be frakcijų, be tuščių ginčų, net be . . . reguliamino, Taryba darniai dirbo, posėdžiavo, planavo. Man garbė būti tikrai lietuviškoje taryboje!" (1955 m. spalio mėn. "Lietuvių Dienų" 12 psl.).

Bet sesijų metu jau taip pat išryškėjo ir kaikurios silpnosios LB Tarybos vietos. Kandidatai sutiko būti renkami, rinkikai juos išrinkdami pastatė augščiausioje LB vietoje. Taigi "noblesse oblige" — pareigų augštumas įpareigoja! Maža to, kad eilė Tarybos narių nebedalyvavo nė vienoj jos sesijoj — galėjo nebūti sąlygų atvykti, juo labiau, kad LB iždas nebeleidžia apmokėti kelionių išlaidų. Daug blogiau, kad Taryboj atsirado narių, apskritai nebesidominčių pačiu LB gyvenimu, jos reikalais, net siekimais. Jie laikosi nuo LB judėjimo nuošaliai — jų nebegirdime lietuvybės klausimais reiškiantis viešumoje, jie atitrūkę net nuo tų apylinkių, kuriose gyvena. Ar tik tokio pavyzdžio iš jų LB tikėjosi? Esą, jie nejuda, kad LB net kelionių išlaidų nemokanti. Bet ką jie patys padarė, kad LB būtų turtingesnė? Dėl to suprantamas tas nepasitenkinimas, kuris prasiveržia atskirose vietovėse ir į kurį labai švelniai reagavo pati LB Taryba Clevelando sesijoj šia rezoliucija:

> "LB Taryba konstatavo turinti savo tarpe narių, nedalyvaujančių jos darbuose ir tuo būdu nepateisinančių rinkikų į juos dėtų vilčių. Taryba randa reikalo priminti tiems nariams, kad jų uždavinys būtų iš anksto painformuoti LB Tarybos Prezidiumą apie priežastis, kurios neleidžia jiems į posėdžius atvykti".

Atrodo, vienu iš artimiausių LB Tarybos uždavinių bus išspręsti klausimą ką daryti, kad patys Tarybos nariai nebūtų pasyvūs LB gyvenime.

JAV LB Tarybai vadovauja prezidiumas, į kurį yra išrinkti: pirm. J. Šlepetys, vicepirm. dr. J. Puzinas ir sekr. dr. M. Gimbutienė.

Centro valdyba ir kiti LB organai

LB įstatams bei LB Tarybos nutarimams vykdyti, LB veiklai organizuoti ir vadovauti, LB apylinkėms, apygardoms ir kt. junginiams instruktuoti, lietuvių švietimu bei kultūra rūpintis ir kitiems įvairiems darbams atlikti yra JAV LV Centro Valdyba, trejiems metams renkama LB Tarybos. Kaip augščiau buvo minėta, JAV LB Tarybos 1955 liepos 2 - 3 New Yorke įvykusi I sesija teišrinko tik CV pirmininką (į CV pirm. kėdę teko atsisėsti šias eilutes rašančiajam) ir pavedė jam sudaryti 7 narių CV. Jis, pasirėmęs LB Tarybos nutarimu, 1955 rugpj. 10 d. raštu pristatė LB Tarybos prezidiumo pirmininkui J. Šlepečiui tvirtinti šios sudėties JAV LB centro valdybą: Tarybos narys dr. Algirdas Nasvytis — vicepirm., Kazys Augulis — sekr., Julius Staniškis — iždininkas, Tarybos narys Alfonsas Mikulskis—narys kultūros reikalams, Ignas Malėnas — narys švietimui ir Juozas Stempužis — narys kultūrinei informacijai (anglų kalba). Tarybos narių balsavimas buvo įvykdytas paštu, ir 20 jų pasisakė už pristatytos sudėties CV.

CV darbą pradėjo 1955 rugsėjo 1. Pirmajame, rugsėjo 3 d. įvykusiame posėdyje buvo sutarta, kad CV klausimus svarsto ir nutarimus daro savo posėdžiuose, bet kiekvienas narys turi savo darbo sritį ir jai vadovauja. Ligi šiol CV buvo svarstyti šie klausimai: Kultūros Fondo, Švietimo Tarybos ir Informacinio Biuro organizavimo bei darbo; Kultūros Kongreso ir Pasaulio LB Seimo organizavimo; biuletenio leidimo; tautinio solidarumo įnašų rinkimo; LB įstatų keitimo; žurnalo "Lituanus", Pasaulio Lietuvių Archyvo, "Knygų Lentynos" rėmimo; Vasario 16 gimnazijos kuratorijos; JAV ir Kanados lietuvių susiartinimo šventės; kartotekos; organizacinės LB santvarkos; LB ženklelio; konkursų; tautinių lietuvių šokių šventės; LB metraščio; LB nario knygelių bei ženklelių ir kt. Bet straipsnio rėmai jau nebeleidžia plačiau apie visa tai kalbėti, juo labiau, kad kaikurie užsimojimai jau gerai viešumai žinomi (pvz. Kultūros Kongresui yra skirtas net specialus dvigubas "Aidų" nr.).

Taip pat atskiro straipsnio reikėtų Kultūros Fondo, Švietimo Tarybos, atskirų apygardų bei apylinkių pastangoms, darbams, sumanymams bei planams nagrinėti. Reikia pastebėti, kad čia visur pasireiškia gražaus idealizmo, gerų norų ir kilnaus pasiaukojimo dvasios dirbti, kad lietuviais gimę, lietuviais ir liktume. Tiesa, LB darbininkų eilės visur nėra gausios, bet ir nedaugelio pastangomis palyginti daug padaroma. Mes ypačiai gėrimės tais savo nariais, kurių darbu skamba lietuvių daina, kurie prabyla vaidinimu, kurie skleidžia lietuviškos šviesos spindulius, kurie reiškiasi straipsniu, mokslo, meno, literatūros kūriniu, kurie visa tai priima ir palaiko, pagaliau kurie dirba įvairiuose LB organuose. Gražu, kad darbas čia dirbamas vieningai ir sutartinai.

LB darbo prasmė

Iš viso to, kas čia buvo sakyta, aiškėja ir bendruomeninio darbo prasmė: *lietuvybės gaivinimo ir išlaikymo pastangos atsiremia į tikėjimą savo tauta.* "Neišmanau, — sako J. Girnius, — kaip būtų galima objektyviai pagrįsti mūsų tikėjimą savąja tauta, bet patsai sau jį šiaip išreikščiau: gali sau leistis nutautėjimo kaltės prabangą kas nori, bet mes negalime. Esame permaža tauta, kad ir vieno žmogaus nutautėjimas nereikštų skaudaus nuostolio" (1952 m. "Lietuvos" 2 nr. 107 psl.).

O ką mums sako mūsų tikrovė? Štai keli jos duomenys:

"Sunku būtų nustatyti, kada kurioj kolonijoj pradėjo lietuvybė silpnėti. Bet natūralus suamerikonėjimas palietė visus" (prel. J. Balkūnas, "Lietuvybės silpnėjimo priežastys" 7 psl.). "Senosios kartos jaunieji savų laikraščių beveik nebeskaito . . . Su naujai atvykusiais tremtiniais darosi tas pats, kaip su senaisiais ateiviais: jie išsisklaido, dingsta be žinios ir nutautėja kiek greičiau, negu senoji karta" (prof. Kazys Pakštas, "Amerikos lietuvių vardyno" įvado 8 psl.). "Tos pačios organizacijos, tos pačios parapijos, tie patys klubai, tie patys laikraščiai, kurie buvo skirti tautinei dvasiai išlaikyti, pamaži virsta tiltu, vedančiu iš savosios tautos į svetimąją", kai tautinio veikimo "nebegaivina idealistinis nusistatymas išsaugoti ištikimybę savo tautai", arba kai tas veikimas virsta tuščiažodžiu formalizmu ar rutina (J. Girnius, 1952 m. "Lietuvos" 2 nr. 104-105 psl.).

Šie duomenys taip pat atskleidžia ir LB veiklos reikalingumą. Lietuvybei laikytis reikia ypačiai dviejų dalykų: gyvo tarpusavio visų lietuvių ryšio ir tautinio solidarumo jausmo. Nutaustama pasitraukiant iš savųjų tarpo, netenkant tarpusavio ryšio; solidarumo jausmas turi ugdyti tą meilę, kuri visus lietuvius laikytų lygiais tos pačios tautos vaikais, tarp savęs broliais.

Tai LB kelias. Todėl negalima nesutikti su prel. J. Balkūnu, kad bendruomenė reikalinga ir kad ji daugiau reikalinga negu Altas ir Balfas:

> "Šiedu yra laikinai specialiems uždaviniams atlikti, o bendruomenė auga visiems laikams ir visada lietuvybei išlaikyti. Gerai suorganizuota bendruomenė bus naudingesnė ir Altui, ir Balfui" (1954 m. "Darbininko" 30 nr.).

Baigdami norime pastebėti, kad Bendruomenės likimas ir jos uždavinių atlikimas yra mūsų rankose. Jei kas yra joje negero ir taisytino, taip pat galime patys padaryti. Tik negalime sutikti su J. Kardeliu, kad Amerikos lietuviai jau turėjo bendruomenės organizaciją ir kad tai buvo Amerikos Lietuvių Taryba (žr. 1955 spalio mėn. "Lietuvių Dienų" 4 psl.). Jei Altas būtų dirbęs bendruomeninį darbą, išdėstytą Lietuvių Chartoje, bendruomeniniam sąjūdžiui nebūtų reikėję Amerikoje prasidėti iš apačios. Antra, kaip galėtų Bendruomenės darbui vadovauti žmonės, kurie jam nepalankūs ir net priešingi iš esmės (žr. čia cituotą Loko pirm. prel. J. Balkūno pasisakymą)? Štai kas nulėmė naujo kelio pasirinkimą. Be to būtų buvusi Amerikoje ir šiandien tuštuma.

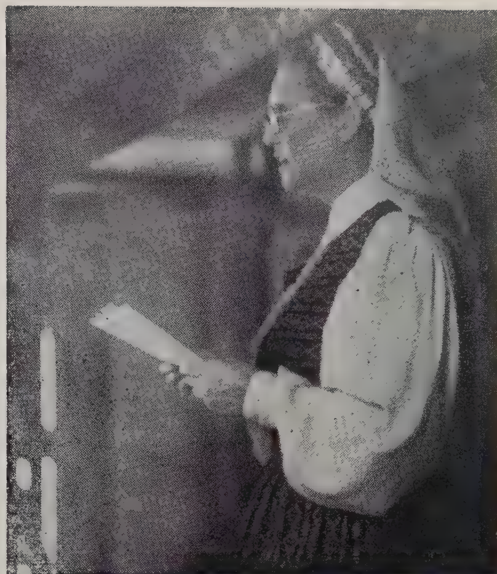
Taigi Bendruomenės ateitis Amerikoje (kaip ir visur kitur) priklauso nuo mūsų pačių. Ji stiprės, plėsis ir augs, jei, teisingu J. Kardelio pasakymu, atsiras pakankamai tautinio susipratimo, tautinio sąmoningumo, visuomeninio orientavimosi bei politinio subrendimo. Ir atvirkščiai: Bendruomenė skurs ir vegetuos, jei bus maža jos darbą dirbančiųjų, jei vyraus srovingumas, organizacinis bei asmeninis ambicingumas, konfesinis ir kitoks netolerantingumas (1955 spalio mėn. "Lietuvių Dienos").

Lietuvių Bendruomenės idėja yra didelė. Mums atrodo, kad su ja yra sutapęs ir lietuvybės likimas. Štai kodėl visų gyvųjų bei sąmoningųjų lietuvių domesys turėtų būti visaip ją remti ir ugdyti. Toks ir mano didysis troškimas, žvelgiant į JAV Lietuvių Bendruomenę jos penkmečio proga.

V. Dobužinskis — Skausmingoji Motina

JUZĖ AUGUSTAITYTĖ-VAIČIŪNIENĖ

LAŠAS ANT AKMENS

Kai pirmutinis lašas ant akmens ištyška
Ir volungė atskridus ima troškulį malšyt,
Užpūtus žiburius namuos, einu, palikus viską,
Ką kalba dievmedžiai pasiklausyti; —

Kaip rūtos garbinėlis tamsiai žalias
Sutinka gyvą srovę iš dangaus,
Kaip pūdymų viedrynas kelias
Priimt lašų tuksenimo skambaus, —

Koks minkštas tampa gelsvas molis, —
Iš jo sukurtas tik Adomas. O Jieva,
Užmiršus, koks ik begalybių tolis,
Per upę susimoja su aplyta alyva.

Aš pakeliu akis, kad jas nulytų,
Kad praregėčiau tokiu skaidrumu . . .
Namai statyti iš sidabro plytų . . .
Juose taip gera, miela ir ramu.

Tik nežinau, ar akmenį lašai pradarė,
Ar jo širdis dabar bus meilei atvira
Ir kaip tekės mano žvaigždė vakare
Padangėm apsisupusiomis violetine skara.

LAIŠKAS ŠV. ANTANUI

Tu nesupyki, kad rašau šį laišką neįdomų:
Gal jis ir vėl bus nepataisoma klaida!
Atsimenu — ant tilto upės mėlyno aksomo
Aš nemokėjau, kaip prakalbinti tave tada.

Nors tu ne mano vienplaukis tautos šventasis,—
Vaidilos, pranašai keliaudavo vienaplaukiai basi,—
Žinau, kad tavo neturte tiek lobių rasis,
Kuriuos išalkusioms dienoms neši.

Jei tu man duotum tą bandelę duonos,
Kur ištiestoje rankoje šypsodamas laikai,
Aš jos prikraučiau pilnus kluonus,
Ir lūžtų derliumi tėvynės sodai ir laukai.

Kur užpūsti žibintai šviesą duoda,
Kur upės suneša maldas šalies visos,
Ten maltum savo stebuklingą duoną
Iš gintarinio kviečio ir tikros tiesos.

Malūno rankos plazdenančioms baltburėms
Užburtus brolius, juodvarniais, parmos . . .
Užmėtys rytas langus saulėtoms kepurėms,
Mes peržengsim ribas vidudienio ir sutemos.

Ž V A I G Ž D Ė

Spindėdama ji leidžiasi ir kyla,
O aš nebežinau, kur jos namai . . .
Į skambančią sidabro tylą
Atsigrįžtu ir lemiamai
Dar vieną lapą užverčiu
Po jos akių tyru šalčiu.

Ant kranto upės aušrabangės,
Kur tu be atvangos skubi,
Kur milijonų kelias baigės,
Užgesim delne tam pačiam abi . . .
Nepavydėt tau šiandien negaliu
Man nepasiekiamų tavo kelių.

P O K O N C E R T O

Jie viską paėmė ir nieko negrąžino . . .
Kažkur gyvais verpetais išskubėj',
Tik dirigentas rauda prie pianino . . .
Paskutinysis garsas miršta palubėj.

Ateina sutema staktom ir sienom,
Iš kandeliabrų parkietu nusirita šviesa . . .
Saulėtus vitražus nukloja mėnesienom,
Lyg laidotuvių drobė būtų ištiesta . . .

Kaip buvo pranašauta, visa baigės . . .
Kai vėliavų nuleist sargai ateis,
Plaukuos žibės šalna, ir džiaugsis snaigės,
Bešokdamos šiaurinių vėjų sūkuriuos . . .

VELNIO ARIJA

DOSTOJEVSKIO MIRTIES 75-SIOMS METINĖMS PAMINĖTI

ANTANAS MACEINA

1. *Dostojevskio aktualumas*

Alois Dempf yra pasakęs, kad Dostojevskis priklauso prie didžiųjų žmonijos ugdytojų, kaip Homeras ir Platonas, kaip Vergilijus ir Augustinas, kaip Dante, Tomas, Šekspyras ir Cervantes, "kurie buvo žmogiškumo mokytojai ne tik savai tautai, bet visoms tautoms ir visiems laikams".[1]) Tai, be abejo, teisinga. Jeigu tačiau klaustume, kuo šis "žiaurusis talentas", kaip jį vadino jo amžininkai, yra tokios didžios garbės pelnęs, turėtume leistis į pačias jo kūrybos gelmes ir ten pajieškoti atsakymo, nes nei Dostojevskio asmuo, nei publicistiniai jo raštai neteikia pagrindo įrikiuoti jį pasaulio garsenybių eilėsna.

Savo gyvenime Dostojevskis turėjo iškęsti daugybę smūgių ir pakelti daugybę sunkybių: nuteisimas mirti ir bausmės dovanojimas tik egzekucijos aikštėje, ilgi kalėjimo ir ištrėmimo metai, nelaiminga pirmoji moterystė su "įtaringa ir ligūsto būdo" moterimi, staigi jo mylimo brolio mirtis ir prisiėmimas jo šeimos išlaikymo, nuolatinė pinigų stoka, o svarbiausia — nuomario liga ir netvarkingu darbu suardyti nervai yra aiškūs įrodymai, kad rašytojui iš tikro buvo lemta išgerti savo gyvenimo taurę ligi dugno. Išskyrus keletą prošvaisčių, lydėjusių pirmuosius jo kūrybos žingsnius, visa kita skęsta nejaukioje tamsoje. Tiktai prieš pat mirtį Dostojevskiui teko pergyventi tikrą triumfą, būtent, atidengiant Puškino paminklą (1880 m. birželio 8 d.), kada jis savo kalboje Puškiną interpretavo kaip rusiškojo visažmogiškumo skelbėją, kviesdamas rusų tautą tapti "visų žmonių broliu, visažmogiu"[2]) ir tuo įvykdyti didžiausio savo poeto testamentą. Bet, praėjus aštuoniems mėnesiams po šios kalbos, Dostojevskis mirė (1881 m. sausio 28 d.) ir netrukus buvo pamirštas, nes *moraline savo asmenybės* verte jis vidurkio neprašoko. "Kartais tiesiog pragariška savimeilė" (N. Losskij) degte degė jo širdyje visą laiką. Pirmos os savo apysakos "Vargšai žmonės" (1845-46) pasisekimo apsvaigintas, jis vėliau, kaip pats prisipažįsta, negalėjo pakęsti jokios savo veikalų kritikos.[3]) Dostojevskis trokšte troško ramaus ir gero gyvenimo (BN 70), bet pinigas slydo iš jo rankų "į visas puses" (BN 48) ir "dingo, velnias žino kur" (BN 58). Nelaiminga jo santuoka su Marija Dmitrijevna pasunkėjo dar daugiau dėl meilės Apolinarijai Suslovai, tai "pragarinei moteriai", kurios vaizdą Dostojevskis vėliau nupiešė "Broliuose Karamazovuose" Grušenkos personaže. Iš tikro, Dostojevskis nebuvo nei didvyris, nei tuo labiau šventasis, kad pasiliktų istorijoje sava asmenybe.

Bet ir publicistinė jo veikla negalėjo iškelti jo į žmonijos mokytojų rangą, nors, kaip Strachovas liudija, Dostojevskis jautė "ypatingo polinkio į šios rūšies užsiėmimą" (SW 12, S. 3-4). Savo gyvenime jis pats redagavo tris laikraščius[4]) ir buvo bendradarbis daugybės kitų, kuriuose skelbė savo poetinius veikalus ir savo politinius straipsnius: apie Europą ir Aziją, apie katalikybę ir protestantizmą, apie žydų klausimą, apie karą, bet daugiausia apie rusų tautą ir jos istorinę paskirtį pasaulyje. Kai kurie iš šių straipsnių įdomu paskaityti ir šiandien, sakysime, Dostojevskio raginimas pasukti rusiškąją po-

---

1) Die drei Laster. Dostojewskijs Tiefenpsychologie. Muenchen 1949, S. 49-50.

2) **F. M. Dostojewskij**, Saemtliche Werke, Piper, Muenchen, Bd. 12, S. 134-35 (cituojama sutr. SW).—I. S. Aksakovas yra pavadinęs šią Dostojevskio kalbą įvykiu (SW 12, S. 73, 95). N. N. Strachovas, kuris pats dalyvavo Puškino paminklo atidengimo iškilmėse, šitaip vaizduoja aną Dostojevskio triumfą: "Jau po pirmųjų žodžių, kuriais Dostojevskis pradėjo savo kalbą, visi sukluso ir nutilo. Atrodė, kad ligi šiol dar iš viso nieko nebuvo pasakyta apie Puškiną. Įtampa prasiveržė plojimų audra. Publika nebesusivaldė ir reiškė savo susižavėjimą be galo... Visi tiesiog puolė prie estrados. Vienas jaunuolis, prasiskverbęs ligi Dostojevskio, krito be sąmonės. Dostojevskį visi sveikino ir bučiavo" (SW 12. 72). Pats Dostojevskis šitaip apie tai rašo savo žmonai (antrajai): "Ne, Ania, ne! Tu negali įsivaizduoti to įspūdžio, kurį padarė mano kalba. Man kviečiant į visuotinę žmonių vienybę, salė buvo lyg pamišusi... Nepažįstami man žmonės verkė, apsikabinę vienas kitą prisiekinėjo tapti geresniais, vienas kito nebe neapkęsti, vienas kitą mylėti" (plg. K. Močulskij, Dostoevskij, Paris 1947, p. 526). "Taip buvo pagerbtas Dostojevskis, tos dienos didvyris" (Strachovas, SW, S. 73). Šiandien skaitant aną garsiąją kalbą, krinta į akis tai, kad Dostojevskis joje ne tiek interpretavo Puškiną, kiek dėstė savo pažiūras į visažmogiškumą. Puškino interpretacija ten yra tik plonas siūlelis.

3) **F. M. Dostojewskij**, Als schwanke der Boden unter mir. Briefe 1837-81, herausg. von K. Noetzel, Wiesbaden, S. 171 (cituojama sutr. **BN**).

4) "Vremia" (Laikas) 1861-63, "Epocha" 1864-65 ir "Graždanin" (Pilietis- 1873.

litiką Azijos linkme.[5]) Apskritai tačiau visa ši publicistika yra dabar bereikšmė. Ji yra perdaug susijusi su dienos reikalais, perdaug įkvėpta Dostojevskio pasitikėjimo rusais ir neapykantos Vakarams. Kiek Dostojevskis yra menkas pranašas savo publicistikoje, gali parodyti ir šis pavyzdys. Štai kaip jis piešia Europos ateitį, palygindamas ją su Rusijos ateitimi: "Kai Europoje pažeminantis komunizmas jau bus įvestas, kai ten visi būriais rinksis aplinkui vieną virtuvės plytą ir, laikui bėgant, visiškai panaikins atskirus šeimos židinius, kai vaikai augs auklėjimo namuose — trys ketvirtadaliai jų bus pamestinukai, — tai pas mus dar visur bus šviesos ir tolio, pievų, miškų ir plataus akiračio; mūsų vaikai bus auklėjami savų tėvų; ne akmeninėse masėse, o tarp sodų ir javų laukų jie augs, regės viršum savęs mėlyną dangų ir juo džiaugsis" (SW 13, S. 469). Iš tikro, visa tai raidiškai įvyko, tik ne Europoje, o — Rusijoje. Lygiai tokios pat vertės yra ir kita Dostojevskio pranašystė, esą, katalikų Bažnyčia "jokia kaina, niekad ir niekam neišsižadės savo pasaulinės galios (Dostojevskis turėjo čia galvoje bažnytinę valstybę ir pop. Pijaus IX "Non possumus"); ji greičiau sutiks, kad krikščionybė žlugtų, negu kad liautųsi pasaulinis Bažnyčios viešpatavimas" (SW 13, S. 31). Pop. Pijaus XI pasirašyta Laterano sutartis (1929) ir šį Dostojevskio tvirtinimą pavertė niekais. Neapykanta Vakarų Europai aptemdė Dostojevskio žvilgį politinėj bei kultūrinėj srityje; neapykanta katalikų Bažnyčiai neleido jam blaiviai pažiūrėti į pasaulinės valdžios reliatyvumą.

Šitie pavyzdžiai aiškiai rodo, kiek Dostojevskio publicistika yra silpna ir neobjektyvi. Todėl teisingai teigia F. Stepun, kad "negerai daro tie, kurie Dostojevskį-publicistą šaukiasi pagalbininku jo poetiniams veikalams interpretuoti".[6])

Dostojevskio didybė rymo tiktai ant jo dailiosios kūrybos. Tiktai čia jis yra nemirštamas ir tik čia jis gali prilygti didiesiems žmonijos mokytojams, apie kuriuos kalba A. Dempfas. Tačiau ir šioje srityje Dostojevskis pergyveno savotišką likimą. Visas laikotarpis ligi pirmojo pasaulinio karo Dostojevskio nesuprato ir todėl jį menkai tevertino. Dar net 1908 metais André Gide rašė, kad "milžiniška Tolstojaus figūros masė vis dar užstoja akiratį" ir kad Dostojevskis "rodosi tiktai milžino Tolstojaus užpakalyje".[7]) Devynioliktajam šimtmečiui Dostojevskio pasaulis buvo perdaug fantastiškas ir žiaurus. Jam buvo prikišama, esą, jo kūryba neatvaizduojanti tikrojo gyvenimo, piešianti tik kažkokį slogutį, kažkokį sunkų sapną, gal būdingą atskiriems nesveikiems individams, bet ne visai ano meto bendruomenei. Devynioliktajam šimtmečiui atrodė, kad pasaulis yra tikrai *kosmos* — gražus, darnus, tikslingas padaras. Tačiau Dostojevskis šaukė, kad šio 'kosmo' gelmėse siaučia *chaosas,* kad jis graso prasiveržti ir viską sugriauti. Kaip buvo galima tikėti šitam rėksniui? Todėl anuo metu Dostojevskiu labiau domėjosi psichologai, psichiatrai ir kriminalogai, negu literatūros ar filosofijos istorikai. Ispanų kritikas Gaziel atvirai prisipažįsta negalįs Dostojevskio suvirškinti: "Man yra neįmanoma taip prie šio žmogaus prieiti, kaip prieinu prie kitų Europos rašytojų. Jo personažų veiksmai ir atoveikos, jo subtili jų sąmonės analizė priklauso kitam pasauliui, kuris nėra mano pasaulis". Dostojevskio kūryba esanti Gazieliui "neišmatuojama paslaptis".[8]) Šie žodžiai yra tarti jau 1926 metais ir rodo, su kokiomis sunkenybėmis turėjo ano meto žmonės kovoti, norėdami Dostojevskį suprasti. *Dostojevskio pasaulis neatitiko ano meto žmogaus nuotaikos.*

Kodėl taip buvo, paaiškina mums P. Natorp, sakydamas, kad Dostojevskis, kaip ir apskritai visa rusų literatūra, "maža duoda tam, kuris nevaikščioja nuolatos bedugnės pakraščiu", bet tik uoliai dirba ir "kovoja už apčiuopiamą tikrovę".[9] Kitaip sakant, *kasdienos žmogus nepajėgia suprasti Dostojevskio kūrybos.* "Saloniniam protui" (A. Gide) Dostojevskis sako labai maža. Tuo tarpu pastarieji du Europos istorijos šimtmečiai iš tikro buvo pilka kasdiena, kurios metu buvo uoliai dirbama, už apčiuopiamą tikrovę kovojama, aiškių tikslų siekiama, bet nebuvo vaikščiojama bedugnių pakraščiais. Tikrumo bei saugumo jausmas buvo nuolatinė ano meto žmogaus nuotaika. Pasaulis atrodė esąs tikrame kelyje, pažanga patikrinta, mokslas šuoliais žengiąs prie-

---

5) Dostojevskis skatino rusų vyriausybę kreipti dėmesio į Aziją dėl trijų priežasčių: 1. Azija pažadins ruso pasitikėjimą savimi ("Europoje mes buvome vergai, Azijoje būsime ponai; Europoje buvome totoriai, Azijoje ir mes būsime europiečiai", SW 13, S. 466); 2. Azija galės būti erdvė neramiam Rusijos elementui ("visiems ilgesio kankinamiems, visiems nuobodžiaujantiems, visiems tinginiams, visiems nusivylusiems" 468); 3. Azija galės būti priemonė Europos budrumui užmigdyti. Šis punktas yra pats įdomiausias: "Jei mes parodysime, kad neturime noro, kaip pirmiau, kištis į Europos reikalus, tai jie ten dar greičiau susikibs į plaukus... Mums reikia tik palaukti ir nesikišti net ir tada, jeigu jie mūsų prašytų. O tada, kai ten sąmyšis prasiverš ir kai politinė jų pusiausvyra grius, mes atsiimsime ir tai, ką atrodo buvome prakišę" (SW 13, S. 471-72).

6) Dostojewskij. Weltschau und Weltanschauung, Heidelberg 1950, S. 8.

7) Dostojewskij. Aufsaetze und Vortraege. Darmstadt, S. 9.

8) Plg. **G. Portnoff,** La literatura rusa en Espana, New York 1932, p. 77.

9) F. Dostojewskijs Bedeutung fuer die gegenwaertige Krise, Jena 1923. S. 30.

kin, gerovė auganti. Į šitokį pasaulį Dostojevskis, be abejo, netiko. Šis pasaulis suprato ir vertino geriau Tolstojų, aną "kūno šviesiaregį" (Merežkovskij) ir kasdienos vaizduotoją. Tolstojus pirmiau atėjo į Vakarų Europą, mieliau čia buvo priimtas ir geriau suprastas. Savo šešėliu jis buvo ilgai Dostojevskį užstojęs.

Tačiau karas, komunistų revoliucija, nacizmo įsigalėjimas, vėl karas parodė, kad dviejų amžių ramybė buvo ne kas kita, kaip tik apgaulė; kad pažanga yra tik mitas; kad kadaise taip garsiai skelbtos žmogaus teisės yra tik graži teorija; kad žmogus žmogui nėra nei brolis, net nei draugas, o žiaurus priešas, naikinąs kitą be atodairos ir be pasigailėjimo. Jau tuoj bus pusė šimtų metų, kai gyvename "apsėstame pasaulyje" (J. Huizinga), kai žlugimo nuotaika nepaleidžia slėgusi mūsų širdies, kai visos vertybės yra susvyravusios. Šitokioje situacijoje Dostojevskis pasirodė labai artimas ir aktualus. Jo personažai jau nebėra toki fantastiški, kaip 19 šimtmečio skaitytojams, nes mes juos regime vaikščiojančius tarp mūsų pačių. Tai jie valdė ir tebevaldo mūsų bendruomenę, tai jie kalė ir tebekala tūkstantinius planus, tai jie kartu su mumis kovoja už savo įsitikinimus ir kenčia dėl pasaulyje siaučiančio blogio. *Dostojevskio pasaulis virto mūsų pačių pasauliu.* Tolstojaus šešėlis išnyko iš akiračio. Niekas šiandien Tolstojumi Vakarų Europoje nebesidomi. Skaitant jo veikalus, krinta į akį jo menas, jo pastabumas, jo sugebėjimas pro vieną žmogaus kūno plyšelį parodyti visą jo psichiką. Tačiau pasaulis, kuriame Tolstojaus personažai veikia, mums yra pasidaręs be galo tolimas, nes tai 19 šimtmečio pasaulis, tai smulkios kasdienos ir privatinės būties pasaulis, kuris mums yra dingęs tarsi Atlantida. Tuo tarpu Dostojevskio veikėjai gyvena kartu su mumis. Jų nuotaika yra mūsų pačių nuotaika, jų problemos kankina ir mus, jų kovos yra ir mūsų rungtynės. Albert Camus vadina Dostojevskį "egzistenciniu romanistu" ir šitaip apibūdina jo veikalų vertę: "Visi Dostojevskio veikėjai ješko gyvenimo prasmės. Tuo jie yra kaip tik modernūs: jie nebijo būti išjuokiami. Tuo modernus jausmas kaip tik ir skiriasi nuo klasikinio. Dostojevskio romanuose klausimai yra keliami taip griežtai, kad jie mus įpareigoja galutinai juos spręsti. Buvimas yra arba apgaulingas arma amžinas' [10]) Camus labai teisingai suprato Dostojevskio veikalų pagrindinę mintį, kuri nedavė ramybės pačiam rašytojui ir kuri neduoda ramybės nė dabarties žmogui: *buvimas yra arba apgaulingas arba amžinas.* Trečiojo pasirinkimo nėra. Niekas taip aistringai šios dilemos nenubrėžė, kaip Dostojevskis, ir niekam ji taip žiauriai nestovi prieš akis, kaip mūsų laikams. Štai kame glūdi Dostojevskio aktualumas.

2. *Filosofija ir poezija Dostojevskio kūryboje*

Kai tik užsimename apie kurio nors rašytojo filosofiją, tuoj mums ateina į galvą klausimas, kurį kėlė izraelitai, pamatę naująjį savo karalių Saulių tarp pranašų: "Ką, ir Saulius tarp pranašų?" (1 Sam. 10, 11). Ką, ir Dostojevskis tarp filosofų? Argi jis nėra rašytojas ligi kaulų smegenų? Kokią turime teisę apšaukti jį filosofu ir jo veikalus filosofiškai aiškinti?

Tiesa, Dostojevskis domėjosi filosofija. Savo tremties metu Sibire jis skaitė ne tik Evangeliją ir Šekspyrą,[11]) bet ir Bažnyčios tėvų raštus, ir Kanto "Grynojo proto kritiką", ir ypač Hegelio istorijos filosofijos paskaitas (BE 55). Maskvoje 1919 metais išleistas Dostojevskio bibliotekos katalogas rodo, kad ir Platono veikalai jam buvo nuolatos po ranka. Bet ar visa tai padaro filosofu?

Taip pat maža ką sako ir tai, kad Dostojevskio romanuose yra pribarstyta filosofinių minčių. Storoje savo knygoje R. Lauth[12]) yra suskaitęs net 13 svarbiausių vietų, kur Dostojevskis sistemingai filosofuoja. Tačiau šitoks atsitiktinis filosofavimas ne tik kad rašytojo filosofijos neatskleidžia, bet jis gali būti dar net kliūtimi: neorganiškai įterptos filosofinės mintys virsta tarsi žvirgždu duonoje ir sugadina visą veikalo skonį. Argi taip nėra, sakysime, Tolstojaus "Prisikėlime", kur puslapiais besitęsiančios Evangelijos citatos bei moralizavimai pasidaro tikrai nuobodūs ir nebepakeliami. Jeigu Dostojevskis būtų buvęs tik šios rūšies "filosofas", tai seniai jau būtų buvęs pamirštas. Jeigu vis dėlto N. Berdiajevas vadina jį genialiu dialektiku ir didžiausiu rusų metafiziku,[13]) tai priežasties reikia ieškoti kur kitur.

Viename laiške savo broliui Dostojevskis svarsto filosofijos santykį su poezija ir nesutinka su brolio pažiūromis: "Mano mielas, *tu filosofijoj lyg poetas*" (BE 5). Nuostabus posakis! Laiško tąsoje Dostojevskis atskleidžia jo prasmę. Jis nesutinka su brolio pažiūromis todėl, kad šis sako, esą, "norint daugiau pažinti, reikia mažiau jausti" (t. p.). "Tavo sprendimas, — rašo Dostojevskis, — yra per skubus. Ką gi tu nori žodžiu 'pažinti' pasakyti?" (BE 5). Ir čia rašytojas išdėsto savo paties pažiūras, kaip jis supranta

[10]) Der Mythos von Sisyphos, Duesseldorf 1950, S. 135.

[11]) F. M. Dostojewskij, Briefe, hersgb. von A. Eliasberg, Muenchen 1914 (cit. sutr. BE).

[12]) Die Philosophie Dostojewskijs, Muenchen 1950, S. 18-20.

[13]) Die Weltanschauung Dostojewskijs, Muenchen 1925, S. 1.

VYTAUTAS KASIULIS.
APREIŠKIMAS
(litografija)

žmogaus pažinimą. "Gamtą, meilę, sielą, Dievą pažįstame širdimi, o ne protu". Mes nesame grynos dvasios, todėl nepajėgiame idėjos suvokti tiesiog. "Mes esame prie žemės pririšti žmonės ir galime idėją tiktai įspėti". Tokio įspėjimo organas Dostojevskiui yra *širdis:* ji įspėja idėją ir paskui ją perteikia sielai. "Siela arba dvasia gyvena mintimis, kurias jai pašnibžda širdis" (BE 6). Protas yra "tiktai mašina, varoma sielos ugnimi". Kol jis atsideda mokslui, jis "veikia nepriklausomai nuo jausmų ir tuo pačiu nuo širdies". Bet jeigu jis nori pažinti "gamtą, meilę, sielą, Dievą, tai čia jau prasideda, — pasak Dostojevskio, — gryniausia širdies sritis" (BE 6). Šiems dalykams pažinti proto vaidmuo yra tik antraeilis. Jis apipavidalina ir susistemina širdies patirtis.

Šio gnoseologinio dėsnio šviesoje Dostojevskis sprendžia santykį tarp filosofijos ir poezijos. Jeigu filosofiją suprasime kaip "paprastą matematinę lygtį", tuomet, aišku, ji su poezija neturės nieko bendro, nes poezija yra visados pirmykštis, o mokslas jau išvestinis dalykas. Moksle išeina aikštėn ne būtis kaip tokia, bet tiktai žmonių *nuomonės apie būtį.* Jeigu tačiau filosofija pasiliks tuo, kuo ji pradžioje norėjo būti, būtent "Dievo sekimu", kaip mokė Platonas, tai pagrindinė jos funkcija bus tokia pat, kaip ir poezijos. "Atsimink, — rašo Dostojevskis, — kad poetas įkvėpimo akimirką suvokia Dievą, vadinasi, įvykdo filosofo uždavinį". Nuosekliai tad "poeto įkvėpimas yra ne kas kita, kaip filosofo įkvėpimas" (BE 6). Vadinasi, filosofinio pažinimo ir poetinio kūrimo objektas yra tas

pat: *amžinoji būtis*. Išraiškos priemonės yra, aišku, skirtingos, bet pagrindas lieka tas pat. Štai kodėl Dostojevskis broliui ir rašė, kad "tu *filosofuoji*, kaip poetas"!

Šitoje filosofijos ir poezijos esminėje tapatybėje kaip tik ir glūdi tikrasis Dostojevskio kūrybos charakteris. Dostojevskis yra "filosofiškiausia galva visoje rusų literatūroje" (M. Braun) ne todėl, kad jis filosofija domėjosi, ir ne todėl, kad vienur kitur pabarstė filosofinių minčių, bet todėl, kad mėgino įspėti būties mįslę ir šią mįslę regėti gamtos, meilės, sielos ir Dievo paslaptyse. Jis nepasitenkino pavaizdavęs būties paviršių su regimomis jos apraiškomis: jis mėgino siekti ligi pat būties gelmių. Solovjovas teisingai sako, kad Dostojevskio negalima įjungti į "paprastų romanistų eilę", nes jame yra kažkas daugiau, negu mums įprasta romanuose rasti, ir šitas 'daugiau' paaiškina "jo į aką žmonėms".[14]) Tačiau šis "daugiau" nėra kokia nors viršinė prielipa Dostojevskio veikalams, nėra jiems svetimas kūnas. *Būties paslaptis yra Dostojevskio kūrybos pagrindas*. Tai kiekvieno jo pasakojimo siela, kuri perskverbia visus jo personažus, jų mintis bei veiksmus, ir kuri kaip tik padaro, kad Dostojevskis išsiskiria iš visų kitų romanistų. Dostojevskio romanai yra ne veikalai à la thèse, ne aplinkinis kelias filosofinėms mintims išdėstyti, bet jie yra *pirmos rūšies poetinė kūryba*. Tarsi paradoksas skamba teigimas, kad *Dostojevskis yra filosofas tik kaip poetas*. Tačiau tai tiesa. Grynai filosofinių dalykų jis nėra iš viso rašęs. Jo publicistika, kaip sakyta, yra skirta dienos klausimams. Tikrasis jo būties pergyvenimas yra galimas rasti todėl tik jo romanuose, ir šis pergyvenimas yra toks gilus, kad filosofija ir poezija čia susibėga vienybėn ir sukuria nuostabų junginį, kurį Solovjovas buvo linkęs vadinti "teurginiu menu" ir laikyti Dostojevskį šio meno pirmataku.

3. *Idėjos samprata Dostojevskio veikaluose*

Savo laiškuose Dostojevskis dažnai kalba apie tai, kas jį yra paskatinę rašyti. "O dabar, balandžiuk, — rašo jis savo broliui, — noriu tau papasakoti, kam ašen ryžausi, rimtai viską apgalvojęs, būtent: rašyti romaną . . . Šio romano pagrindas yra viena *idėja*" (BN 146). Ir kitame laiške: "Aš turiu daugybę naujų *idėjų*, kurios įtvirtins literatūrinį mano vardą, jei pirmasis mano romanas bus atspausdintas" (BN 51). Arba vėl: "Aš turiu visą eilę *idėjų* ir rašiau be paliovos" (BN 65) . . . "Aš vėl turiu *idėją* gana plačiam pasakojimui, ir ši *idėja* traukia mane" (BN 227). . . "Aš pradėjau apdirbinėti vieną turiningą *idėją*" (BN 240)... *"Idėja* suviliojo mane ir aš ją baisiai pamėgau" (BN 270). Šie posakiai rodo, kad *Dostojevskio įkvėpimo akstinas buvo idėja*. Kartais vietoj idėjos Dostojevskis sako "mintis": "Šio romano *mintis* manyje glūdi jau treji metai" (BN 247). . . "Tai yra mano mėgiamiausia *mintis*" (BN 246). Bet abiejų šių žodžių — idėjos ir minties — reikšmė yra ta pati. Vadinasi, kai kitiems rašytojams akstinas kurti buvo arba kuris nors regimas įvykis arba asmeninis pergyvenimas, tai Dostojevskį į kūrybą stūmė jo sieloje sušvitusi *idėja*.[15]) Jos patrauktas, jis skaitė knygas, stebėjo žmones, rinkosi jam įdomią medžiagą. Savo rankraščius jis taisyte taisė ir po keletą kartų perrašinėjo.[16]) Bet tai buvo tik paruošimas arba dailinimas kūno, kuriame idėja turėjo apsireikšti ir tapti regima. *Paties kūrybinio akto centrą sudarė idėja*, aplinkui kurią buvo grupuojami asmens ir veiksmai. Ji buvo variklis, kuri viską kūrinyje judino ir vedė prie atomazgos. *Idėja yra Dostojevskio veikalų siela*. Kas tai išleidžia iš akių, Dostojevskio niekados nesupras. "Tikras ir gilus Dostojevskio pažinimas prasideda tik tada, kai jo romanų veikėjus suvokiame kaip įkūnytas idėjas".[17])

Vis dėlto padarytume didelę klaidą, jeigu Dostojevskio idėjas mėgintume aiškinti tarsi abstrakčias sąvokas arba racionalines teorijas. Jau anksčiau sakėme, kad Dostojevskio veikalai anaiptol nėra romanai à la thèse. Kitaip tariant, nors idėjinis elementas juose yra ir labai stiprus, nors idėja ir yra buvusi rašytojui įkvėpimo šaltinis, tačiau pats šios idėjos supratimas Dostojevskio dvasioje buvo anaiptol ne racionalinis ir idėja nebuvo jam sąvoka. Kaip Dostojevskis suprato ir pergyveno *idėją*, paaiškina jis pats

---

14) Drei Reden dem Andenken Dostojewskijs gewidmet, Mainz 1921, S. 6.

15) Vienintelis viršinis įvykis, turėjęs tam tikros įtakos Dostojevskio įkvėpimui, buvo studento Ivanovo nužudymas 1869 metais. Jis buvo nužudytas revoliucinės Nečaevo grupės. Šios žinios sukrėstas, Dostojevskis apmetė planą „Demonams". Tačiau pats Dostojevskis sakosi, kad "Demonų" idėją jau turėjęs seniau ir kad Nečaevo žmogžudystė buvusi tik viršinė paskata! "Norėčiau čia pat pastebėti — rašo jis Katkovui iš Drezdeno 1870 m., — kad man nei Nečaevas, nei Ivanovas, nei artimesnės nužudymo aplinkybės nebuvo žinomos. Aš žinau tik tiek, kiek laikraščiuose paskaičiau. Bet jeigu aš ir būčiau smulkiau žinojęs, būčiau vengęs bet kokios tikrovės kopijos" (Unveroeffentlichte Briefe in "Die Neue Rundschau" 1925, Nr. 8, S. 822). Taigi ir "Demonai" buvo įkvėpti ne tiek viršinio įvykio, kiek jau seniau turimos **idėjos**.

16) Seniau nesykį girdėtas teigimas, esą, Dostojevskis "menkai rūpinosi stiliumi, kompozicija, sąranga" (A. Brueckner), esą, jis "negalėjo" apvaldyti savo veikalų formos" (Th. Bodisco), šiandien skamba kaip apgailėtinas nesusipratimas, neturįs jokio pagrindo. Po A. L. Wolynskio tyrinėjimo (plg. Das Reich der Karamasoff, Muenchen 1920) niekas neturėtų teigti, esą, Dostojevskis buvęs menkas romano kompozicijos meisteris (plg. K. Močulskij, Dostojevskij, p. 8, 37 ir t.t.).

17) **F. Stepun**, op. cit. p. 32.

savo palyginti trumpame pasakojime "Šeimininkė" (1847). Šis kūrinys, Dostojevskio amžininkų nesuprastas, teisingai yra laikomas didžiojo inkvizitoriaus legendos pirmataku. Jis vaizduoja "silpnos širdies" dramą ryšium su žmogaus laisve ir slepia savyje daug biografinės medžiagos. Pasakojimo svarbiausias veikėjas Ordynovas yra jaunas mokslininkas ir ruošiasi rašyti Bažnyčios istoriją. Mokslas yra jo aistra, kuri jam atėmė nakties ramybę, sveiką maistą ir gryną orą. Jau vaikystės metais jis atrodė esąs keistuolis. Jo darbe niekad nebuvo tvarkos ir sistemos. Jis buvo nešamas pirmojo susižavėjimo, pirmojo užsidegimo, pirmojo įkarščio. "Jis pats sau susikūrė sistemą; ši gyveno jame metų metais, ir jo sieloje pamažu kilo dar tamsus, neaiškus, bet kažkaip nuostabiai žavus paveikslas idėjos, įsikūnijusios naujoje, aiškioje formoje; ši forma veržėsi iš jo sielos ir ją kankino".[18]) Nesunku suprasti, kad *Ordynovo darbu Dostojevskis vaizduoja ne mokslinės, bet meninės kūrybos procesą, arba savo paties kūrybinį aktą.* Naktimis Ordynovas matė, kaip visa, ką jis pradedant vaikyste, buvo išgyvenęs, svajojęs, knygose skaitęs, atgijo, susijungė, įgijo kūną ir milžiniškais pavidalais atsistojo prieš jį. "Jis matė, kaip prieš jį augo užburti puikūs sodai, kaip jo akyse kilo ir nyko *ištisi* miestai, kaip *ištisi* kapinynai jam pasiuntė savo mirusiuosius, kurie pradėjo gyventi iš naujo; kaip jo akyse artėjo, dauginosi ir atgyveno (savo amžių) *ištisos* gentys bei tautos; kaip galop įsikūnijo prie jo ligos patalo kiekviena jo mintis, kiekvienas bekūnis sapnas, įsikūnijo beveik tą pačią gimimo akimirką; kaip galop jis mąstė jau ne bekūnėmis idėjomis, bet *ištisais* pasauliais, *ištisomis* kūrinijomis; kaip jis pats tarsi dulkelė skrajojo šiame begaliniame, keistame, neregimame pasaulyje" (p. 444-45). Atkreipkime dėmesio į nuolatinį kartojimą žodžio "ištisas" (celyj): *ištisi* miestai, *ištisi* kapinynai, *ištisos* tautos, *ištisi* pasauliai, *ištisos* kūrinijos. Tai priemonė, kurią Dostojevskis sąmoningai naudoja, norėdamas ja išreikšti Ordynovo idėjų organiškumą ir visuotinumą: jos buvo ne mintys, ne abstrakcijos, ne schemos, ne teorijos, bet *gyvastingi pavidalai,* atbaigti savyje, ryškūs Ordynovo akims, organiškai susijungę vienas su kitu ir sudarą ištisus pasaulius, ištisas kūrinių eiles. Ordynovo darbo procesas kaip tik ir buvo šių konkrečių, gyvybės pilnų pavidalų, šių ištisų atbaigtų pasaulių kūrimas. Jie gimė jam staiga, jie nebuvo šio regimojo pasaulio fotografijos, bet kažkas nauja, keista, ligi šiol neregėta. Tai buvo šios tikrovės pirmavaizdžiai, platoniškosios idėjos — ne moraline, bet metafizine prasme.

Šis Ordynovo pergyvenimas kaip tik ir duoda mums atsakymą, kas yra idėja Dostojevskio kūryboje. *Dostojevskio idėja yra augštesnis pasaulis, stovįs prieš žmogaus dvasią gyvastingu atbaigtu pavidalu.* Kai Dostojevskis sako, kad jis turįs idėją, kad jį idėja žavinti, kad jis viename ar kitame savo romane įkūnijąs idėją, tai reiškia ne tai, kad jis nori mums perteikti tą ar kitą savo pažiūrą, tą ar kitą teorinį savo nusistatymą, bet kad yra paregėjęs *naują* pasaulį, *naują* kūriniją ir kad mėgina šį savo regėjimą išreikšti literatūrine forma. Dostojevskis nuolatos klausia, kaip atrodytų visas mūsų buvimas, jeigu žmogus būtų sukurtas ne pagal Dievo paveikslą, bet pagal kurią *kitą idėją.* Visi jo romanai yra mėginimas į šį klausimą atsakyti. Visos jo idėjos yra ano *naujo* žmogaus ir *naujo* pasaulio gyvastingi paveikslai. Žmonija tūkstančius metų tikėjo, kad žmogus yra Dievo paveikslas bei panašumas, todėl viską telkė aplinkui šį savo tikėjimą ir visai savo gyvenimo sąrangai įspaudė šio tikėjimo bruožą. Bet štai mūsų laikais išniro mintis žmogų bei pasaulį pertvarkyti, perkurti, perstatyti jo dalis, jį pataisyti — ne pagal aną seną tikėjimą, bet pagal *naują idealą,* kuris yra visiškai kitoks, negu senasis, paties Dievo nurodytas Jo Apreiškime. Todėl Dostojevskis ir klausia, kaip viskas atrodytų, jeigu šis naujasis idealas *jau būtų įkūnytas.* Poetiniame savo įkvėpime jis regi šį įkūnytą naują idealą ištisų pasaulių pavidalu, jis regi šį idealą pasireiškusį gyvuose asmenyse, konkrečiuose jų veiksmuose ir visa tai perkelia į literatūrinio pasakojimo rėmus. Todėl Dostojevskio veikalai yra ne sklaida to, kas jau yra nuo seno, bet tai pateikimas to, kas yra dar visiškai nauja ir nežinoma. Dostojevskio kūryba yra įkūnijimas ano naujo žmonijos idealo: žmogaus bei pasaulio be Dievo, be panašumo į Dievą. Tai įkūnijimas pasaulio, kuris yra valdomas *kitokių* dėsnių, negu juos išreiškė Kristus savo kalno pamoksle. Tačiau kadangi šis naujasis idealas tegali pasireikšti mūsojoje būtyje, o ne kažkur anapus josios, todėl tarp šių dviejų pasaulių — tarp senojo su Dievu ir naujojo be Dievo — atsiranda baisi įtampa, baisi praraja, baisios rungtynės, kurios skelia būtį į dvi dalis ir jas pastato vieną prieš kitą kaip nesuderinamas priešingybes. Kažkoks plyšys eina per visas būtybes. Kažkoks skilimas ir nesutikimas išeina aikštėn visuose gyvenimo pavidaluose. Dostojevskio kūryba šį plyšį atidengia ir šį nesutikimą vaizduoja. Ji todėl yra ne tik idėjinė ištiso naujo pasaulio prasme, bet ir *dualistinė* metafizine prasme. Dostojevskio idėja, palyginta su mūsąja tikrove, darosi būties dualizmo išraiška.

(Bus daugiau)

18) F. M. Dostoevskij, Sobranie sočinenij I, 426, Moskva, 1956.

JONAS MEKAS

IŠ REMINISCENSIJŲ

VII.

Štai vėl, sėdėdamas pajūrio smiltyse,
pilstau, kaip geltoną smėlį,
savo prisiminimus,
gerdamas iš naujo vėl praėjusias vasaras,
saulę, smiltis ir draugystę,

ir jausdamas, kaip kiekviena valanda,
kiekvienas liestas daiktas, kiekvienas
žmogus, akiratis, medis
darosi brangus ir nebeatplėšiamas,
įsikabinęs šaknimis pačioj prisiminimų
šerdyje.

Kažkodėl, mums sėdint tą vasarą, kieme,
po eglėmis (buvo daugiau svečių,
ir viduje grojo radijas, buvo girdėtis kalbos,
ir mes sėdėjome ten po egle
ir žaidėme kažką, nebeprisimenu —
kalbėdami apie kažką labai taip nesvarbaus),
— kažkaip tada atrodė viskas labai paprasta,
kasdieniška: ir muzika, ir saulė,
ir žaidimas. Ne taip, kaip štai dabar,
iš tolo — taip šventadieniškai,
taip saulėtai.

Ir tada — mes buvome trise — stovėjome
išbalusiam pajūrio smėlyje,
ir mėtėme akmenučius, ar, sėdėdami
vakaro prietemoj, pilkoj vasarvietėj,
mes klausėmės lietaus,
ūžiančio medžių šakose ir kiemo eglėse.

Rytą buvo šventadieniškai tylu.
Mes nusileidome žemyn nuo vilos,
kur įlankoj, paskendusioje rytmečio rūke,
ūbavo motorlaivių švilpukai —
ir sustoję, apačioj, žiūrėjome į pilkus,
mažyčius kranto namukus,
išsibarsčiusius po ryto miglą.

Tą dien atvyko arklių lenktynininkai,
ir nuo pat ankstyvo ryto
buvo girdėt arklių prunkštimas, ir jojikai
valgė šnekėdamiesi pusryčius, ir garsiai,
laisvai, šūkavo, ir tada,
pliauškindami raudonais botagais,
ėjo šilo keliuku,—

ir mes sėdėjome verandoje,
ištiesę kojas, kėdės atlošoj,
sekdami naujus svečius, ir atsisveikindami,
palydėdami kiekvieną pro duris,
ir žiūrėdami, kol automobilis
pradingdavo medžių užsilenkime —
tada vėl, ilgomis valandom, sėdėdami
verandoje (ir tiek daug saulės!)
kalbėjomės apie svečius, skaitėme
Dylan Thomas, vartėme senus Collier numerius,
ir sakėme: žiūrėk, tos žalios kėdės
yra tartum seni bičiuliai,
susėdę rateliu kieme po medžiais.

Ir Ponas Bernardas sėdėjo po medžiu,
ant medinio miško suolo,
žiūrėdamas kažkur ten vienumoj,
klausydamasis medžių ūžesio.

Tą dien viešėjo Pranas.
Jis šokinėjo ir juokėsi, taryt pamišęs,
ir visi kažkaip pamišę buvo —
kuo, saule ar jaunyste, ar mišku —
sunku buvo atspėti.
Ir Nijolė, susikabinę rankomis su Giedre,
kartu su Vida — kažinką šnekėdamos,
ir plėšydamos nuo šakų lapus,
ėjo taku gilyn vis ir gilyn į mišką.

Mažai tą vasarą turėjai laiko —
vis svečiai, ir vis svečiai,—
tačiau aną sekmadienį, pabėgome visi,
palikę valgančius, ėjome gilyn į mišką,
keturiese, brisdami per smėlį,
ir šakas, ir dainuodami, ir nieko negalvodami,
sėdėdami pajūryje ant vakaro smilčių,
žiūrėdami į naktį.

Ir tada — lietus. Kirsdamas lapus,
dundėdamas ant stogo, visu
vasarnamiu jis liejos, didžiulėmis
srovėm; ir ilgai sėdėjome — mažai
bebuvo jau svečių — seni pažįstami,
Ponia Valerija su šuneliu, ir Rimvydas,—
sėdėjome ilgai pilkoj vasarvietėj,
klausydamies lietaus ūžimo medžių šakose
ir kiemo eglėse,

šnekėdamiesi patylom taip apie šį ir apie tą,
prisimindami ir vėl užmiršdami,
ir leisdamiesi nakčiai paskandint,
apgaubt, ir būti nežinia.

VIII.

Prisimeni, Ponia Marija, — tą vakarą
ilgai ėjome temstančiom vasaros gatvėm,
šlaitu žemyn, ir kalbėjomės šiaip apie šį,
ir apie tą, — ir Alda su Birute,
rinkdamos į glėbį saujas laukinių gėlių
ir miško lapų;

ir tu, Pauliau, — jūs, nerūpestingi,
skausmo neliečiami, visad vaikai; tu,
berželiai vidury kiemo, praėjusių naktų
balti liudininkai,—
prisimeni, kaip ilgai
vaikščiojome tą naktį, gėrėme kantinoje
coca-cola, ir tada, kartu, šokom aplink berželį?

Ir tu, mano baltas Mayence,
ir sunkūs krovinių, ir prekių laivai,
ir dūmai, ir lietaus purkšlės,—
Bremenhaven.

Kur mano namai, kur kraštas mano, tėvynė?

Ir tu, plačioji, svaigalinga Amerika,
savo raudonais kalnais, sodriom upėm,
savo spalvotais miestais, išsiklojusiais
vešliuos, begaliniuose slėniuose,
ant upių ir vandenynų,
dundėdama savo uostais, degdama
savo triukšmingais, plieniniais miestais;

ir tu, New York, savo skambančias stiklo rankas
įmerkęs į minkštus debesis,
į begalinį lietų, — savo triukšmingom
ir begalinėms gatvėm, savo ilgesiu
apraizgęs mano kiekvieną valandą,—
kiekviena gatvė, kiekviena įlanka,
aikštės ir parkai,—

Bear Mountain, Hicksville, Lake Iraquois,
mažyčiai Stony Brook namukai,

(atsimeni, kaip tąsyk rytą, žiūrėjome
žemyn nuo vilos, jausdami,
kaip kiekviena išgyventa minutė
smeigiasi gilyn, nebeišplėšiamai,
kaip gyvento, kaip išjausto dalis,
kaip nuosavo, brangiausio:
kaip namai).

Namai, namai. Kiekviena vieta,
kiekvienas akiratis, susitikimas, veidas;
kiekvienas sustojimas, pasižiūrėjimas —
susirišimas, namai.

Ar nedainavome tada, ilgesingai,
plaukydami ant Lake Iraquois—ir tavo
lino akys, Leonora, buvo pilnos vandens
ir mergaitinio ilgesio,—

klausydamies ežero tylumos, žiūrėdami
pakrančių medžių, ir taškydami vandenį,
pamiršę praeitį, ir laiką,
gyvendami akimirka,—

ar sėdėdami Camp Oscawana, žiūrėdami
į Hudson, mėlynus kalvų kauburius,
į Connecticut naktį, pilną plačios, šimtmetinės
tylos,—ar nebuvom tąsyk pasinėrę
vien tik į naktį? —
Ir vėliau, nusileidę žemyn, į paplūdimį,
sėdėjome visi ant pakrantės, dainuodami,
patyliuku, ir sau,
būdami neatplėšiama
nakties ir pakrantės dalis.

Sakyk, Leonora, ar galvojai tąsyk apie namus?
— ar žiūrėdama į baltas pakrančių atbrailas,
į žalius akiračius, ir vakarą (ir dėnyje
buvo pilna žmonių, ir šoko, ir kažkas dainavo,
ir grojo banjo)? Mes stovėjome prie atramos,
klausydamies muzikos, žiūrėdami į liepsnojantį
Palisades lanką, gerdami svaiginančią, mistišką,
skausmingą Amerikos naktį,
užburiančią ir kerinčią, nebepaleidžiančią,
apgaubiančią, paneriančią, trinančią prisiminimus,
trinančią ilgesius, praeitį, traukiančią
į save, į pat vidurį (ir žmogus vis grojo banjo,
ir kažkas dainavo, ir šoko, ir liepsnodami
degė Palisades langai ir naktinio New Yorko.
šviesos).

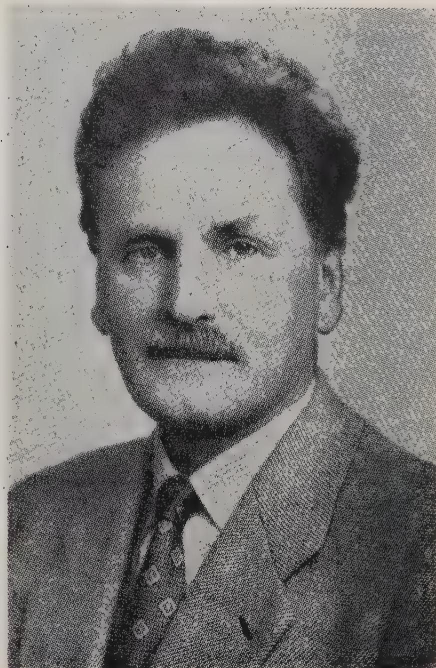
O, ar nebuvo kiekviena vieta,
pamatymas, sustojimas — kiekviena minutė:
namai?
Ar nebuvo skausmingas kiekvienas atsiskyrimas,
ar nebuvo: namai?

Ar nebuvo viskas vien susirišimai,
vien susirišimai ir atsiskyrimai?

Neklausk manęs. Nei atsakyt ką turiu.
Alkanas vis, ištroškęs, gerdamas godžiom akim
ir nepasotinamom, kiekvieną naują akiratį,
kiekvieną veidą, upę, aikštes ir tiltus,

būdamas žemės neatskiriama dalis,
prisirišdamas lygiai prie visko, ir skausmingai
ir plėšomas atsiskirdamas.

PROF. DR. JUOZAS ERETAS

60 METŲ AMŽIAUS SUKAKTIES PROGA

DR. JONAS GRINIUS

"Tik tas užsitarnauja laisvę ir gyvenimą, kuris kasdien dėl jų kovoja", kadaise yra pasakęs J. W. Goethe. Tik ta tauta, kuri atkakliai siekia laisvės, susilaukia ištikimų draugų, — būtų galima pridurti. Tokių ištikimų draugų yra susilaukusi ir lietuvių tauta, kai, pirmajam pasauliniam karui besibaigiant, ji veržėsi į laisvę. Šitokių ištikimųjų draugų tarpe, be abejonės, yra prof. dr. Juozas Eretas, kuris štai atšventė šešiasdešimties metų sukaktį (gimęs Bazely 1896. X. 18).

Kodėl Lietuva — antroji tėvynė?

Nors gimimo šveicaras, dr. J. Eretas savo antrąja tėvyne ligšiol tebelaiko Lietuvą, kurioj per dvidešimt su viršum metų (1919-1941) gyveno. Jai paaukojo savo gyvenimo gražiausius metus ir joje sukūrė gausią, pavyzdingą šeimą. Jis pamilo Lietuvą ir jos žmones dėl to, kad matė lietuvius nelabai vertinančius pinigą, kaip pats sukaktuvininkas kartą viešai prisipažino. Nors, baigęs augštuosius mokslus (disertacija apie jėzuitų teatrą Šveicarijoje), dr. Juozas Eretas 1918 metais turėjo kvietimą į Veneciją dėstyti germanistikos, tačiau dėl ankstesnės pažinties su lietuviais Friburgo studentais jis apsisprendė vykti į Lietuvą. Tame apsisprendime lemiantį vaidmenį atliko ir Mažosios Lietuvos patrijotas Mykolas Ašmys, kuris buvo atvykęs į Šveicarijos kalnus gydytis nuo džiovos ir drauge baigti augštųjų mokslų. Tačiau 1918 metais siaučianti gripo epidemija paguldė jį į karstą. "Prieš mirdamas paprašė mane užimti jo vietą Lietuvoje, — prisipažįsta dr. J. Eretas. — Mirė paguostas mintimi, radęs pavaduotoją. Taigi 1919 metais vasarą vykau Lietuvon, bandydamas vykdyti mirusio draugo testamentą. Kažin ar aš be graudenančių mirštančio Mykolo maldavimų būčiau vykęs ir pasilikęs karo nuteriotame svetimame krašte, kur manęs — be džiaugsmingų valandų — laukė kalnas nemalonumų bei nusivylimų", sako profesorius ("Draugas", 1956. X. 20).

Tų nusivylimų skaudžiausias dr. J. Eretui, be abejo, buvo autoritetinio režimo 1931 m. atliktas jo atleidimas iš universiteto (Teologijos-filosofijos fakulteto), nors jame jau buvo išprofesoriavęs devynerius metus. Tiesa, po dešimties mėnesių jis vėl galėjo sugrįžti į Vytauto Didžiojo universitetą, tačiau valdančiųjų pažemintas, tik vyresniojo asistento titulu tegrąžintas, o tuo pačiu su žymiai mažesne alga, kurios nebeužteko gausiai šeimai išlaikyti. Matydama šitą neteisybę, L. Katalikų Mokslo Akademija iš savo lėšų skirdavo profesoriui mėnesinį priedą, kad šis idealistas turėtų bent kuklų pragyvenimą ir galėtų atlikti tą patį darbą, kurį buvo dirbęs prieš atleidimą. Jį ir dirbo profesorius su pirmykšte energija iki 1940 metų liepos 15 d., kada komunistai (A. Venclova) uždarė Teologijos-filosofijos fakultetą ir jį drauge su rektorium St. Šalkauskiu bei eile kitų profesorių vėl atleido iš universiteto. Ir vienas ir antras atleidimas buvo atlikti ne mokslo ir ne pedagoginiais sumetimais — pagrindinė priežastis buvo dr. J. Ereto ryški asmenybė, jo ištikimybė krikščioniškiems ir de-

mokratiniams principams bei jo didelė įtaka visuomenėje, ypač jaunime.

Tačiau šitų moralinių ir materialinių skriaudų dr. J. Eretas nepriskiria visai Lietuvai ir dėl to nekerštauja. "Draugo" redakcijos paklaustas, ar profesoriui negaila praleisto gyvenimo Lietuvoje, dr. J. Eretas atsakė: "Ne, man nė kiek negaila. Jeigu dar kartą turėčiau apsispręsti vykti ar nevykti, aš nesvyruodamas vėl vykčiau, nes Lietuva man pasidarė antrąja tėvyne ir mano gyvenimo turiniu. Ten radau savo gyvenimo draugę Oną Jakaitytę, ten gimė mano vaikai, ten trejetą jų palaidojau. Ten išgyvenau kūrybingiausius savo metus, ten suradau retų talentų, prietelių ir asmenybių, kurių atminimas ir dabar apšviečia mano gyvenimo kelią".

Bet kokie buvo Lietuvoje tie darbo keliai, kuriuose sukaktuvininkas yra palikęs gilias pėdas?

Organizatorius ir jaunuomenės draugas

Norint suprasti dr. J. Ereto darbus Lietuvai, pirmiausia reikia pasakyti, kad jis turi didelį organizacinį talentą. Lygių jam per 22 nepriklausomos Lietuvos metus vargu ar yra buvę. Bet šitas organizacinis talentas ryškiausiai pasireiškė pirmaisiais keleriais metais po jo apsigyvenimo Lietuvoje. Štai, vos atvykęs į Lietuvą ir pakviestas į užsienio reikalų ministeriją patarėju, dr. J. Eretas imasi organizuoti spaudos biurą, kuris tada buvo taip reikalingas informuoti pasauliui apie atsikuriančią Lietuvą. Bet greitai šito biuro ir viso informacijos departamento per maža. Lietuvai reikia telegramų agentūros, kuri greit paskleistų žinias į pasaulį ir iš jo priimtas perduotų užsienio reikalų ministerijai, lietuvių laikraščiams ir radijui. Dr. J. Eretas suorganizuoja šitokią agentūrą Eltos vardu ir jai kurį laiką vadovauja. Jis taip pat tada padeda organizuoti humanitarinį skyrių Augštųjų Mokslų kursuose.

Kai dėl Želigovskio avantiūros Lietuvai gresia pavojus, dr. J. Eretas tampa Lietuvos kariuomenės savanoriu. Šveicarų karininko uniformoje pro lenkų panosį jis stengiasi iškraustyti iš Vilniaus Lietuvos valstybinį turtą. Einant lietuvių-lenkų deryboms Genevoj ir Briusely, dr. J. Eretas Lietuvos delegacijos sudėty organizuoja spaudos informaciją.

Būdamas gabus kalboms (be Vakarų Europos didžiųjų kalbų jis moka lenkiškai ir rusiškai), dr. J. Eretas greit išmoko lietuviškai ir pasiryžo veikti lietuvių visuomenėje. Jo žvilgsnis pirmiausia nukrypo į Lietuvių Blaivybės Draugiją, kuri veikė jau prieš pirmąjį pasaulinį karą, turėjo savo skyrių, arbatinių ir kai kur net nuosavų namų. Tačiau per karą šita draugija buvo apnykusi, jos svarbesnieji vadai, dažniausiai kunigai, buvo pavargę. Šitai svarbiai draugijai kovoti su viena nemaloniausių ydų — girtuokliavimu — dr. J. Eretas ryžtasi įpilti naujo kraujo. Blaivinimo reikalams jis įsteigia laikraštį "Sargybą" ir pats dažnai važinėja su prakalbomis po Lietuvos miestelius. Blaivybės ir abstinencijos idėją populiarindamas, jis aplanko žymią dalį Lietuvos. Nors jis kalba su svetimu akcentu, nors kartais netiksliai pavartoja linksnius ir laikus, tačiau į jo prakalbas žmonės gausiai renkasi. Jiems patinka jo iškalba, nes vargu kam anksčiau buvo tekę girdėti šitokį iškalbų pasaulietį, kuris taip vaizdžiai kalbėtų palyginimais, metaforomis, aforizmais, kaip šis šauniai atrodąs jaunas svetys, dr. J. Eretas. Nors nevisi susirinkusieji pasiryžta būti tokie vyriški — mesti ragavę nuodus ir tapti abstinentais. — kaip to pabrėžtinai reikalauja kalbėtojas, tačiau jo ugninga kalba vistiek padaro įspūdžio. Jaunimas, moksleiviai, studentai po jo prakalbų lieka sujaudinti. Kai kurie pasiryžta pasekti šiuo šauniu vyru. Ir štai jaunuomenėje — pavasarininkuose, ateitininkuose — kuriasi abstinentų būreliai.

Kad lietuvių jaunuomenė neįprastų sėdėti prie stiklo bei stikliuko, o turėtų sveikų pramogų, dr. J. Eretas imasi organizuoti sportą. Pats būdamas geras sportininkas, jis su St. Garbačiausku ruošia pirmąsias didesnes sporto šventes, redaguoja "Sporto" laikraštį, drauge su K. Dineika įsteigia L. Gimnastikos ir Sporto Federaciją, padeda įsteigti kitą sporto laikraštį "Jėgą ir Grožį", stengiasi sportą išpopuliarinti pavasarininkuose, kur daugiausia spiečiasi kaimo jaunuomenė.

Savo organizacinį talentą dr. J. Eretas gal ryškiausiai atskleidžia katalikų jaunimo "Pavasario" sąjungoj. Šitoji organizacija buvo gyva ir prieš jo atėjimą. Tačiau 1922-28 metų laikotarpy, kada dr. J. Eretas jai pirmininkauja, ji dar labiau sustiprėja, įgauna naujų formų ir piramidinę struktūrą — pačioje apačioje stovi vietinės kuopos, jas apjungia rajonai apskričių ribose, o šiuos apjungia regijonai (augštaičių, žemaičių, dzūkų, suvalkiečių) ir pagaliau juos visus vainikuoja centro valdyba, kuri dėl to nenustoja ryšio su kuopomis. Šalia laikraščio "Pavasario", skiriamo eiliniams nariams, dr. Eretas įsteigia "Pavasarininkų Vadą", skiriamą jaunimo vadovams auklėti ir instruktuoti. Taip pat jo vadovaujama "Pavasario" Sąjungos centro valdyba miestiečių jaunuomenei kuria Vyčius, o mišrias pavasarininkų kuopas pradeda skirstyti į vaikinų ir merginų kuopas, tų kuopų nariai pradeda nešioti savo organizacinius drabužius; pagaliau iš vienos "Pavasario" sąjungos pasida-

ro dvi savarankiškos organizacijos, sujungtos bendroje federacijoje. Nors šis persiskyrimas ryškiausiai išsivysto prie dr. J. Leimono, tačiau Eretui pirmininkaujant jis jau buvo matomas.

Visa tai (gausybė įvairių posėdžių, suvažiavimų, konferencijų, švenčių ir kongresų) pareikalavo ne tik organizacinio talento, bet ir milžiniško darbo, ypač turint galvoj lietuvių nejudrumą bei pasauliečių vadų stoką. Šitam darbui nudirbti taip pat reikėjo talkininkų. Jų dr. Eretas rasdavo savo studentuose. Juos jis traukdavo į darbą su kaimo jaunimu taip intensyviai, kaip joks kitas profesorius. Nors šitie studentai dažniausiai būdavo visuomeninio darbo nedirbę arba mažai tedirbę, tačiau dr. Ereto "paimti į rankas" bei jo instruktuojami, susiformuodavo, tapdavo ne tik jo talkininkais, bet kai kurie jų išaugdavo į vadovus.

Kiek daug brangaus laiko šis darbas prarydavo dr. J. Eretui, tik tas gali gerai suprasti, kas pats tokį darbą yra dirbęs. Be to, reikia priminti, kad lietuvių jaunimas (pavasarininkai) tada ruošdavo nemaža įvairių švenčių ir kongresėlių. Dr. J. Eretas, kaip vienas geriausių kalbėtojų, į juos dažnai buvo kviečiamas su paskaitomis. Nuo mažesniųjų susibūrimų jis dar sugebėdavo taktiškai atsisakyti, bet kaip nenuvykti į didesniuosius, kada jų rengėjai vienokiu ar kitokiu būdu primindavo, kad kongresėlis gal neturės nė pusės pasisekimo, jei jame nekalbės dr. J. Eretas? Ir jis turėdavo vykti kalbėti, nors ant rašomojo stalo laukdavo krūvos kitų darbų. Su "Pavasario" sąjungos reikalais jis buvo nuvykęs net į JAV ir čia su prakalbomis aplankęs žymesniuosius lietuvių centrus.

Dr. J. Ereto asmeninis dalyvavimas darbu būdavo būtinas, kai būdavo ruošiami katalikų kongresai visos Lietuvos mastu. Pirmojo jaunimo kongreso iniciatoriumi jis pats ir buvo. Kadangi niekas iki tol (1924 metų) tokių masinių organizuotų suvažiavimų nebuvo mėginęs, visa atsakomybė dėl tvarkos ir pasisekimo gulė ant dr. Ereto pečių. Nors vietiniai veikėjai Šiauliuose, kur turėjo įvykti kongresas, stengėsi, kiek galėdavo, nors profesoriaus artimieji talkininkai centro valdyboj taip pat nesnaudė, tačiau daugelį organizacinių smulkmenų turėjo jis pats apgalvoti arba pats patikrinti kitiems pavestus darbus. Ir kaip tik dėl jo organizacinio sugebėjimo, dėl planingo visko numatymo, dėl jo vadovaujančios rankos per patį suvažiavimą, pirmasis "Pavasario" kongresas su dainų bei sporto šventėmis ir jaunimo tautodailės paroda Šiauliuose 1924 m. liepos mėnesį ne tik gražiai pavyko, bet ir tapo pavyzdžiu kitų jaunimo organizacijų kongresams, net vėlesniems jaunalietuvių kongresams. Todėl, kai vėlesniais laikais buvo ruošiamas Lietuvos pirmasis eucharistinis kongresas ir jubiliejinis "Pavasario" federacijos kongresas (1938 m.), be dr. J. Ereto vadovaujančio proto ir rankų nebebuvo galima apsieiti. Atrodė, kad be jo kažin kas nepasiseks.

Profesorius ir rašytojas

Bet ar šitas didelis organizacinis darbas, kurį atliko dr. J. Eretas 1919-28 m. laikotarpyje, netrukdė profesoriaus darbo?

Jei tą darbą suprasime pedantiška kabinetinio darbo prasme, aišku, turėsime pripažinti, kad trukdė. Nors profesorius savo organizacinio darbo intensyviausiais metais praleisdavo mažiau paskaitų negu kai kurie kiti profesoriai be šito darbo, tačiau šituo laiku jis negalėjo atsidėti mokslinių darbų rašymui (jo studijos iš vokiečių literatūros pasirodo atskirais leidiniais nuo 1927 metų, t. y. nuo to laiko, kai dr. J. Eretas pradėjo pamažu trauktis iš "Pavasario" sąjungos). Tačiau jeigu paklausime, ar prof. Eretas sugebėjo tada studentus įtraukti į darbą, duoti idėjų ir įpratinti savarankiškai galvoti, reikės pripažinti, kad jis tuo net tada pralenkdavo kitus profesorius. Sakysim, jo seminaruose studentai negalėdavo simuliuoti, nes profesorius kiekvienam duodavo darbo ir reikalaudavo jį gerai atlikti. Kas pasirodydavo nesąžiningas arba lengvadarbis, tas susilaukdavo tokios kritikos, kad ji ilgai neišdildavo iš jo atminties. Profesoriaus paskaitoms studentai kartais prikišdavo, kad jose lyg per mažai duodama žinių (faktų, datų), kokių būdavo gausu pedantiškųjų profesorių paskaitose. Tačiau pats profesorius tai žinodavo ir nekartą pasakydavo, kad jis nelaiko savo uždaviniu duoti studentams tokių žinių, kokių jie patys lengvai gali pasiskaityti kiekviename vokiečių literatūros vadovėly. Dr. J. Eretas stengdavosi studentus supažindinti su teorijomis, su tyrimo metodais, pravesti perspektyvą, sužadinti vaizduotę, kad studentai patys vienu ar antru klausimu užsidegtų.

Šituo atžvilgiu prof. Ereto paskaitos gana skyrėsi nuo J. Maironio ir vėliau prof. V. Mykolaičio-Putino paskaitų. Šitie du profesoriai dėstė lietuvių literatūros paskaitas visada kruopščiai paruoštas: sistemiškai parašytas, kupinas turinio, daugiau ar mažiau olimpiškas, tačiau jos nesužadindavo nerimo, neatverdavo platesnių perspektyvų, neatrodydavo tokios literatiškai vaizdingos, kaip prof. J. Ereto vokiečių literatūros dinamiškos paskaitos. Jos dažniausiai nebūdavo pasirašytos, bet atliekamos vaizdingu žodžiu bei gestu, vietomis pailiustruojamos citatų, kartais su digresijomis į gretimus mokslus (filosofiją, istoriją, sociologiją) bei į kitus menus (muziką, teatrą, tapybą, kitas literatūras), kar-

tais su aliuzijomis į aktualijas. Šitos dinamiškos paskaitos niekada nebūdavo nuobodžios. Jos kaip tik įdomios būdavo ta dinamiška meninė forma, kuri atskleisdavo profesoriuje rašytojo ir kalbėtojo linkimus. Pažymėtina taip pat, kad dr. Eretas mėgdavo epizodinius kursus (kol tai leisdavo universiteto statutas). Tokiu epizodiniu kursu, rodos, nekartą buvo pasirinkta žurnalistika, dėl kurios vėliau autoritetinis režimas profesoriui yra prikaišiojęs. Tačiau šis kursas literatūros studentų kaip tik buvo gana vertinamas. Susipažindamas su visomis žurnalistikos rūšimis, su visa jos sudėtinga technika (pvz. su straipsnių koregavimu, rinkimu, apipavidalinimu), ne vienas studentas šitas žinias tuoj pat galėdavo pamėginti pritaikyti gyvenime, nelaukdamas, kol baigs visas literatūros studijas.

Šiandien, žiūrint iš perspektyvos į dr. J. Ereto universitetines paskaitas, jo buvusiam studentui atrodo, kad tos tariamos digresijos nemažiau buvo naudingos būsimam savarankiškam darbui negu jose vokiečių literatūros sistemingos žinios. Jos pamažu sudilo, o daugelis digresijų paliko gyvų: paskatino, priartino prie gyvenimo. Šito artumo su gyvenimu profesorius J. Eretas siekė ir artimu bendravimu su savo studentais — čia per privačius pasikalbėjimus, čia per pašalinius darbus, čia per dalyvavimą studentų organizacijose (pvz. "Šatrijoj"). Iš tikrųjų dr. J. Eretas buvo ir profesorius, ir įkvėpėjas, ir reiklus mokytojas, ir draugas, nors tas jo reiklumas studentams kartais atrodydavo per kietas. Jo darbas buvo dideliai naudingas, nes per jo reiklų ir dinamišką mokymą Lietuva gavo nemaža gerų mokytojų, žurnalistų, rašytojų, visuomenės darbininkų. Kai šiandien dr. J. Eretas kalba apie prof. St. Šalkauskio įtaką, nurodydamas, kad jo testamento geriausiais vykdytojais yra "Brazaičiai, Ivinskiai, Maceinos, Griniai, Ylos, Zumeriai, Damušiai, Sužiedėliai ir visi tie, kurie 1936 m. Kaune išleido "Romuviečių deklaraciją" ir redagavo "XX Amžių" ("Draugas" 1956. X. 20), profesorius užmiršta save ir kai kuriuos kitus. Prie augščiau suminėtų reiktų pridėti I. Malėną, St. Barzduką, Iz. Matuzevičiūtę, dr. J. Girnių, V. Ramoną, A. Vaičiulaitį, K. Bradūną, P. Jurkų ir daug kitų vyrų ir moterų. Reiktų taip pat priminti už "geležinės uždangos" mirusius dr. P. Mantvydą, dr. Ig. Skrupskelį, dr. Pr. Dielininkaitį ir daugelį ten likusių gyvųjų. Jei jie visi vykdė ar vykdo St. Šalkauskio testamentą, tai didžioji dauguma taip pat yra skolinga ir prof. Eretui, nes toji dauguma taip pat yra buvę jo paties artimesni ar tolimesni mokiniai-studentai, kurių nevienas iki šiol tebejaučia jo įtaką.

Z. KOLBA — AUŠROS VARTŲ MARIJA

Vitražo eskizas

Nors nespecialistui nėra galima vertinti

prof. J. Ereto išspausdintų mokslo darbų iš vokiečių literatūros, tačiau negalima nepaminėti jo dviejų knygų apie Goethę ("Jaunasis Goethe" 1932 ir "J. W. Goethe" 1933). Tai vienintelės knygos lietuvių kalba apie šį žymų vokiečių poetą bei rašytoją, kuris, kaip europinės dvasios ir minties reiškėjas naujaisiais laikais, paprastai sugretinamas su žymiuoju italų poetu Dante, kaip viduriniųjų amžių europinės dvasios atstovu. Tačiau šitie du vyrai literatūros mokslininkų dažnai nebūdavo vienodai kritiškai vertinami. Kiek Dantės asmeniui ir jo kūrybai nušviesti buvo panaudojami visi metodai, nepaisant, ar nauji duomenys Dantę iškels, ar pažemins, tiek į Goethę literatūros mokslininkai kažin kodėl dažnai nedrįsdavo pažvelgti taip atvirai — iš nevieno veikalo (ypač vokiečių) susidarydavo įspūdis, kad jie į Goethę žiūrėdavo lyg pro dirbtinį pagražinamąjį šydą arba lyg į pusdievio statulą. Tuo tarpu prof. J. Eretas savo knygose apie Goethę pažiūrėjo į jį žmogišku žvilgsniu, perdaug neišaugštindamas jo teigiamybių ir nenuslėpdamas jo silpnybių. Tai buvo objektyvi studija, parašyta moksliniu santūrumu ir reta estetine kultūra. Ir kaip nebūtų keista, tačiau už šitas vieninteles knygas lietuvių kalba apie Goethę prof. Eretas yra turėjęs nemalonumų. Rašančiam šias eilutes yra tekę būti liudininku vienos tokios piktos reakcijos dėl Goethės tariamo išniekinimo, tartum pats reaguotojas būtų buvęs užgautas asmeniškai. Tačiau dr. Ereto atliktas Goethės atskleidimas (kiek galima pasikliauti atmintimi, neturint pačių knygų) toli gražu nebuvo toks jo nuvertinimas, kokį vėliau savo studijoj (Um einen Goethe von innen bittend, Stuttgart, 1949) davė Jose Ortega y Gasset. Šis europinio garso ispanų rašytojas ir filosofas įrodinėja, kad optimistiškas ir olimpiškas Goethe yra prasilenkęs su savo poetiniu pašaukimu. Primenant Ortegos y Gasset bei K. Jasperso vėlesnius Goethės vertinimus, atrodo, kad dr. J. Eretas, kaip ne vokietis, vertino Goethę objektyviai ir drauge pažangiai, nes buvo arčiau tų pažiūrų, kokios pradėjo įsigalėti po II-jo pasaulinio karo. Taigi, jei tik dvi šitas knygas apie Goethę mūsų sukaktuvininkas tebūtų parašęs lietuviškai, tai jau būtų jo žymus įnašas į lietuvių mokslą. Bet dr. J. Eretas jų parašė kur kas daugiau.

Antra, reikia pažymėti, kad profesoriaudamas ir mokslinį darbą dirbdamas dr. J. Eretas nemaža dėmesio skyrė lituanistinei darbo pusei. Duodamas savo studentams diplominių rašto darbų temas iš vokiečių literatūros, jis stengdavosi rasti ryšį su Lietuva. Jis ir pats dirbo šita kryptimi. Tai liudija jo studijėlė apie Rėzos santykius su Goethe. Ir paskutinis jo literatūros mokslo darbas, dirbtas Lietuvoj, telkėsi apie tą didįjį Mažosios Lietuvos vyrą, L. Rėzą. Sako, kad rankraštis jau buvęs netoli pabaigos, kai 1941 m. ankstyvą pavasarį dr. J. Eretas turėjo palikti Lietuvą, kad išvengtų gresiančio sunaikinimo iš komunistų pusės.

Tas rankraštis ir anksčiau gal būtų buvęs baigtas, jei prof. J. Eretas savo rašomų darbų nebūtų taip kruopščiai apdirbinėjęs tiek turinio, tiek formos atžvilgiu. Tą patį tekstą jis taisydavo kelis kartus, čia duodamas savo sekretoriams jį perrašinėti mašinėle, čia perrašytus puslapius vėl peržiūrinėdamas, vėl braukydamas, papildydamas, pakeisdamas sakinius ir atskirus išsireiškimus, kad tik būtų tiksliau, sklandžiau, vaizdingiau. Šitokiu kruopštumu jis rašydavo ir eilinius straipsnius laikraščiams ir žurnalams, bet užtai jo straipsniai išeidavo neeiliniai formos atžvilgiu, tokie, kad jie būdavo ne tik įdomūs skaityti, bet ir naudingi estetinės kultūros pasimokyti. Apie prof. J. Ereto rašymo kruopštumą niekas negalėtų geriau paliudyti, kaip "Šviesos" ir "Žaibo" spaustuvių darbininkai — kai tekstas jau buvo surinktas ir iškoreguotas, jie niekada nebūdavo tikri, kad autorius nepanorės paskutinį momentą ką nors pakeisti, patobulinti. Vargdavo dėl to darbininkai, vargdavo dėl to ir dabar, turbūt, tebevargsta pats prof. J. Eretas, sakinius savo vaizduotėj perkeisdinėdamas ir vis tikslesnių bei vaizdesnių žodžių ieškodamas. Šituo atžvilgiu jis buvo ir tebėra tikras menininkas-auksakalys, savo estetiniais siekimais toli pralenkęs ne vieną šių dienų dailiosios literatūros kūrėjų. Todėl jo raštai lietuvių kalbos ir stiliaus atžvilgiu pralenkia ne vieną lietuvį mokslininką, kuriam lietuvių kalba yra gimtoji. Net kai kurių garsių mūsų lituanistų kalba atrodo skurdi ir sujaukta, palyginus su dr. J. Ereto raštų lietuviška kalba. Be abejo, tai reliatyvus mastas. Juo nenorima pasakyti, kad jo raštuose kalbininkas nerastų kokių smulkmenų prikišti. Tuo tik norima nurodyti į du dalykus: viena, kad prof. J. Eretas lietuvių kalbą brangino ir ją stengėsi tobulinti.

Ir Lietuvių Rašytojų Draugija, 1954 metais išrinkdama dr. J. Eretą savo garbės nariu, turbūt, turėjo galvoj ne tiek profesoriaus veiklą užsieny Lietuvos labui, kiek jo nuopelnus literatūros mokslui Lietuvoj bei jo gausių raštų estetiškai augštą kultūrą.

Baigiant šį straipsnelį profesoriaus J. Ereto 60-ties metų proga, telieka palinkėti jam geros ilgai tveriančios sveikatos, nes jo kūrybinių sumanymų ir darbingumo dar nėra nuslopinę įvairūs sunkūs bandymai ir savotiška tremtis savo paties gimtinėje tik už tai, kad savo antrajai tėvynei sukaktuvininkas yra daugiau jėgų atidavęs.

NAUJOJI PAGONYBĖ

PR. GAIDAMAVIČIUS

Kai Vakarai bando rasti idealą, apie kurį galėtų spiestis didžiulės masės žmonių, pamato, kad tai nelengvas dalykas. Kybant grėsmei iš Rytų, buvo mestas "krikščioniškos civilizacijos" šūkis, bet pasirodė, kad jo patrauklumas gana silpnas. Jis nerado stipresnio atgarsio masėse ir buvo rastas kitas — "American way of life"! Europoje jis buvo pateiktas kaip laisvės idealas, kuris turįs būti krauju ginamas. Apie tai buvo ir tebėra daug kalbama, tačiau nuo to niekas nepajudėjo. Energija atsirado tik tada, kai buvo pajudintos galingųjų gyslos, kuriomis sruvena ne kraujas, o... žibalas. Tai rodo, kad nei krikščioniškosios kultūros, nei laisvės idealai Vakaruose ugnies išskelti nepajėgia.

Tam paaiškinti galima rasti įvairių pateisinimų, bet gilioji priežastis glūdi Vakarų nukrikščionėjimo procese. Ilgus šimtmečius krikščionybė buvo Vakarų kultūros įkvėpėja, jos siela. Ji buvo padėta jos pamatuosna. Dabargi pastebimi reiškiniai, kurie aiškiai liudija Vakarų nukrikščionėjimą ir kartu nuidealėjimą.

Štai keli pripuolami faktai. Prancūzijoj priskaitoma virš 8 mil. visiškų pagonų (1943 m. statistika). Pamaldose dalyvauja 37%, kitų gi duomenimis — 10-15%. Kunigų pašaukimai sumažėję po karo 7% ir XXI š. pradžioje, esą, gresia jų išnykimas. Švedijoj pamaldas lanko tik 5%; vyskupai nebeturi moralinio svorio, nedrįsta netgi kelti kai kurių moralinių klausimų viešumoje. Pats arkiv. Brillioth yra pasakęs: "Vargiai galima vadinti Švediją krikščionišku kraštu". Labai stambių spragų yra Italijos ir D. Britanijos religiniame gyvenime. P. Amerikoj kai kur grįžtama prie senųjų dievų—fetišų. Rytų religijos — budizmas, hinduizmas, jogai ir kt. —palengva skverbiasi Europon ir Amerikon.

Tiesa, yra ir labai teigiamų krikščioniško atgimimo reiškinių toj pačioj Prancūzijoj, Italijoj ir kt. Yra netgi herojinių pastangų ta linkme, tačiau jos anaiptol nėra visuotinės ir plačiųjų masių neužgriebia. Jos toli gražu nepajėgia užpildyti atsiradusios tuštumos, kurion veržte veržiasi nauji dabarties dievai. Yra keista, bet jau nebeišvengiama kalbėti apie naująją pagonybę, ateinančią iš pačių Vakarų. Krikščionybė buvo "lux ex oriente", naujoji pagonybė gi "lux ex occidente". Tą naująją "šviesą" drįstu vadinti pagonybe, nes ji turi esminio panašumo į antikinę pagonybę. *Kaip ir senovėj, dabarties Vakarų pagonybėj randame jėgų, asmenų, mitų, vertybių dievinimą bei laikymą jų absoliutinėmis.*

Pats terminas "pagonis" kildinamas iš "pagus" — kaimas, "paganus" — kaimo gyventojai. Taip krikščionys vadino žmones, dar nepriėmusius krikščionybės. Daugumas jų gyveno už miestų kaimuose, todėl nuo to ir vardą gavo. Apskritai, pagonimis vadinami tie, kurie neišpažįsta tikrojo Dievo ir garbina įvairius dievus. Nebūtinai tie dievai turi būti mitologiniai arba įasmenintos jėgos antikine prasme. Naujaisiais laikais jų pobūdis yra daugiau *pozityvistinis — biologinis,* susidaręs jau pokrikščioniškoj įtakoj. Tai naujas pagonybės bruožas, iškilęs pastaraisiais dviem šimtmečiais. Jis reiškiasi labai plačiai ir įvairiomis formomis. Šio bruožo dievai užima sritis, kuriose apreikštoji krikščionybė išblėso. Ne tiktai gamta nemėgsta tuštumos, bet ir dvasinis žmonių pasaulis. Į paliktą tuščią Kristaus vietą savaimingai veržiasi pseudo-dievai, sukurti pačių žmonių. Paprastai nuo krikščionybės nutolusieji vadinami netikinčiaisiais, "bedieviais", bet tai nėra visai tikslu. Bedievį galėtume rasti nebent teorijoj, praktiniame gyvenime visi turi savo Dievą arba dievus. Kiekvienas savo gyvenime ką nors laiko augščiausia vertybe — sąmoningai ar nesąmoningai. Tiktai vieni garbina tikrąjį apreikštosios religijos Dievą, kiti lenkiasi pseudo-dievams. Dabarties ateizmas todėl yra ne kas kita, kaip naujoji pagonybė, kurią pravartu pasklaidyti bei pasekti jos kelią mūsų dabartin.

I. ATKILI VARTAI NAUJIESIEMS DIEVAMS

Krikščionybės pergalės data laikoma 313 m. — Konstantino D. edikto metai. Teodozijus D. (379-395) uždarė paskutines pagonių šventoves. Viešojoj arenoj krikščionybė ėmė vyrauti ir formuoti bekylančios Europos gyvenimą. Ji jautėsi tiek pajėgi iš vidaus, kad nepabūgo įjungti savon sintezėn in pagoniškosios kultūros elementų. Tas vidinis integravimo procesas truko ilgus šimtmečius ir genialių mintytojų, kaip šv. Tomas Akvinietis ir kt., dėka tapo sukurta didžiausia ir pajėgiausia sintezė, atremta į Apreiškimą ir žmogiškąjį protą. Rodėsi, kad ji bus tikra prasme "perennis" — amžina ir patenkins ateinančias kartas. Deja, pasiektoji pusiausvyra tarp Apreiškimo ir žmogiškojo pažinimo pasirodė pa-

žeidžiama — ir tai iš protinio pažinimo pusės. Atsirado mintytojų, kurie pasiekta sinteze nebuvo patenkinti, bandė ją gilinti, platinti ir naujai pagrįsti. Taip beplušdami, jie pasuko keliu, kuris vėliau nuvedė į krikščioniškosios sintezės suardymą.

Apreiškimo — žmogiškojo pažinimo sąvaržos ėmė braškėti, kai anglas Vilius Occam (1270-1347) pradėjo garsiai skelbti savo nominalizmą, kuriuo pasipriešino klestėjusiam abstraktiniam galvojimui. Jo manymu, tesąs tik konkrečių daiktų pažinimas, t. y. pojūtinis pažinimas. Iš to sekė, kad sielos, Dievo pažinimas vargiai beįmanomas. Tradicinius Dievo buvimo įrodymus jisai atmetė tvirtindamas, esą, tuo keliu neįmanoma įrodyti.

Dar stipresnį smūgį krikščioniškajai sintezei sudavė Descartes (1596-1650). Jis kūrė savo filosofiją geriausių norų vedamas. Nekartą jis sakėsi esąs ištikimas krikščionybei. Nenumatydamas pasekmių, jis savo mintijimo pagrindan padėjo panašius pradus, kaip ir V. Occam, būtent, tesąs tikras tik konkretus pažinimas. Tai davė pradžią patirtinei - empirinei filosofijos krypčiai, kuri naujaisiais laikais ypač suklestėjo ir kuri užkirto kelius į dvasinį pasaulį. Savo mintijimą Descartes rėmė ir kitu pradu — būtent, loginiu akivaizdumu: "Mąstau, reiškia esu". Siekdamas aiškumo, jis tuo būdu atidarė kelią kitai filosofijos krypčiai — idealizmui, kuriam tikrovė telpa idėjoj.

Ilgai kurtoji krikščioniškoji sintezė buvo pažeista didžiųjų protų, kurie žmogiškąjį pažinimą atitvėrė nuo Apreiškimo. Religijos, tiesa, jie neatmetė, bet atkirto natūralinį priėjimą prie jos. Religija, pasak jų, priimtina, bet tiktai Apreiškimo keliu; žmogaus protas čia—bejėgis.

Šiuo keliu įsibėgėjęs mintijimas nuėjo taip toli, kad Apreiškimas, anksčiau buvęs esmine krikščioniškosios sintezės dalimi, buvo visiškai paneigtas. Jei Descartui jisai buvo dar priimtinas iš tradicijos, tai naujosios filosofijos puoselėtojams jis ne tik nepriimtinas, bet dargi niekinamas kaip "absurdiška mitologija". Tokia linkmė Vakarų filosofijoj vyravo ištisus šimtmečius, ypač 18 ir 19 š. Išsirikiavo visa eilė "izmų", kurie gali būti suvesti į vieną bendrą vardiklį — *antropocentrizmą*, t. y. *paties žmogaus iškėlimą gyvenimo viršūnėn*. Priešdekartiniame mintijime visko centre buvo "Teos" — Dievas, podekartiniame — "antropos", žmogus. Visa kultūra imta telkti nebe apie Dievą, bet apie žmogų, kuris lyg Prometėjus vagia ugnį iš Jo, grumiasi su Juo ir drauge kenčia. Garbintinas darosi nebe "Dievo Sūnus", bet tiktai "žmogaus sūnus". Renanas (1823-1892) pvz. kalbėdamas apie mokslo ateitį pareiškė: "Mano giliu įsitikinimu, ateities religija bus grynas humanizmas, t.y. garbinimas viso, kas eina iš žmogaus". Bergsonas, kartą apibūdindamas pozityvistinę linkmę, pasakė: "Ateinančios kartos jos darbuose matys didžias pastangas sudievinti žmoniją". Pagaliau Nietzsche (1844-1900), miręs ant XX š. slenksčio, paskelbė savo garsųjį "Gott ist tot". Jo vietoje lieka "Uebermensch" — antžmogis, kurio didžioji aistra — savęs dievinimas.

Prie šios antropocentrinio mintijimo linijos reikia jungti ir renesansą, kurio žydėjimo metu 15-16 š. gyvai reiškėsi antropocentrinė linkmė ne tiktai mintijime, bet ir visame gyvenime. Susižavėjimas pagoniškąja senove užliejo visas kultūros sritis. Pagoniškosios kultūros pradai bei laimėjimai, kurie buvo įjungti krikščioniškon sintezėn, buvo iš pastarosios išjudinti. Žmogaus iškėlimas antikinėj senovėj labai tiko naujoms aspiracijoms. Tas bendras renesansinis nusiteikimas nejučiomis stūmė visą gyvenimą ta pačia antropocentrine linkme, kuria judėjo ir filosofija.

Labai daug prisidėjo prie antropocentrinės linkmės įsigalėjimo pačios krikščionybės tragedija — didysis skilimas 16 š. Vieną skilimą ji jau buvo pergyvenusi, būtent, 11 š. Rytų Bažnyčios atsiskyrimą. Antrasis skilimas, radęs jau apsilpusią krikščionybę, ją labai apardė iš vidaus. Tai buvo revoliucija, nuo kurios smūgių tebekenčia ir dabarties krikščionybė. Ji amžiams sukompromitavo krikščionybės vidinį pajėgumą, jos absoliutinį pobūdį, kuriuo anksčiau nebuvo abejojama, ir tuo būdu nutiesė kelią naujai religijai. Anot F. J. Sheen, "... 16 š. pareikalavo naujos Bažnyčios, 18-sis naujo Kristaus, 19-sis — naujo Dievo, o XX-sis — naujos religijos" (Philos. of Religion, p. 3).

Taip čia suminėti veiksniai, kaip pagrindiniai, atkėlė vartus, anksčiau krikščionybės saugotus, pro kuriuos dabar žygiuoja nauji dievai ir mitai.

II. NAUJOSIOS PAGONYBĖS FORMOS

Kai krikščioniškojo Dievo vieton atsistojo žmogus ir tapo viso gyvenimo centru, suprantama, jis atsinešė ir atitinkamas vertybes, kurios įvairiausiais savo aspektais buvo suabsoliutintos. Praktiniame gyvenime jos reiškiasi įvairiomis formomis bei būdais. Bandant sisteminti, galima jas suvesti į dvi pagrindines kategorijas: *individualines* ir *kolektyvines*.

1. Individualinės formos

Proto kultas

Individualinių formų yra visa eilė, ir todėl tenka ribotis tiktai būdingiausiomis. Viena tokių — *proto kultas*, kurio dievaičiu galima būtų

vadinti *"logos"*. Mokslas bei pažanga tapo vertybėmis, kuriomis absoliučiai tikima. Net ir gana abejotinės vertės hipotezės, jei jos paskelbiamos mokslo vardu, laikomos tikėtinomis. Mokslo žodis — šventas. Kas jo vardu padaryta ar pasakyta, yra absoliučiai tikra. Tai galutinė visų problemų atrama, už kurios nėra nieko augštesnio. Nėra jokios problemos, kurios mokslas nepajėgtų išaiškinti. Mokslo pažanga esanti tokia, kad prieš ją negali atsilaikyti jokios paslaptys — nei gamtinės, nei antgamtinės. Kas praeityje buvo laikoma paslaptimi, mokslo buvę rasta paprastu dalyku. Pvz. žaibas ir griaustinis buvę laikomi dievybių apraiškomis, ilgainiui gi mokslo buvo rasta, kad tai paprasti gamtos reiškiniai. Jei dar šiandieną esą problemų, ilgainiui ir jos bus išaiškintos. Žodžiu, tikėjimas į mokslą bei jo pažangą yra neribotas. Juk mokslas — visažinis ir visagalis! Jis atneša šviesą, kuri nugali visas pasaulio tamsybes. Esą, nei krikščionybė, nei bet kuri kita religija — apreikštoji ar neapreikštoji — neatnešė tiek šviesos. Tiktai mokslas įgalinęs žmogų praregėti ir užvaldyti pasaulį.

Mokslo laimėjimų pagautas, žmogus tiesiai apsvaigo. Antai Renanas, 19 š. pabaigoj rašydamas apie mokslo ateitį bei pažangą, sušuko: "Prote, o Prote, argi nesi Dievas, kurio aš ješkau? Tikrasis Dievas yra atenėjus — nemari išmintis ir suverenus mokslas . . . Kaip žmogus yra daugiau ar mažiau žmogus, taip lygiai jis yra daugiau ar mažiau Dievas".

Ir šiandieną mokslui lenkiamasi kaip išganytojui, iš jo laukiama galutinės laimės. Mokslo šviesa esanti galutinė evoliucijos stadija, kuri tapsianti tikruoju rojumi ir įvykdysianti laukiamąjį atpirkimą. Tai A. Comte paskelbtosios teorijos atgarsiai. Pasak jo, to pozityvizmo tėvo, žmonijos dvasinėj evoliucijoj esą trys tarpsniai: teologinis—fiktyvinis, metafizinis—abstraktinis ir mokslinis—pozityvinis. Pradžioje žmogus visuose reiškiniuose matęs tiesioginį dievybių veikimą ir juos aiškinęs mitologiškai. Vėliau jis tuose reiškiniuose matęs abstraktines jėgas, glūdinčias pačiuose daiktuose. Pagaliau jis supratęs, kad viskas yra pajungta nesikeičiantiems gamtos dėsniams. A. Comte manė dar, kad ateisiąs ir ketvirtas tarpsnis, būtent, grynai pozityvistinis, kai mokslas galutinai išsivaduosiąs iš metafizikos ir teologijos jungo. Pagal pozityvistus, trečiasis tarpsnis — mokslinis — esąs prasidėjęs ir gerokai jau pažengęs, todėl galutinė žmonijos laimė, mokslo nešama, vis didesniais žingsniais artėjanti.

Kūno kultas

Dar plačiau besireiškiąs yra *kūno kultas*. Jo dievaičiai — *Bios* ir *Eros* labai jau plačiai žengia. Jiedu iš esmės yra maištininkai prieš proto, valios arba bet kokios tvarkančios rankos autoritetą. Jie šiaušiasi prieš bet kokį jų pajungimą augštesnei sričiai, nes patys jaučiasi esą augščiausi ir laisvės vardan protestuoja prieš jų galios siaurinimą. Jų šūkis — gyvybinis šėlimas! Žmogaus biologiniai instinktai esą dieviškos jėgos, kuriems jokia moralė negali diktuoti. Jie kyla iš paslaptingų gelmių, apreikšdami žmogaus misteriją. Jie tūno gilioj pasąmonėj, iš kurios prasiveržia dienos švieson, nešdami pasitenkinimą. Juo laisviau jie reiškiasi, juo laimingesnis, esą, jaučiasi, žmogus ir juo kūrybiškesnis. Visas žmogaus dinamizmas bei kūrybinis polėkis veržiąsis iš biologinių gelmių. Tuo būdu dieviška esanti ne išmintis, ne protas — logos, bet kūnas, gamta — Bios - Eros, ypač savo dinaminiu aspektu. Dvasia savo pretenzijomis kankinanti kūną, užmušanti jo vitalinius pasireiškimus; esą, reikia pažaboti dvasinius polėkius, neturinčius realaus pagrindo, ir išlaisvinti vitalinį kūno dinamizmą, nes tiktai tuo būdu esą galima susilieti su gamta, su joje glūdinčia dieviška jėga. Gamta esanti būties pagrindas ir todėl neskirtina nuo Dievo. Visa, kas gema, yra savaimingas, kūrybinis gamtos aktas, kuris esąs nei doras, nei nedoras, o tik žmogui naudingas arba nenaudingas, patrauklus ar nepatrauklus.

Tai ne kas kita kaip *dionizinė religija*, kuri buvo populiari senovės Graikijoj ir kurios dievaitis buvo Dionizas. Jis buvo įasmenintas reiškėjas dinaminės būties, šelstančios, kunkuliuojančios gyvybinės srovės, savaimingos ekstazės ir kartu tragiško sunaikinimo. Krikščionybės kuriam laikui apvaldytas jis vėl ėmė atsigauti su renesansu ir, kai proto deivė pasirodė ne visiems prieinama, iškilo į pirmąsias eiles. Jo didieji kunigai buvo Feuerbach, Nietzsche, L. Klages ir visa eilė kitų. Jų šiuo klausimu skelbtos mintys buvo sukilimas prieš apšvietos laikotarpio vyraujančią racionalistinę dvasią, kuri nepajėgė visų patenkinti. Kaip apšvietos laikotarpio mintytojai ir rašytojai sukilo prieš istorinį autoritetą, prieš jo sankcionuotą įstatymą, taip irracionalistinė srovė sukilo prieš vienašališką proto kėlimą ir pasuko radikaliai priešinga kryptimi. Gimė "Sturm und Drang" srovė, sukilusi prieš protinius varžtus ir skelbianti savaimingai besiveržiantį gyvenimą, kuris esąs išmintingesnis ir už išmintį. Goethe, nusivylęs mokslu ir magija, savo "Fauste" kviečia atsiduoti aistrinio gyvenimo gelmėms:

"Didžioji dvasia mane paniekino,
Ties manimi gamta užsidarė.
Siūlas minties jau nutrūko
Ir seniai bodžiuosi žinija.
Eime į gelmes pojūtines
Tildyti degančių aistrų!"

L. LIBERTS
RYGOS BOKŠTAI

Jeigu proto kultas ribojosi ir tebesiriboja daugiau elitu, tai kvietimas eiti "tildyti degančių aistrų" rado atgarsio plačiose masėse, kuriose krikščionybė buvo gerokai apgesusi. Jai Bios ir Eros pasirodė priimtini be didelių misijonierių pastangų, o jų katechizmas — toks lengvas, nereikalaująs jokios savitvardos. Jeigu racionalistiniai prancūzų revoliucininkai sodino ant altoriaus proto deivę, tai irracionalistai jos vieton stato vitaliniu šėlsmu gyvenantį kūną. Jų pažiūros išsiliejo plačia srove mene, literatūroj, filme, sporte, spaudoj ir kasdieniniame gyvenime. Vitalinės vertybės užgožė visas kitas ir atsistojo žmogiškojo gyvenime centre. Jų puoselėjimas peržengė kūno kultūros ribas ir tapo kultu, kurio didžiausiais skelbėjais tapo filmas, bulvarinė spauda, atitinkami romanai bei knygos. Tan balsan, žinoma, atskubėjo vertelgos, kurie, pasinaudodami Eros filosofija, parūpino ir atitinkamų "relikvijų", ir paveikslų, ir institucijų. Jų verslas klestėte klesti, nes Eros garbintojų yra legijonai. Pvz. didelio pasisekimo turi "grožio karalienių" rinkimai, nes čia Eros pasirodo masinančiu patrauklumu ir nuogumu. Išrinktoji "Miss America" arba "Miss Universe" vainikuojama ir rodoma "panem et circenses" šaukiančiai miniai. Tuo tarpu šeimose, ligoninėse, mokyklose, prieglaudose, misijose besiaukojančios moterys visą amžių praleidžia kaip užmirštos didvyrės ir šventosios, kurių masės ne tik ne-

vertina, bet dargi laiko nemadingu, neišmintingu dalyku. Pasižymėjęs sportininkas yra keliamas į padanges, laikomas žvaigžde, kurią skuba pamatyti smalsuolių minios, gauti jo autografą, jo atvaizdą kaip relikviją. Jei kuris jaunuolis drįsta apaštalauti misijų kraštuose, įstoja į vienuolyną ar seminariją, laikoma nesusipratimu. Tai yra vaisius pagoniškosios gyvenimo filosofijos, kurios centre stovi įsitvirtinęs kūnas.

Prie Bios - Eros kulto apraiškų skirtini *nudizmas* ir *seksualizmas*. Pastaruoju laiku ėmė garsėti nudistiniai sąjūdžiai su savo vasaros kolonijomis ir viešbučiais. Jie turi savo organizacijas, savo pažiūras, savo "apaštalus". Sąjūdžio pagrinde glūdi siekimas įvesdinti nuogumą į socialinį gyvenimą. Kas puoselėjama uždarose kolonijose, tikimasi ateityje išplėsti ir padaryti normaliu, įprastu reiškiniu. Tuo būdu jie siekia sunaikinti gėdos jausmą, apie kurio reikšmę ir taurumą taip įtikinamai yra rašęs Vl. Solovjovas. Jei nudistiniai sąjūdžiai to pasiektų, Bios triumfuotų viešiausiose aikštėse.

Netenka abejoti, kad prie nudizmo šliejasi ir seksualizmas, kurių apraiškų marios. Antikinėj pagonybėj garsus buvo savo palaidom pažiūrom Epikūras, į gyvenimo galą betgi rekomendavęs susilaikymą, ir phallus kultas. Taip pat žinoma yra rusų chlystininkų sekta, garbinusi, be kitko, nuogybę. Primityvinėse tautose erotinių kultų esama ir dabar. Moderniajame gyvenime Eros reiškiasi kaip biologinis šėlsmas, kurio pėdsakai ryškūs ir kai kuriuose šokiuose. Tas šėlsmas yra jo tikslas, ir tai pagrindinis. Jis nuolat siekia jį intensyvinti visom priemonėm ir bėgti paskui nykstantį pasitenkinimą.

Visa tai priklauso Bios - Eros sričiai. Tai nereiškia, kad krikščionybėje ši sritis yra sunaikinta. Ji egzistuoja ir joje, tačiau ji yra įjungta bendrojon vertybių darnon. Joje kūnas turi atitinkamą vietą, kuri yra esminis laiptas į dvasios pasaulį, bet neatsistoja vertybių centre. Pvz. yra nuogybių ir krikščioniškame mene netgi šventovėse, bet pro jas spindi kuklumas, nusižeminimas, menkybė; jame matyti žmogaus siela, besiveržianti Dievop, o ne biologinis šėlsmas, tapęs sau tikslu bei pagrindine vertybe.

Grožinių vertybių kultas

Gana artimai susijęs su šia linija ir *grožinių vertybių kultas*. Rašto žmonėms, nutolusiems nuo objektyvinės vertybių sąrangos, grožis tapo centrinė vertybė. Jiems, kaip ir Eros - Bios šalininkams, grožinės vertybės negali būti nei geros nei blogos, o tik — patinkamos ar nepatinkamos. Jos geros tik subjektyvine patikimo ar nepatikimo prasme. Žmogus jas kuriąs absoliučiai laisvai, neatsižvelgdamas į jokias objektyvines ar konvencines normas, nesiskaitydamas su grožio piktnaudojimu, nes tokio dalyko mene išviso negali būti. Gvenimo tobulumas, esą, kuria ne dorinės, o grožinės vertybės, nes jos neša darną ir išlaisvina žmogų iš sąžinės konfliktų, kurių priežastis esanti doriniai įstatymai. Tradicinė dorovė esanti dirbtinis dalykas, varžąs žmogaus polėkius, tuo tarpu grožinė kūryba esąs spontaniškas prasiveržimas, apreiškiąs žmogaus didybę. Todėl gyvenimo centre turės vėl iškilti Apolonas — grožio bei meno dievas, kuriame savaimingai lenksis darnos pasaulio išsiilgusi širdis.

Būdingas šia prasme R. Wagneris, žymusis kompozitorius. Jis savo veikalo "Die Kunst und die Revolution" (1849) pabaigoj rašo: "Jėzus parodė, kad mes visi esame žmonės ir lygūs broliai; Apolonas betgi ant šio didžiojo brolių ryšio uždėjo jėgos ir grožio antspaudą; savo verte abejojančiame žmoguje jis pažadino didžiausios dieviškos jėgos sąmonę. Tad statykime ateities altorių, ir gyvenime ir gyvajame mene, šiem dviem tauriausiem žmonijos mokytojam: Jėzui, kuris už žmones kentėjo, ir Apolonui, kuris juos džiaugsmingon garbėn iškėlė!"

Taigi šios laikysenos žmogui Jėzus ir Apolonas yra lygios vertės mokytojai. Jam nerūpi istorinė tikrovė ir objektyvinė tiesa, o tiktai meninė tikrovė, kurioje vienodai telpa ir istoriniai ir mitologiniai asmenys. Meninėj plotmėj žmonės lygiu tikrumu įkūnija grožinį pasaulį. Jų sekėjai juose mato savęs projekciją, ir tai žymiai sutirštintą, padidintą, suidealintą. Prasiveržti iki transcendentinio pasaulio jie jau nebepajėgia. Krikščioniška dvasia mintąs menas buvo didis transcendentinio pasaulio vaizduotojas ir priartintojas. Jis rado ir teberanda daugybę išraiškos formų, kuriomis prabyla amžinybė iš anapus. Dabar padėtis yra pasunkėjusi Net ir geriausių norų menininkai, bandą išreikšti pvz. religinę mintį ar asmenį — neretai baigia nesėkme, nes pro jų formas neįmanoma pajusti augštesnio pasaulio. Jos dvelkia žeme. išsekusiu žmogumi, dvasinio polėkio stoka. Ir tai atsitinka todėl, kad gyvenama tiktai krikščionybės paraštėse arba ir visai už jos. Plaukiančios dabarties srovės, kuri eina ranka rankon su filosofinėmis teorijomis, jie yra nunešami į plotus, kuriose nebėra transcendencijos. O be jos, ypač menininkui, trošku. Užtat jis vieton jos sukuria savo pasaulį, kurį suabsoliutina. Pasak A. Malraux, dabarties menininkas, nepajėgdamas pasiekti absoliutinio pasaulio nei Dievo idėjoj, kurios jis nebeturįs, nei grožio įsivaizdavime, jį randąs pačiame savo paveiksle; kai menas nebepajėgia išreikšti metafizinio tikėjimo, kaip tai buvo Bizantijos arba viduram-

žių laikais, kai jis nebeįstengia idealizuoti pasaulio ir žmogaus, kaip didieji graikų ir Venecijos skulptoriai, — belieka pasitenkinti savimi ir pakeisti tikėjimą meno meile. Malraux žodžiais: "Ar tik mūsų menas, gimęs iš lūžusios sąžinės, nelinksta tenkintis vien tapymu?" (P. H. Simon, Témoins de l'homme, p. 149-150).

Apoloninis menas, suabsoliutinęs save, gyvena estetinių vertybių ir vaizdų didybe. Jis bando gėrėtis visomis apraiškomis ir matyti jas estetiniu požiūriu. Jis pvz. neniekina krikščioniškojo meno, religinės muzikos, liturgijos, architektūros ir t.t. Bet visa tai jis mato jau nekrikščioniškomis akimis. Religinis menas jam vertingas tik dėl to, kad teikia pasigėrėjimo; kad jame slypi transcendentinio pasaulio išraiška, jis nemato. Apoloninis žmogus gėrisi religine muzika, koncertais, bet ne dėl to, kad ji yra religinė, išreiškianti krikščioniškąsias misterijas. Šis požiūris jam svetimas, jis nepajėgia jo išgyventi ir domisi tiktai formine puse. Jis gali su pasigėrėjimu žiūrėti į iškilmingas pamaldas, išpintas liturginėmis formomis, bet nepajėgia išgyventi jų turinio.

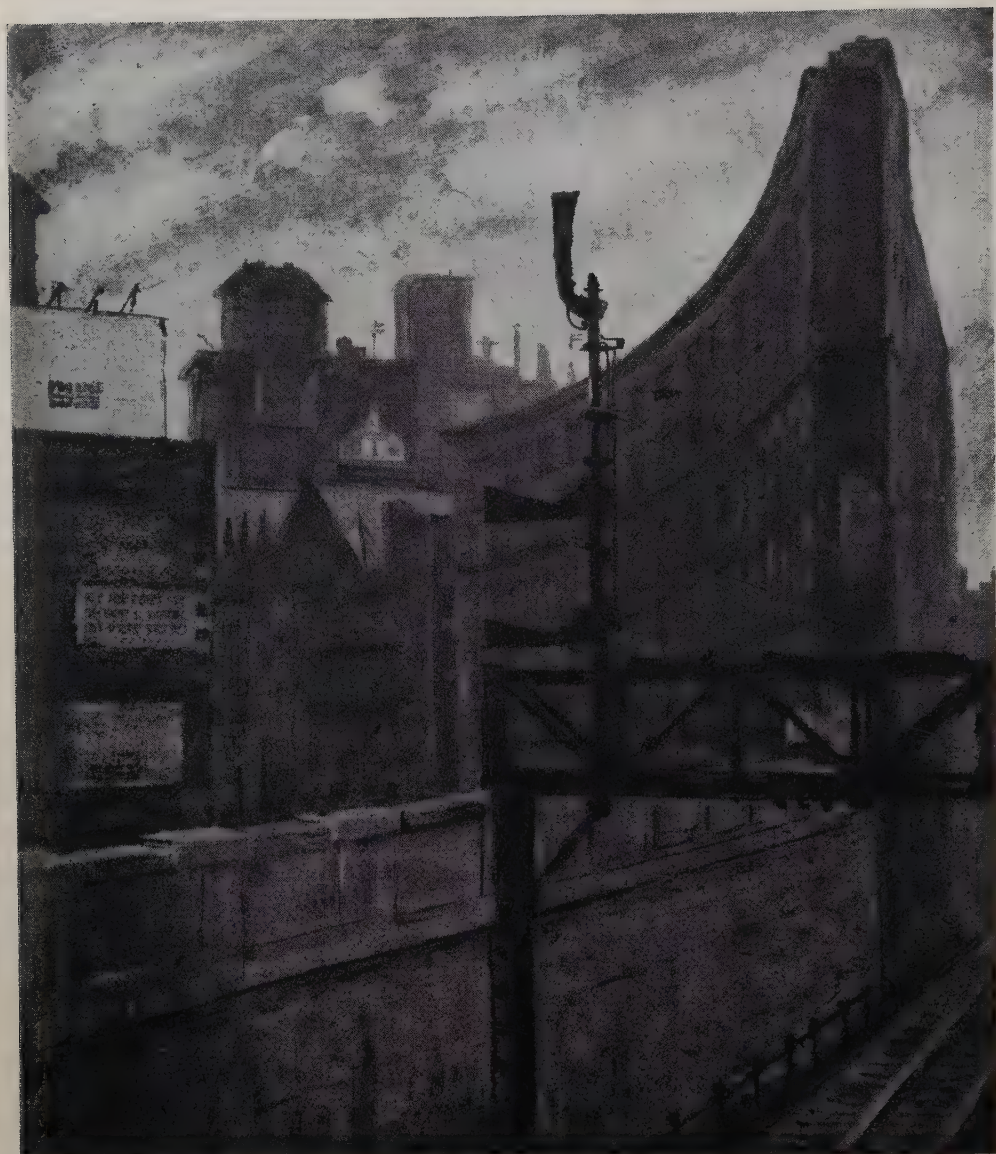
Būdinga ir tai, kad apoloninis žmogus savo gyvenimu neįsipareigoja. Jo laikysena yra atsijusi nuo moralinio įsipareigojimo ir jis plaukia per gyvenimą savo estetinės nuovokos vedamas. Jis yra įsitikinęs grožinės kūrybos didybe ir ja viena tebyvena. K. Jaspers tokią laikyseną vadina demoniška. Esą, estetinė laikysena tuo būdinga, kad ji niekam neįpareigoja, neangažuoja. Joje žmogus užsidaręs ir gyvenąs estetine kontempliacija, ieškodamas kažko migloto, tamsaus; esą, jis kalba kartais kaip susijaudinęs moralistas čia apie gėrį, čia apie blogį, o kai pasijunta atsidūręs akligatvy, peršoksta nuo moralinės plotmės į estetinę, kurioje nebesą įsipareigojimo (La foi philosophique, p. 176). Tai patogi Apolono paunksmė, kurioje aptyla sprendimo nerandančios pagrindinės gyvenimo problemos.

Technikos ir kapitalo kultas

Grožinių vertybių kultas dar nepasiekia masių. Jis laikosi daugiausia snobų grupėse ir savo įtaka bando užkrėsti ypač inteligentijos sluogsnius. Masėms reikia ranka apčiuopiamų dalykų, kaip antai *mašina* ir *pinigas*. Tai dievaičiai, kurie patraukia minias be apaštalų, be kankinių, be apologetų. Jie dabartinėj santvarkoj tapo tokie galingi, kad ne be pagrindo gavo visagalių vardą, ir jų garbintojų—milijonai.

Nepriklausomos Lietuvos laikais Adomas Jakštas—prel. A. Dambrauskas kalbėdavo apie technokratiją kaip ateities santvarką, kurioj vyraus visagalė technika. Vakaruose ir iš dalies Rytuose šia linkme yra jau gerokai pažengta. Technikos galybė tebeauga — ir tai šuoliais. Ji veržiasi į visas gyvenimo sritis, užimdama stambias pozicijas. Užtat G. Marcel šį reiškinį vadina *pantechnicizmu*. Tai ne kas kita kaip techninių vertybių emancipacija, išsiveržimas iš tarnautinės padėties į viešpataujamąją. Technika yra visuomet buvusi žmogaus tarnaitė, jo valios ir išminties vykdytoja. XX betgi šimtmety ji tiek pažengė, tiek ištobulėjo, kad tarnaitės padėtis pasirodė per menka, ir ji panūdo būti užkelta viešpatės sostan. Kadangi dabarties žmogus nori modernių dievų, kurie pakeistų "pasenusį" krikščionybės Dievą, technika kaip tik ir pasirodė tam tinkama. Ji parodė stebuklų, apstulbinančių mases, kuriose krikščionybės stebuklai skepticizmo jau senokai buvo išblėsinti. Pasigirdo šūkis: "Unser Gott ist die Maschine!" Savo stebuklų ir galybės lydima, mašina užėmė didžiuosius pramonės centrus ir sutraukė milijonines mases žmonių, kurie nė patys nepajuto, kaip tapo didžiosios socialinės mašinos rateliais, prisidedančiais prie gamybos. Ir tai dar ne galas. Mašina vis tobulinama naujais išradimais. Jau dabar ji daugeliu atvejų pralenkia žmogų savo precizija, patvarumu, produktingumu. Ji yra pajėgesnė ne tik savo "muskulais", bet ir "mintimi", ir jautrumu, ir budrumu. Tai vis nauji stebuklai, kurie stebina ir kartu svaigina minias. Kaip senovėje žmonės garbino savo rankų darbus — stalus, aukso veršius, netgi atkrisdami nuo monoteistinio tikėjimo, taip ir dabar jie lenkiasi savo padarams. Teoriškai, žinoma, niekas to garbinimo nepripažįsta, bet praktikoje tai vyksta nejučiomis, nes kai žmogus visa savo siela yra atsidavęs technikai, savaime jai skiria visą dėmesį. Ji tampa centrine jo vertybe, apie kurią sukasi visas jo gyvenimas. Ir jis neklausia, kokia yra technikos prasmė. Jis žino tik viena — siekti vis didesnio mašinos tobulumo, didesnio greičio, didesnės precizijos, vis naujų rekordų. Čia jam atsiveria neriboti plotai ir neribotos galimybės, kurios nustelbia kitas problemas ir rūpestį kitokiu išganymu. Jisai tiki, kad per techniką nugalės savo likimo baimę, apvaldys anksčiau bijotas "tamsias" jėgas ir tuo būdu pasirodys pažangesniu už krikščioniškąjį tikėjimą. Pastarasis kalba apie prarastą rojų, apie jo atgavimą Atpirkimo keliu, bet visa tai pasiekiama tik pomirtiniame gyvenime. Technika gi žada sukurti naująjį rojų čia pat ranka pasiekiamame plote, ir tai tokį rojų, kurio ligi šiol istorija nėra girdėjusi.

Su šitokiomis vilionėmis bei perspektyvomis glaudžiai siejasi ir *kapitalo galybė*. Ne be pagrindo Amerikos žemyne pinigas vadinamas "allmighty dollar". Tai irgi savotiškas stabas, kuriam turi visi lenktis ir nuo kurio priklauso daugybės žmonių likimas. Jo garbei vykdomi

V. DOBUŽINSKIS
BOSTONAS

žygiai, reikalauja kraštutinio žmogaus jėgų įtempimo. Pvz. kad ir maratoniniai plaukimai: žmonės plaukia dešimtis mylių rizikuodami net gyvybe, kad laimėtų keletą tūkstančių dolerių! O kai norima surasti besislapstantį nusikaltėlį, žmonės viliojami irgi ne kuo kitu. Valstybės paslaptys išgaunamos taip pat tuo pačiu keliu. Bankas, kaip kapitalo simbolis, tapo masių dėmesio centru. Tai savotiška "šventovė", kur telkiasi paslaptinga jėga. Visi trokšta turėti jos galimai daugiau, nes su ja galima įveikti likimo smūgius bei gyvenimo netikrumą, pašalinti vargą ir iškilti į visuomenės viršūnes. Ta kapitalo galia yra magiška, besislepianti lengvuose banknotuose. Viena jų sauja gali reikšti dvarą! Tai tarsi tabletė, kurioje sutelkta didelės reikšmės energija.

Būdinga, kad pinigas, kai kurių istorikų nuomone, yra kilęs iš sakralinės srities. Pradžioje jis buvęs vartojamas kaip auka dievams ir tiktai ilgainiui, ėmus formuotis Graikijoj ir Romoj valstybėms, buvęs sekuliarizuotas ir tapęs tiktai ūkinio gyvenimo įrankiu. Dabar pinigas, kaip medžiaginio gyvenimo išraiška, dažnu atveju tampa tikslu — ir tai pagrindiniu, t. y. augščiausia vertybe. Ten, kur susijungia technika ir kapitalas, susidaro dvigalvis bei dviveidis Janus, kurio visagalybe masės neabejoja.

Maginio pobūdžio kultas

Į mistiką linkę žmonės nesitenkina minėtais "viešaisiais" dievais. Jie jaučia, kad jų likime pinasi kažkokios paslaptingos jėgos, prieinamos tiktai specialiai apdovanotiems asmenims. Anti-

kinė senovė turėjo orakulus, kurių "pranašystėmis" bei patarimais naudojosi ir imperatoriai, ir paprasti žmonės. Iš užsilikusių romėnų orakulų pavyzdžių matyti, kad suinteresuotieji pateikdavo ir tokių klausimų: "Kas gims — sūnus ar duktė? Jei sūnus, ar ilgą turės nosį? Jei duktė — ar puikių avantiūrų patirs?" Šiandien ta linkme yra pasinešę vadinamieji horoskopai — burtininkai, pranašautojai, regėtojai. Kai kurie laikraščiai pvz. Prancūzijoj tam yra įsivedę specialius skyrius. Paryžiuje yra ištisa eilė okultistinių biurų, teikiančių žmonėms įvairių patarimų, liečiančių ateitį. Kad žmonės jų žodžiu tiki, matyti iš statistikos. 1935 m. tokių biurų Paryžiuje buvo 3,480 ir jie sumokėjo 73 milijonus frankų valstybinių mokesčių. Lietuvoj tokio tipo regėtoju buvo laikomas prof. J. A. Herbačiauskas, kuris daug ką domino, bet žymesnės įtakos neturėjo. Vakaruose maginio tipo regėtojai kartais yra labai įtakingi, ypač žmonėms, gyvenantiems primityviu religiniu jausmu, bet neturintiems intelektinio pagrindo. Jie todėl dažnai maišo krikščioniškojo tikėjimo likučius su maginiais prietarais. Jų akyse kunigas irgi yra maginis asmuo, turįs paslaptingos galios likimo jėgoms suvaldyti bei negerovėms gydyti. Pvz. plačiai yra skelbiamos "curé d'Ars" gydomosios žolės, "Abbé Soury" vaistai, "Soeur Haydée" balzamas ir pan. Verslinė propaganda, žinoma, naudojasi žmonių maginiu tikėjimu ir kartu deformuoja tikrąją kunigo sampratą.

Maginio pobūdžio kultu laikytinos ir paskirų asmenų susigalvotos apeigos. Pvz. Nepr. Lietuvos laikais Kaune studentų tarpe buvo žinoma grupelė, kuri susirinkusi kur nors kambaryje kūrendavo ugnelę ir giedodavo Maironio "Marija, Marija"... Panašių reiškinių teko užtikti ir Belgijoj darbininkų gyvenvietėse, kur krikščionybės likučiai tebuvo matyti. Jų, žinoma, netrūksta ir kituose kraštuose.

Būdingas maginis reiškinys, labai išplitęs, fetišai automobiliuose. Tai įvairios figūros bei ženklai. Kai kas nešioja juos ant savęs, bet daugumas — prie automobilio vairo. Vairuotojai tiki, kad tos figūrėlės saugo juos nuo nelaimių, kad jos turi kažkokios maginės jėgos, galinčios suvaldyti tamsias pražūties jėgas. Tai grynai jausminio pobūdžio tikėjimas, neturįs jokio protinio pagrindo.

Praeities dievų kultas

Kai kuriuose Europos ir P. Amerikos kraštuose atgijo susidomėjimas senaisiais dievais. Šis sąjūdis ypač jau buvo pradedąs stipriau reikštis Vokietijoj. Hitlerio iškilimas buvo stiprus akstinas nuo krikščionybės atitrūkusiems išeiti viešumon ir bandyti kurti savo bendruomenes. Prasidėjo sąjūdžiai už Wotano, Odino ir kt. dievų grąžinimą. Jie tai darė vadovaudamiesi ypač stipriai klestėjusiu tautiniu jausmu, kuris buvo nustelbęs autentinį religinį polėkį. Jie ieškojo tautinių dievų, kurie simbolizuotų germaniškąjį veržlumą. Tinkamiausias pasirodė Wotan, kuris, anot C. G. Jung, išreiškia pagrindinę vokiečių savybę ir yra "dvasinis irracionalinės prigimties veiksnys, ciklonas, kuris susilpnina augštą kultūrinę įtampą ir ją sunaikina . . . Wotanas yra . . . tikra, nepralenkiama išraiška bei personifikacija pagrindinės vokiečių tautos savybės" (Aufsätze zur Zeitgeschichte, p. 13). Todėl Wotanas yra audros dievas, kovotojas, neramuolis keliautojas, žavėtojas, dainių dievas ir mirusiųjų viešpats, panašiai kaip graikų Doinysos — švelnumo bei dinamizmo dievas.

Wotaniškų bei dioniziškų balsų pasigirdo ir kitur. Pvz. anglo-saksuose tokiu balsu prašneko D. H. Lawrence, savo veikaluose keldamas krikščionybės išsekimą, žmonijos tragediją ir kviesdamas grįžti į atgimstančią, nauja energija trykštančią pagonybę. Pastaroji, esą, neturėsianti jokių dievnamių, jokių protinių dogmų bei normų ir pajėgsianti sujungti bažnyčią, šeimą ir įmonę į vieną bendriją, kuri kovosianti su nauja viltimi nebe dėl pinigo ar galios, bet dėl individualinės laisvės.

Lietuvių praeities dievai irgi atsišaukia tan balsan, juoba, kad jie yra germanų kaimynai, kurių pajudėjimas neliko be įtakos. Antai Vyt. Alantas savo "Pragaro pošvaistėmis" aiškiai pasisako už visišką nusisukimą nuo krikščionybės ir grįžimą prie senųjų dievų. Krikščionybė esanti "importuotas dalykas", o stabmeldybė — "lietuvių tautos genijaus padaras". Lietuviškąją stabmeldybę savo romane jisai mato romantinėmis akimis, ją idealizuoja ir siūlo ieškoti "užuovėjos" šiais neramiais laikais aisčių pirmapradžiuose šaltiniuose, kurie esą lietuviams artimesni už visokias filosofines sistemas. Jis norėtų atsukti istorinį filmą ir grąžinti Lietuvą į šventų ąžuolynų, amžinosios ugnies, vaidilučių ir krivių-krivaičio laikus.

Tai balsai ir reiškiniai, besirikiuoją toje pačioje naujosios pagonybės linijoje, kur įvairios vertybės iškeliamos absoliutinėn plotmėn.

2. Kolektyvinės formos

Stiprėjant antropocentrinei žmogaus sampratai, bendruomenės gijos, kurias buvo nutiesusi krikščionybė, ėmė atsipalaiduoti ir net trūkinėti. Anksčiau žmogus jautėsi priklausąs bendruomenei, kurios tėvas yra Dievas. Jis jautė savo hierarchinę vietą, žinojo savo uždavinį žemėje, kurioje vykdė Augščiausiojo valią. Su prancūzų revoliucija ir su pramonės atėjimu gimė naujas žmogaus tipas, atsipalaidavęs nuo tradicinės priklausomybės ir pasinešęs gyventi

masėje. Jei anksčiau didžiausia jo atrama buvo Dievas ir su Juo susirišusi bendruomenė, tai dabar ta atrama tapo — *masė.* Ji atrodo didžiulė, begalinė savo apimtimi, savo skaičiumi, joje slypi neišmatuojama jėga, galinti statyti Babelio bokštus ir juos griauti, tai kolosas, kuris gali kiekvieną apsaugoti nuo visokių išorinių pavojų, teikti vidinio saugumo jausmą, tai tarsi dievybė, kuriai galima atsiduoti ir kurioje galima pradingti, bet nepražūti. Panteistiniam žmogui tikra dievybė buvo gamta ir su ja jis tikėjosi susiliesiąs; iš jos prieglobsčio jis buvo išėjęs ir jos slėpinin jis manė grįšiąs. Masės žmogui gamta nebėra slėpinys. Jos reiškiniai jam tiek žinomi, tiek įprasti ir tiek apvaldyti, kad jie jam nebeimponuoja. Jis jaučiasi visa galva už juos pranašesnis. Didesnė galybė jam atrodo masė, kuri įvairiais veidais įžengė istorijon. Taip iškilo *masės mitas,* kuriuo žavėjosi "tikintieji" ir kuriam lenktis buvo priversti "netikintieji".

Marksistinis mitas

Masės mitas mūsų dabartyje ryškiausiai pasirodė dviem formom: *marksistiniu* ir *nacionalistiniu kolektyvizmu.* K. Markso idėjos, ypač išreikštos jo veikale "Das Kapital", rado apaštalus, kurie rizikavo savo gyvybe, iki pasiekė valdžią. Vėliau jie valdė kitų gyvybes ir ant milijonų lavonų pastatė savo karalystę, naikinančią Dievo Karalystę. Pastaroji, pasak Kristaus palyginimo, turinti augti kaip garstyčių grūdas ir tapti dideliu šakotu medžiu; jos augimas grindžiamas asmeniniu pasiaukojimu, kurį simbolizuoja kryžius; jos tikslas — "civitas Dei", kurioje viešpatautų meilė, vedanti žmogų atpirkimo keliu antgamtinėn pilnatin. Marksistinėj karalystėj augimo procesas varomas jėga, prievarta. Čia niekas nelaukia pjūties, kur raugės ir kviečiai bus atskiriami; čia užuomazgoj raunamas kiekvienas, netinkąs kolektyvinei karalystei. Joje taip pat niekas nemiršta už žmogų bei jo išgelbėjimą. Tai visiškai svetima mintis. Juk žmogus čia tėra individas, bet ne asmuo. Jo uždavinys yra aklai įsijungti į milžiniškos mašinos procesą, tapti kolektyvo dalele ir dingti jame. Jis turi pajusti savo menkumą didžiulio koloso — kolektyvo akivaizdoj. Pasak A. Koestlerio, jis turi tapti nuliu begalybės akivaizdoj, Krikščionybėje žmogus pajunta savo menkumą Dievo visagalybės akivaizdoj, bet kartu jis pajunta ir savo vertę, nes pats Dievažmogis dėl jo yra miręs. Marksistiniame kolektyve žmogus turi išpažinti savo menkumą prieš triuškinantį Molochą ir jį prievarta garbinti. Jis turi aklai tikėti vadų skelbiamu rojumi, kuris kasdien artėja. Tas tikėjimas turi būti varu ir propaganda skiepijamas. Jeigu kas negali įtikėti, turi vaidinti tikintį, nes kitaip gresia sunaikinimas. Ciceronas savo veikale "De natura deorum" rašė, kad, esą, žmonės garbina dievus iš baimės. Šiuo atveju tai tiesa. Juk kolektyviniam Molochui savo valia lenkiasi tiktai kolektyvizmo elitas, o masės — iš baimės. Bet ir vieni ir kiti yra įsukti milžiniškon mašinon, iš kurios nepajėgia ištrūkti. Jie turi jausti, galvoti ir veikti taip, kaip kolektyvinė mašina diktuoja. Sėdintis prie jos vairo priverčia judėti, galvoti ir veikti pagal savo valią ir savo idėjas. Jo asmuo iškyla kaip autoritetingo ir galingo vado, kuriam priskiriami dieviški savumai; gimsta savotiška mistika, ir ji paprastą mirtingąjį padaro antžmogiu, kuriam organizuojamas triukšmingas kultas. Prie jo siejasi mesianizmas, toli prašokąs socialinių reformų plotmę. N. Berdiajevas, gerai pažįstąs marksistinį kolektyvizmą, pastebėjo, kad jis nėra vien ekonominė sistema, kad jo pagrinde glūdi mistika, tiksliau tariant — mitas. Jo uždavinys esąs perkeisti pasaulį ir žmogų, padaryti jį laimingu sukolektyvintame pasaulyje. Tai tikėjimas, besiremiąs kai kurių "pranašų" idėjomis ir gyvenąs mesijiniu laukimu, kuris, be kitko, yra grindžiamas ir evoliucijos teorija. Kolektyvizmas esąs pažangos padaras, tobuliausia ateities gyvenimo forma, kuri neišvengiamai įsigalinti visame pasaulyje. Rusų tauta turinti būti tos laimingosios ateities misijonierė. Kaip priešmarksistiniais laikais rusų tautoj gyvas buvo mesianizmas, taip ir dabar jis reiškiasi, tiktai skirtingu turiniu ir skirtinga linkme. "Vienintelė dievanešių tauta — esame mes, tai yra rusų tauta" — rašė Dostojevskis savo "Demonuose". Tokia ji buvo, tokia ir pasiliko. Anksčiau ji buvo tautinių dievų bei panslavizmo nešėja, dabar — kolektyvizmo dievų. Kokius dievus ji iškels ateity — dar nežinia.

Nacionalistinis mitas

Antras didelio masto kolektyvizmas yra nacionalistinis bei rasistinis. Ir jame žygiuoja masės, bet išsirikiavusios tautinėmis grupėmis. Jų kolektyvas nėra visuotinis, nes jame gali tilpti tiktai vienos tautos žmonės. Visuotinis jis yra tiktai kaip idėja, žadinanti pabusti tautas. Tikrovėje jis yra išskirtinis, keliąs į augštybes tik savo tautą. Tik jo tauta yra augščiausia vertybė ir tiktai ja jis tiki. Dostojevskis būdingai rašė savo "Demonuose" apie rusų tautą dar prieš nacionalistinio kolektyvizmo atėjimą Vakarų Europoj: "Jei didelė tauta netiki, kad ji turi tiesą (tik ji viena ir tai išskirtinai, absoliučiai viena), jeigu ji netiki, kad tik ji viena yra pajėgi bei pašaukta kitas tautas pažadinti ir jas savąja tiesa išgelbėti, — greitai taps etnografine medžiaga, bet ne didžia tauta! . . . Kadangi tėra viena tiesa, viena vienintelė tauta gali turėti vieną tikrąjį Dievą, nežiūrint, kad kitos tautos turi sa-

vo ir tai didelius dievus". Po daugiau kaip pusės šimto metų ši filosofija ryškiausiai atsiliepė šūkyje: "Viena tauta, viena valstybė, vienas vadas!" Tuo "tikruoju" dievu tapo nacionalinis kolektyvas, atstovaująs absoliutinei tiesai. Jame imta įžiūrėti kažkas mistiško, dieviško; esą, jis slepia savyje neišmatuojamą galybę, kuri glūdi milijoninėse masėse ir laukia pažadinama. Vado šaukiamas, nacionalistinis kolektyvas galįs išsilieti didžiausiu kūrybingumu ir galingumu. To kūrybingumo šaltinis esąs "Rassenseele" — rasinė gelmė, iš kurios trykšta nacionalinis genijus. Pasak Rosenbergo, "Der Mythus des XX Jahrhunderts" autoriaus, germaniškoji rasė esanti visų vertybių pagrindas, kuriuo remiasi ir valstybė, ir kultūra, ir religija. Toji rasė kūrusi didvyrius, pilis, katedras, meną. Didieji vyrai, kaip Tomas Akvinietis, Dante ir kt., buvę tikrieji germanai. Rasė esanti slėpiningas pasąmoninis šaltinis, kurio sąmoningoji išraiška yra didieji žmonės, bet ypač tautos vadas. Pastarojo lūpomis, kaip didžiojo pranašo, kalba visas nacionalinis kolektyvas, ir todėl jam priklauso atitinkamas kultas.

Būdinga pastebėti, kad valdovų kultas buvo praktikuojamas ypač Azijoj, kur artintis prie jų buvo galima tiktai pagal tam tikras religines apeigas. Romos imperija tai pasisavino ir ėmė dievinti savo cezarius. Jų pakėlimas į dievus buvo atliekamas oficialiu senato aktu. Pvz. Aurelijus ir Dioklecijanas įsakydino vadinti juos: "dominus et deus". Jų tad įstatymai buvo ne žmogiškosios valios padaras, bet dieviškosios. Šį kultą krikščionybė sugriovė, bet XX amžiuje jis vėl atgijo naujomis formomis. Deja, šiuo momentu vado kultas, vėl nebeaktualus, bet jo šaknys nėra išnykusios. Kadangi tas kultas rėmėsi tikėjimu, todėl jo išnykimas negali būti staigus, juoba, kad Europoje garbinti vadai liko jėga bei prievarta nusodinti. Nacionalistinio kolektyvizmo dvasia tebėra gyva ir, naujiems vėjams padvelkus, gali vėl išsilieti. Žinoma, tas išsiliejimas pasireikš nauju aspektu, bet kol kas savo pagrinde turės religinį ar, tiksliau sakant, pseudoreliginį pobūdį. Netolimoj gi praeity šis pobūdis buvo ryškiai matomas, ypač nacionalsocializme ir fašizme. Juose galima įžiūrėti pagrindiniai religijos elementai: a. augštesnės galios pripažinimas, b. jai atsidavimas bei išpažinimas, c. santykiavimas su ja. Augščiausioji galia telkiasi nacionaliniame kolektyve bei rasėje, kurios gyvoji išraiška yra vadas. Pastarasis yra tos slėpiningos jėgos nešėjas, mâna, per kurią tauta pasineria rasės sieloje. Jo kultas tebėra dar visų atmintyje. Pvz. vienas buvusių jo garbintojų, H. Rauschning, rašo apie partijos kongresus: "Mūsų pamaldos, tai buvo siekimas atvesti kiekvieną į savo būties pradžią, į savo motiną. Iš tikro tai buvo Dievo tarnyba" (La Revolution de nihilisme, p. 54). Tokių apeiginių reiškinių buvo daug: laidojant, priimant narius partijon, "Jugendweihe" ir pan. Tokiu būdu visur buvo skiepijamas tikėjimas į vadą bei religinis santykis su juo. Pvz. vienas teisėjas, išvydęs vadą rašo: "Pajutau didelį laimės virpesį. Pažvelgiau į jo akis, jis į mano, ir aš vieno troškau—grįžti namo ir pasilikti vienas su šiuo begaliniu įspūdžiu, kurio buvau priblokštas" cit. R. Kanters, Essai su l'avenir de la religion, p. 113).

Šitokio ar jam artimo pobūdžio nacionalinio kolektyvizmo mitas, kaip ir visi kiti, nėra miręs — jo laikotarpis dar nėra praėjęs. Pralaimėjęs viename krašte, jis persimeta kitur, kur atsiranda atitinkama dvasinė tuštuma. C. G. Jung nacionalinį kolektyvizmą vadina "blonde Bestie" ir sako: "Juo labiau nyksta krikščioniškosios pasaulėžiūros autoritetas, juo stipriau ima judėti "blonde Bestie" požeminiame savo urve ir grasina išsiveržti pražūtingu smūgiu (Aufsätze zur Zeitzgeschiechte, p. 117). Jis tai rašė 1918 m. ir dabar vėl primena, kad kolektyvizmo grėsmė tebetyko ir kad ji grasina grįžimu į primityvinį barbarizmą.

* * *

Visų naujosios pagonybės formų bendras vardiklis yra *žmogus* įvairiais savo aspektais. Vienur jis pasirodo individualiniu veidu, kitur — kolektyvizmu. Tai vadinamasis naujasis humanizmas, kurio absoliutinė vertybė, iškelta į visos būties centrą, yra žmogus ir žmonija. Tai jo "tikrasis dievas", tai jo "Grand - Etre" — didžioji realybė, kurios statula turinti būti pastatyta ant visų altorių, pradedant nuo Dievo Motinos katedros Paryžiuje.

Šitokion atmosferon yra patekusi ir okupuotoji Lietuva. Visas jos kultūrinis gyvenimas yra sukamas ta linkme. Tai matyti iš dar pasirodančių lietuvių kalba raštų. Pvz. būdingas tos galvosenos liudininkas yra A. Markevičiaus novelė "Dievadirbys". Joje autorius vaizduoja seną dievądirbį, kuris klebono paprašytas padaryti naują Kristaus statulą (senoji sudužusi), padarė tokią, kad joje buvo galima atpažinti matytas žmogus: drobiniais marškiniais, medinėmis klumpėmis ūsuočius, einąs pakelta galva, besišypsąs. Kunigas, ją pamatęs, sako: "Tai ne Dievas, o paprastas žmogus . . ." Dievadirbys: "Paprastas, kleboněli . . . žmogus, kuris visas gėrybes sukūrė, ir tuos namus pastatė, ir pamaitino, ir aprengė mus. Jį kasdien visur matom, ar jis ne mūsų dievas . . .?" (Literatūra ir menas, nr. 14 (1956). Taigi, žmogus — "ar jis ne mūsų dievas?"

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

PIO BAROJA

Spalio 30 d. Madride mirė Pio Baroja, vienas iš dabartinės ispanų literatūros šulų. Išskyrus Azoriną, su juo iš gyvųjų tarpo pasitraukė paskutinė didelė figūra iš tos nuostabiai kūrybingos generacijos, kuri žinoma 1898 vardu. Ji davė tokius vyrus, kaip Benavente, Valle-Inclan, Unamuno, Ortega y Gasset ir dar kiti. Paskutiniais metais jie vienas po kito nyko iš akiračio, šie ispanų minties patricijai, ir dabar jų beveik nė vieno neliko.

Pio Baroja gimė 1872 metais San Sebastiano mieste, pasiturinčioje baskų inžinieriaus šeimoje. Studijavo mediciną, kurį laiką buvo gydytoju Cestonoje, mažame baskų miestelyje, kur, norėdamas kaip nors prastumti "lėtas ir nuobodžias valandas", jisai pradėjo rašyti noveles. Gydytojo darbas nelabai jį traukė, ir po dvejų metų Pio Baroja jį metė, nuvykdamas pas savo brolį Madridan. Abu jie dirbo kepykloje.

Netrukus pasirodė pirmas jo novelių rinkinys, išspausdintas paties autoriaus lėšomis. Tačiau knygos niekas nepirko. Jis susirinko neišparduotus egzempliorius ir sudegino. Vis dėlto sėkla krito į gerą dirvą. Kitas baskas, Miguel de Unamuno, parašė palankią knygos recenziją, lygindamas ją su Poe ir Dostojevskio raštais. Į Barojos novelių rinkinį dėmesį atkreipė ir Martinez Ruiz, kuris šiandien žinomas Azorino slapyvardžiu. Jiedu susibičiuliavo, sudarydami naują literatūros židinį. Iš po Pio Barojos plunksnos neįtikėtinu greičiu rodėsi romanas po romano. Prabėgo keli metai, ir jo vardas buvo žinomas ne tik Ispanijoje, bet ir kituose kraštuose. Tuo pat laiku, genamas kažkokio išvidinio nerimo, jis bastėsi iš kaimo į kaimą, iš miesto į miestą ne tik Ispanijoje, bet ir kitur Europoje. Neslėgiamas finansinių rūpesčių, jis dabar savo gyvenime bandė pasiekti anarchizmo ir tikros asmens laisvės idealą. Tačiau mūsų amžiuje sunku išlikti, užsidarius savo individualizmo kiaute. Įsiliepsnojus pilietiniam karui Ispanijoje, Pio Baroja, nors ir būdamas griežtai nusistatęs prieš komunistus, atsidūrė lojalistų pusėje, ir jo vos neištiko Lorcos dalia. Prie Pamplonos jis pateko į Franco šalininkų rankas ir vos išvengė kulkos. Tačiau paskutiniu momentu jį paleido, ir jis atsidūrė Prancūzijoje. Vokiečiams užplūdus šį kraštą, jisai savo noru grįžo Ispanijon, kur ligi mirties gyveno Madride su savo brolvaikiu.

Pio Barojos kūrybą galima skelti į du laikotarpius. Pirmajame gyvenimas jam atrodo beprasmis, o žmogus — "pats šlykščiausias daiktas šioje planetoje". Šiuo laikotarpiu Pio Barojos kūryboje knibždėte knibžda visuomenės padugnės — valkatos, spekuliantai, savižudžiai, visi tie, kurie negalėjo pritapti prie savo miestelių visuomenės siaurų rėmų. Pio Barojos linkimą anarchijon dar sutirštino jo pažintys su Madrido varguomene. Iš čia atsirado jo trilogija "La lucha por la vida", kurią daugelis laiko jo šedevru. Autorius į vargšų gyvenimą žvelgia šiltai, ir jį būtų galima laikyti proletarinio romano pradininku. Tačiau jo veikale dvelkia pesimizmas ir gausu polemikos. Šis bruožas, kurio netrūksta ir kituose jo raštuose, liudija Emile Zola įtaką.

Pirmasis laikotarpis, kuriame Pio Baroja vaizdavo klajoklius ir palūželius, nusitiesė maždaug nuo 1900 metų ligi 1909.

Pio Barojos gyvenimą nauja vaga pasuko jo tolimas giminaitis, Eugenio Aviraneta, kovęsis prieš Napoleono pulkus 1809 metais, su Byronu vykęs Graikijon ir savanoriu dalyvavęs Meksikos karuose. 1830 m. tas dėdė nežinia kaip atsidūrė Paryžiuje, kai ten virė revoliucija, o prasidėjus Ispanijos pilietiniam karui, jis buvo liberalų intrygų prieš karlistus centre. Tokis tai gyvenimas, pilnas nuotykių ir žygių, Pio Baroją paveikė kaip katarsis. Jis susižavėjo savo giminaičio dinamizmu, nuotykiais ir gyvenimo aistra. Iš čia atsirado Barojos serija "Memorias de un hombre de accion". Serija apima 22 knygas, iš kurių itin pavykusios yra "El aprendiz de conspirador" ir "El escuadron del Brigante". Šie du veikalai priklauso prie pačių gerųjų visoje autoriaus kūryboje. Šalia minėtos serijos, pavaizduojančios beveik visą pirmąją devynioliktojo amžiaus pusę, kaip gerą Barojos filosofinio romano pavyzdį galima nurodyti "El arbol de la ciencia", gi "Cesar o nada" piešia būsimąjį antžmogį, kuris tačiau baigia visišku bankrotu. Barojos vaizduotė ir humoras gražiai ištrykšta veikale apie Silvestrą Paradoksą. Iš jo psichologinių romanų minėtinas "Camino de perfeccion", turįs autobiografinių bruožų. Iš nuotykių romanų prasimuša "Zalacain el aventurero".

Viso labo Pio Barojos kūryba apima maždaug 80 tomų. Išskyrus apie tuziną iš jų, visos kitos jo knygos yra romanai.

A. R.

DRAMOS KONKURSAS

JAV Lietuvių Bendruomenės Clevelando apylinkė skelbia konkursą dramai parašyti. Konkursą organizuoja ir vykdo Apylinkės Kultūrinių Reikalų Taryba šiomis sąlygomis:

1. Konkurso dalyviai laisvai pasirenka dramos temą ir žanrą. Rašydami atsižvelgia į lietuvių teatrams įmanomas pastatymo galimybes — patalpas, dekoravimą, vaidintojų skaičių, vaidinimo laiką (1½-2 val.). Idėjiniu atžvilgiu veikalas turi būti teigiamas.

2. Rankraščiai, pasirašyti slapyvardžiais, turi būti atsiųsti iki 195

m. rugpjūčio 15 d. šiuo adresu: JAV LB Clevelando Apylinkės Kultūrinių Reikalų Komisijai, P. Balčiūnui, 3092 Euclid Heights Boulevard, Cleveland Heights 18, Ohio.

Su rankraščiu atskirame užlipintame voke atsiunčiama tikroji autoriaus pavardė ir adresas.

3. Už jury komisijos pripažintą geriausiąjį veikalą JAV LB Clevelando Apylinkė sumoka tūkstančio dolerių premiją.

Jury komisiją sudaro A. Augustinavičienė, I. Malėnas, P. Maželis, E. Skujeniekas ir J. Stempužis.

5. Premijuotojo veikalo teisės paliekamos autoriui, bet JAV LB Clevelando Apylinkės Vaidilos teatras gauna premijuotojo veikalo pastatymo teisę be atlyginimo autoriui.

KNYGOS ir ŽURNALAI

ANAPUS TEISYBĖS

ANTANAS GUSTAITIS: Anapus teisybės, humoristiniai eilėraščiai, 144 psl. Gabijos leidinys.

Nesimokęs jokioje vaidybos studijoje, nevaidinęs jokiame teatre — Antanas Gustaitis yra pasidaręs viena iš ryškiausių pastarojo dešimtmečio mūsų scenos pajėgų. Per tą laikotarpį jis pasirodė daugiau negu 100 kartų įvairiuose literatūros vakaruose ar koncertuose. Vien jau jo pasirodymas scenoje, nekalbant apie mimiką, gestus ir intonacijas, gyvai nuteikia margą žiūrovų minią. Pats Gustaitis pabrėžia esąs sakytojas, ne rašytojas. Iš dalies tai yra tiesa: Gustaitis ne deklamuoja, tik išsako savo eilėraščius; rodos, jis ir rašė tik tam, kad pats paskaitytų klausytojams, bet ne spaudai.

Tačiau, nekartodamas jau girdėtų dalykų, kiekvienai išvykai pateikdamas vis naują "programą", per eilę metų sukaupė tų eilėraščių tiek, kad jie toli gražu netilpo į stambią poezijos knygą. Į šį pirmąjį Gustaičio rinkinį nepateko ne tik Lietuvoje rašytieji eilėraščiai, bet ir Vokietijos stovykliniai laikai autoriaus čia paniekinti. Iš anų laikų tebus pasimaišęs vienas kitas gabalas, ir tai gerokai perdažytas ar nukirptas. Pvz. "Pavasario simfonija", kurios pirmavaizdis "Dievo Paukštelyje" 1947 m. turėjo 11 posmų, šičia susitraukė į penkis.

Įvairių spalvų veikėjai su trafaretan įaugusiais jų siekimais, asmeniniai, bendruomeniniai ir politiniai reikalėliai teikia humoristui gausybę laikinių ir antlaikinių motyvų. Pirmųjų vietų mėgėjai, idealų skelbėjai (žodžiais...), pinigų gerbėjai, nieko nenusipelnę sukaktuvininkai, netesėti pažadai, skaidrūs atsiminimai, apdūmojimas, kas būtų, jei grįžtų praeitis — šios ir panašios temos satyrikui yra dėkingos, ir mūsų autorius gana pakabiai suima ir apvaldo jas.

Laiko ligos, ėdančios mūsų dienų didvyrį, knygoje bus užėmusios pirmaujančią vietą: 1. egocentrizmas, t. y. savo asmens kulto kėlimas ir kartu kito darbų ignoravimas ("Aš"), 2. absoliutinis pasyvumas, tingumas, išreikštas augštielninko gulėjimo malonumu ("Augštielninkas"), 3. modernus beprincipiškumas, kuriuo "už tiek pat vagiu, perku, parduodu", "taip pat myliu Liucipierių ir Dievą" ("Modernioji elegija"), 4. įkūnytoji "dorybė", "atspari" melui, taurei, neapykantai, meilei ir kitoms pagundoms "šiam grieko pasauly" ("Dorybės uola") ir pan. Kai tokių didvyrių aplinkui pilna, tai ir visas pasaulis pajuodęs — lygiai totalinių, kaip ir demokratinių valdžių santvarkoje, kur pro visokias "uždangas valstybėj ar pirty" pastebėtų "dorybių ir apnuogintų kiaulysčių" akivaizdoje net pats velnias išbąla ir "griebias už ragų", kaip kad panašiu atveju nustebęs žmogus griebias už galvos ("Mano velnias"). Šia proga pasakytina, kad velnio motyvas Gustaičio lyrikoje yra gausus ir originalus, tik šion knygon tų motyvų nedaug bus patekę. Gustaičio velnias gyvena tos pat mūsų planetos paviršiuje: važinėja Cadillac'u, žavi minias, jam visi "po kanopom" beria gėles, "o gal netyčia net kunigėlis uždėtų ranką man ant ragų" (24 p.).

Iš Gustaičio, beje, galima būtų reikalauti visuotinesnių temų ir problemų, kurios nebūtų tiek surištos su laiku. Juk aktualijos, nūnai eilėraštį padarančios itin gyvą ir populiarų, greit nueis į PL Archyvą, o Gustaičio poezija šiaipjau turi duomenų išlikti šiapus archyvo. Autorius tai puikiai žino, dėl to jau šiandien bus nuslėpęs anuos, Vokietijoje buvusius dar taip aktualius, stovyklinius apdūmojimus. Praktiškai, žinodami Gustaičio poezijos genezę ir paskirtį, suprantame, kad aktualija kaip tik sudaro eilėraščio viršūnę tuo metu, kai jis pasiekia gyvenimą, t. y. kai atlieka savo paskirtį, dar aiškiau pasakius, tada, kai autorius jį perteikia margai žiūrovų miniai, kuriai aktualija yra viskas. Bet kiek svorio bus netekę tie eilėraščiai tada, kai skaitytojas jų aktualijų nebepagaus be komentarų?

Visam rinkiniui tiktų motto: "Viskas kišenėj — nieko galvoj" (54 p.). Poeto akiai mūsų buitis — liūdna tuštuma, kurioj "kurčias kurčio negirdi" ir "net akyla akim siuvėjo matai, kad nieko nematai" (41 p.). Žmogaus šuniškumas, kiauliškumas, suasilėjimas, ar tiksliau šuniškas, kiauliškas, asiliškas žmogus žengia per platųjį pasaulį:

> **Žengia kiaulė per pasaulį**
> **Ir trinyčiuos, ir frake** (130 p.).

Troškiose "veiksnių ir tarinių" kautynėse nesinori humoristui net žmogumi bebūti; verčiau pavirsti pele, menka muse ar šunim:

> **Palikęs svetimuos kraštuos,**
> **Norėčiau virst šunim,**
> **Kad nieks neklaustų, kiek kaštuos,**
> **Tik rūpintųs manim** (50 p.).

Grynų parodijų, kadaise T. Tilvyčio taip apsčiai pamėgtų, Gustaičio knygoje nerandame. Užtai nemaža yra, taip sakant, santūrių imitacijų, kur to ar kito žinomo eilėraščio motyvas ar mintis ne apverčiama, tik "pritaikoma" mūsų laikams: "Man vis tiek pat..." (27 p.), "Užtrauksim naują giesmę, broliai..." (47 p.), "Ne tas šiandien didis..." (57 p.). Šauniausioji tų imitacijų yra "Vienas žodis — ne kalba..." (55 p.).

Juokui sukelti Gustaitis turi gausių priemonių. Sakysim, skirtingų motyvų (erotinio su politiniu, patriotinio su asmeniniu...) mišrainė viename eilėraštyje sužadina gyvą, linksmą nuotaiką. Patetiškas stilius, tarytum turįs graudenti, iš tikrųjų sukelia dvigubą juoką. Štai šešiapėdžio jambo iškilmingumu vaizduojamas mūsų tautiečio atsisveikinimas su Europa ir jojo svajonės bent salietros maiše iš Čilės kada sugrįžti į tėvynę, kad čia juo pabarstytų "rugelį ar tabaką" (38 p.). Įdomus nelauktas vaidmenų sukeitimas pvz., kai, tikėdamiesi žmogaus įkandimo (metaforiškai tatai labai įprasta), susilaukiame tikrojo šuns dantų: "Va, maniau žmogus, o čia — šuva!"

Antanas Gustaitis

(121 p.). Arba vėl tokie servantiški butaforijų paskirčių sukeitimai: "Ir kai nuplyšo kovoj chalatas" (20 p.), "Ir blaškosi audroj prie šonų **tuščios terbos**" (37 p.). Efektyviai panaudojamas žodžio prasmių įvairumas.

Tegul ugnies liežuviai raitos
Ir ryja priešų liežuvius (8 p.).

Apstu groteskinių plonybių, kaip kad blusa, prasiskverbianti pro sargybų durtuvus, "nepaisius žus, ar nugalės, net prezidentą ji aplanko nakčia ir be eilės" (126 p.).

Formą poetas valdo meistriškai. Puiki kalba, klasiškas ritmas, tikslus rimas. Siekdamas rimų tikslumo, nepaiso kartais net gramatinių lyčių: margumas — kramtomas gumas (=kramtoma guma), sumaišius — ragaišius (=ragaišis). Vaizdingumą pasiekia ne tiek metaforomis, kaip kad Pulgis Andriušis; tiesiog drebia neįprastus vaizdus, netikėtus pasakymus: "arklys, grojąs gitarom", "nuplikus pelėdos galva", "kai žvelgi pro kilpą kiaulės uodegos".

Vis dėlto Gustaičio stiprybę sudaro ne pati eilėraščio forma, bet jo "fabula". Todėl trumpieji eilėraščiai, kurių, beje, nedaug tėra, nesudaro efekto (pvz. "Laiminga vasara"). Užtat labiausiai vykę tie ilgieji, "fabuliniai", pavyzdžiui: "Absoliučiai tobulai", "Jeigu juodas būtų baltas". Pastarojo eilėraščio forma pasiekusi virtuozišką žaismingumą. Tas eilėraštis liks klasiškas skambios, gyvos, žaismingos poezijos pavyzdys. Štai vienas jo posmelis:

Jeigu vienas parašytų,
Kits jį nerašyt prašytų,
Nuogą laikraščiuos paišytų,
Ant galvos kuolus tašytų,
Skiedras su smala maišytų,
Tom skiedrom jį apkaišytų,
Apkaišytą nupašytų,
Nupašytas—vėl rašytų,—
Tokia dviguba pekla
Tai kultūrinė veikla (81 p.).

Niekas Antanui Gustaičiui iki šiol neginčijo rašytojo, ir tai savito rašytojo, vardo, nors jis dar nebuvo išleidęs nė vienos knygos. Tačiau pusės amžiaus sulaukusio autoriaus debiutinė knyga "Anapus teisybės" Gustaitį iškelia į šio lyrikos žanro viršūnę. Ir tai yra teisinga ir pelnyta: kai kiti mūsų rašytojai (Binkis, Žitkevičius, Baronas...) humoristinius eilėraščius laiko antraeile specialybe, Gustaičiui jie yra pagrindinė duona. Visą savo talento svorį, visą poeto dėmesį ir rūpestingumą jis sukaupė į juos, į tą graudžiai linksmos nuotaikos poeziją.

Ben. Babrauskas

LENKTYNĖS SU ŠĖTONU

Vladas Ramojus: LENKTYNĖS SU ŠĖTONU. Karo nuotykiai, 292 psl. Išleido Liet. Knygos Klubas 1956 metais Čikagoje.

Antroji bolševikų invazija į Lietuvą ir didelio lietuvių skaičiaus pasitraukimas iš tėvynės mūsų spaudoj iki šiol dar nėra kaip reikiant atžymėta. Šiuo atžvilgiu gražų įnašą padarė Vladas Ramojus savo knyga "Lenktynės su šėtonu", kuri savo laiku beveik ištisai buvo spausdinama "Draugo" atkarpoje.

V. Ramojų reikia laikyti gabiu pasakotoju. Jis sugeba įvykius trumpai ir vaizdžiai aprašyti ir nejučiomis skaitytoją pririšti prie knygos.

Ši knyga ypač yra įdomi šiaurės vidurio lietuviams, nes autorius aprašo lietuvių partizanų veiklą bei žmonių nuotaikas anomis tragiškomis dienomis Vabalninko, Kupiškio, Pasvalio, Vaškų, Linkuvos ir kitose vietovėse ir lietuvių partizanų kautynes su bolševikų kariuomene prie Joniškėlio ir Saločių. Išmušti iš Lietuvos lietuviai partizanai kartu su autorium patenka į Latviją, kur jie po klaidžiojimų, bado ir nuovargio priversti, kapituliuoja vokiečiams Rygoje.

Po to js gyvai aprašo lietuvių grupės dalyvavimą vokiečių fronte Latvijoj, savo rizikingą pasprukimą iš beveik uždaro apsupimo Kuržemėj ir lietuvių dalinių nuotaikas Žemaitijoj prieš bolševikų kariuomenei ateinant. Vėliau autorius patenka į Rytprūsius bei Lenkiją, kur su lietuvių grupe įvairiose fronto vietose kasa apkasus, kol bolševikai juos suvaro į jūrą prie Dancigo. Laimingu būdu jo grupė patenka į laivą ir taip pasiekia Daniją, kur jie kartu su vokiečių belaisviais atsiduria anglų rankose.

Tiek autorius, tiek jo likimo draugai nebuvo jokie vokiečių simpatikai. Jis net ryžosi atsiskirti nuo savo motinos (kuri vyko tolyn nuo artėjančių bolševikų), kad pasiliktų su kitais partizanais ginti savo gimtojo Vabalninko. Ir toliau jo visas tikslas buvo tarnauti Lietuvai (jis buvo sutikęs kaip parašiutininkas grįžti į Lietuvą), tačiau karo audra jį, kaip ir panašaus likimo kitus lietuvius, nešė savo keliu.

Ši V. Ramojaus knyga yra gražus paminklas lietuviams partizanams ir tiems lietuviams kariams, kuriuos likimas buvo privertęs būti vokiečių eilėse, bet kurie kovojo ne už vokiečių reikalus.

Būtų gera, kad V. Ramojus nenumestų savo gabios plunksnos, ir aprašytų tiek savo, tiek kitų tautiečių vargo kelią nuo karo pabaigos iki įsikūrimo kituose kraštuose. **J. V.**

BOSTONO LIET. PARAPIJOS ISTORIJA

Į Šiaurės Ameriką lietuviai pradėjo emigruoti jau XVIII šimtmetyje. Žinome, kad už JAV laisvę antroje to šimtmečio pusėje yra kovojęs lietuvis bajoras Tadas Kosciuška. Po nepavykusių 1831 ir 1863 m. sukilimų Amerikon bėgo sukilėlių vadai. Kiek vėliau, visokiariopai rusų priespaudai slėgiant Lietuvą, geresnių gyvenimo sąlygų ieškodami, šion šalin pradėjo atvykti vis gausesni lietuvių būriai.

Amerikoje lietuvių gyvenimas buvo nelengvas. Jie čia už mažą atlyginimą dirbo ūkiuose ir fabrikuose, kasė anglis ir rausė požeminiams traukiniams urvus. Bet sunkus darbas jų dvasios nepalaužė. Čia jie laisvai galėjo skaityti lietuviškas knygas, leisti laikraščius, kurti draugijas, statyti bažnyčias ir atidaryti lietuviškas mokyklas.

Visi šie lietuvių darbai, jų kovos ir siekiai nueitų užmarštin, jei niekas jų neaprašytų. Dėl to miela girdėti, kad paskutiniu metu labiau susirūpinta Amerikos lietuvių istorija. Antai Kunigų Vienybės iniciatyva jau ketvirti metai speciali komisija renka istorinę medžiagą ir ruošia didelį dviejų tomų Amerikos lietuvių katalikų istorijos veikalą. Centrinės katalikų organizacijos: Katalikų susivienijimas, Vyčiai, Katalikų Federacija irgi rūpinasi savo istorijomis. Neatsilieka nė parapijos, ir vis daugiau atsiranda gerai parašytų ir dailiai išleistų parapijų istorijų.

Viena tokia išėjo iš spaudos praeitų metų gale. Ją parašė dr. Antanas Kučas, Scrantono universiteto profesorius. Ji vadinasi "Šv. Petro lietuvių parapija South Bostone". Knyga išleista klebono kun. P. Virmauskio rūpesčiu auksiniam parapijos jubiliejui paminėti (1904-1954), spaudinta Lietuvių Enciklopedijos spaustuvėje ir turi 303 puslapius.

Šios parapijos istoriją beskaitydamas taip, rodos, ir matai tuos Lietuvos bernelius ir tas jaunas mergaites, kurie, su ašaromis palikę tėviškę ir išlipę Bostono uoste, neramiai dairosi aplink, kaip čia pradėti gyvenimą. Ir štai prasideda kasdieninio gyvenimo rutina: sunkus darbas už mažą atlyginimą. Tačiau jie nenusimena. Niūrios savo buities praskaidrinimui tie lietuviaiješko savo tautiečių, buriasi į draugijas ir pasiryžta pasistatyti savo bažnyčią.

Po didžių pastangų ir daugelio nepasisekimų pagaliau iškyla lauktoji bažnyčia, teisiškai įkuriama šv. Petro parapija ir iškilmingai pašventinami lietuvių maldos namai. Dabar lietuvis jau gali savo klebonui pasisakyti savo vargus ir gauti dvasinį patarnavimą. Uolūs kunigai ir susipratę lietuvai rūpinasi savo tautiečių švietimu, atidaro vakarinius ir sekmadieninius kursus, jie vėliau išsivystė į reguliarią mokyklą, ruošia minėjimus su paskaitomis, kuria naujas draugijas, išleidžia laikraštį "Darbininką"... Bostonas netrukus tampa rytinės Amerikos lietuvių centru.

Bostono lietuviams nesvetimi ir tėvynės reikalai. Jie šelpia nuo karo nukentėjusius tautiečius, įkuria Tautos fondą, remia lietuvių laisvės kovas ir kiekvieną lietuvišką reikalą, protestuoja prieš lenkų smurtą, džiaugiasi tėvynės laimėjimais ir apgaili jos nelaimes. Bolševikams užgrobus Lietuvą jie vėl šelpia savo vargstančius brolius, kviečia juos į JAV ir visais galimais būdais kovoja už Lietuvos išlaisvinimą.

Šioj knygoje kronologiškai nušviečiamas visas Bostono lietuvių katalikų per 50 metų nueitas kelias su paliktais giliai įspaustais pėdsakais. Visa gi šios istorijos reikšmė glūdi tame, kad ji sužymėjo nuveiktus lietuvių katalikų darbus, apie kuriuos skaitydamas senas veikėjas užsidegs dar didesniu entuziazmu veikti, o jų vaikai, pažinę tėvų žygius, susigės ir gal patys imsis katalikiško ir lietuviško darbo. Jei taip įvyktų, ši knyga savo tikslą būtų atsiekusi.

Pati istorija yra populiarinio pobūdžio, bet daro rimtą įspūdį ir, atrodo, kad joje aprašomi dalykai paremti parapijos archyvo šaltiniais, spaudos žiniomis ir veikėjų atsiminimais. Savo rimtumu ir apimtimi ji yra toli prašokusi daugelį kitų panašių parapijų jubiliejinių leidinių. Didžiai reikšminga ir tai, kad gale pridėta kun. Alberto Kontauto paruošta santrauka angliškai, nes su lietuvių tėvų darbais galės susipažinti ir tie jų vaikai, kurie lietuviškai jau nebepaskaito. Šiek tiek šlubuoja tik išorinė knygos išvaizda. Jos tekstą buvo galima skoningiau išdėstyti.

Baigiant reikia linkėti, kad ir kiti klebonai panašių jubiliejų proga savo parapijų istorijas rašyti pavestų istorikams specialistams.

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

KOTRYNA GRIGAITYTĖ: Širdis Pergamente. Lyrika. Išleido Venta. 1956 m. 74 p.

ANTANAS ŠKĖMA: Pabudimas. Drama. Išleido Terra. Chicago, 1956 64 p.

SIMAS SUŽIEDĖLIS: Kunigas Jonas nuo Kryžiaus. Kunigo Jono Švagždžio biografijos bruožai. Brooklyn, 1956. 286 p.

ANATOLIJUS KAIRYS: Diagnozė. Trijų veiksmų komedija. Išleido Terra. 1956 m. 150 p.

Anglų-Lietuvių Kalbų žodynas Apie 20,000 žodžių. Redagavo **A. Baravykas.** Išleido Terra. 368 p. Kaina $4.00.

JERONIMAS CICĖNAS. Omahos Lietuviai. Omaha, Nebraska, 1955 m. 278 p.

GUARESCHI: Don Kamiliaus Mažasis Pasaulis. II-ji dalis. Sulietuvino **A. Sabaliauskas.** Išleido "Tėvų Kelias", Caracas, Venezuela, 1956. 221 p. Galima gauti šiuo adresu: Salesians, Crown Point, Ind.

Nebėki, Broleli. Žodžiai A. J. Jukubaičio, muzika mišriam chorui K. Žižiūno. Išleido K. Žižiūnas, Kanadoje. Kaina nepažymėta.

Barnabas Ign. Mikalauskas: KELIOS MINTYS ŽURNALISTUI, 16 p., išleido Liet. Žurnalistų Sąjungos Niujorko skyrius Brooklyne 1956 m.

St. Francis and the Poet. Redagavo E. B. Patterson, įžangą parašė arkivysk. R. Cushingas, išleido Devin-Adair Company New York, 1956, 164 p. Knygoje surinkti eilėraščiai žymiausių poetų, rašiusių apie šv. Pranciškų nuo 1200 m. iki šiol. Ten randame ir tokius žymius vardus, kaip Chestertoną, Longfellową, Tennysoną, Wordsworthą, Jacopone di Todi, Dante Alighieri ir kt. Knyga įrišta. Kaina 4 dol. Gaunama visuose knygynuose.

Paulius Jurkus,

laimėjęs 1956 m. "Draugo" premiją 1000 dol. už romaną "Smilgaičių akvarelė".

Laureatas mūsų grožiniuose raštuose nėra svečias. Gimęs 1916 m. Žemaičių Kalvarijoje, rašyti eilėraščius ir noveles pradėjo dar mokyklos suole. Gimnazijos mokslą gi išėjo Sedoje ir Telšiuose. Paskui Kauno ir Vilniaus universitetuose studijavo lietuvių literatūrą ir gavo šios mokslo šakos diplomą.

Studijuodamas rūpestingai brandino savo talentą. Tuo laiku rašė noveles, eilėraščius, knygų recenzijas, meno kritikos straipsnius. Buvo paruošęs spaudai eilėraščių rinkinį, "Namų ugnys", kuris dėl ano laiko sukrėtimų negalėjo pasirodyti. Tremtyje taip pat liko ištikimas literatūrai. Čia jis šalia žurnalistinio ir visuomeninio darbo parašė tautosakinę poemą "Juodvarniai", tebesančią rankraštyje. Amerikoje nuo poezijos dėmesį labiau nukreipė į beletristiką. JAV jis 1954 m. išleido novelių knygą "Pavasaris prie Varduvos". Be to, dirbdamas "Darbininko" redakcijoje, rašo straipsnius literatūros ir meno klausimais. Romanas "Smilgaičių akvarelė", kuriame aprašoma Lietuvos bažnytkaimio buitis, yra jo pirma tokio žanro knyga.

Paulius Jurkus savo novelėse, legendose, eilėse ir šiame romane nuoširdžiai kelia Lietuvos gyvenimo detales, eidamas prie jų iš giedriosios pusės. Daiktus ir įvykius vaizduoja ramiai ir gyvai. Tamsiąsias jų vietas skaidrina poezija, humoru, sąmojum... Premijuotojo romano pavadinimas itin būdingas tapybon linkusio rašytojo dvasiai.

Premijos įteikimas, įvykęs sausio 12 d. Čikagoje, Sokolų salėje, buvo

RELIGINIS GYVENIMAS

ŠV. TĖVO KALĖDINIS ŽODIS

Šv. Tėvo kalėdinis žodis pasauliui, radijo vilnimis jau aštuonioliktą kartą pasiekęs tolimiausias žemės sritis, šiemet skambėjo ypatingai skaudžiose aplinkybėse. Tiesa, visas Pijaus XII popiežiavimo laikas yra karų bei neramumų ženkle. Suprantama tad, jog ir visos kalėdinės kalbos pasauliui liečia teisingą taiką. Tačiau šiemet Kristaus gimimo šventės džiaugsmas itin skaudžiai buvo sudrumstas komunistinių tankų bildesio Vengrijoje. Ši tauta, išsiilgusi teisingos taikos, ryžosi jėga sau prasiskinti kelią į laisvę. Jos drąsa stebino pasaulį, kuris tačiau pasirodė bejėgis ištiesti jai tvirtą pagalbos ranką. Nepaisydama Jungtinių Tautų pakartoto smerkimo, Rusija visu svoriu užgulė ant Vengrijos. Šių metų Kalėdose apie 150,000 naujų pabėgėlių jieškojo sau pastogės Vakaruose, tūkstančiai buvo komunistų vežami į Sibirą, milijonai, likę sovietų priespaudoje, šaukėsi teisingos taikos ir laisvės. Vengrijos drama dar sykį iškėlė visų pavergtųjų tautų kančią ir troškimą išsivaduoti.

Tokiose aplinkybėse šiemet ir Šv. Tėvo kalėdinė kalba skambėjo ypatinga užuojauta prispaustiesiems ir ypatingu perspėjimu prispaudėjams. Ji laikoma gal pačia ryžtingiausia tarp pasakytųjų 18 metų laikotarpyje. Pijus XII, iki šiol labiausiai pažymėdamas taikos būtinybę, šių metų kalboje palietė ir karą, primindamas krikščioniškos moralės pažiūrą apie jo leistinumą gyniMuisi. Jau iš anksto buvo spėjama, kad šiemet popiežius itin griežtai pasisakys prieš komunizmą ir pateiks naujų minčių svarbiausiais šio laiko klausimais. Ta proga Vatikano radijas buvo sujungtas su 30 Vakarų Europos stočių, įskaitant "Amerikos Balsą" ir "Laisvosios Europos" stotis.

Kalbos pradžioje, priminęs šventosios nakties šviesas ir angeliškų giesmių skambėjimą, skelbiantį naują gyvenimą, popiežius tuojau pažymėjo, jog šių laikų žmogus yra apgautas daugybės netikrų vilčių ir nūn jisai yra kviečiamas jieškoti savo vizijoms atramos dieviškose paslaptyse. Jis taptų laimingas, jei galėtų dangaus kvietimą priimti tokiu nuoširdumu, kokiu priėmė anuomet Palestinos piemenys. Tada grįždamas nuo Išganytojo prakartėlio, galėtų džiaugsmingai garbinti ir šlovinti Viešpatį. Žmogui, kuris jieško ramybės bei šviesos tarp šio amžiaus gilių priešingybių, Šv. Tėvas kaip tik pakartotinai ir nurodė Betliejų.

O tų priešingybių šaknys slypi tame, kad iš šių laikų žmogaus, kaip naujos techninės revoliucijos vykdytojo ir liudininko, reikalaujama sukurti pertekliaus bei turtų pasaulį, tolimą skurdui ir netikrumui. Iš kitos pusės eina metai, pilni sielvarto ir griuvėsių, pilni baimės, kuriose nesiseka padėti net pačių kukliausių pagrindų bent taikos pradžiai. Čia, sako Šv. Tėvas, turi būti klaida moderniojo gyvenimo esmėje. Todėl ir klausia, ar pasiseks šių laikų žmogui, kuris yra tų priešingybių ir auka, ir autorius, jas įveikti.

Popiežius pažymi, jog krikščionys yra įsitikinę, kad pasiseks, jeigu pats žmogus bus ištikimas tikėjimui ir prigimčiai; jie yra įsitikinę, jog šio laiko priešingybių priežasties reikia jieškoti giliame plyšyje, atsivėrusiame tarp krikščionybės ir gyvenimo; jie yra įsitikinę, jog pirmų pirmiausia reikalinga pašalinti šį blogį. Yra ir tokių, kurie, apsvaiginti tariamos žmogaus visagalybės, geidžia persijoti net vertybes, nesančias jų valdžioje, būtent tikybą ir įgimtąją teisę. Bet to negalima padaryti dar labiau nepadidinus tų priešingybių bei jų pasekmių. Prie Kristaus prakartėlio gi tikintis žmogus ne vien įžvelgia savo prigimties silpnumą praeityje ir dabartyje, bet jis mato ir naują ateitį, kurią lemia begalinė Dievo meilė; jis žino, kaip atgauti savo prarastą garbę.

Tad, kaip pažymi popiežius, ir kyla klausimas, kokiu būdu žmogus gali rasti sau paguodos tuose skaudžiose priešingybėse, kurios sunkiai užgulė modernųjį pasaulį. Čia pat jis pateikia pagrindines išsigelbėjimo priemones. Pijus XII sako, jog pirmoji krikščionio pareiga yra įtikinti šių dienų žmogų nežvelgti į savo prigimtį su nuolatiniu pesimizmu arba su lengvu optimizmu, o labiau skaitytis su tikruoju savo pajėgumu. Toliau krikščionis turi taip pat kitiems išaiškinti, kad, norint iš minėtų priešingybių išsigelbėti, nereikia nusimesti religijos, nes ji mokina atskirti tiesą nuo klaidos ir pateikia išganingus sprendimus be smūgių bei sukrėtimų.

Šiandien, kaip pažymi popiežius, visų gyvųjų troškimas yra saugumas. Tačiau jis negali būti pasiektas, kadangi žmogus stojasi Kūrėjo vieton, norėdamas maišytis į kūrybos planus. Tiesa, laisvė, asmeninė atsakomybė, socialiniai ryšiai, teisingai suvokta pažanga iš tikrųjų yra humaniškos vertybės, nes liečia žmogų ir neša naudos žmogui, tačiau tuo pačiu jos yra ir dieviškos vertybės, kai žvelgiama į jų šaltinį. Šv. Tėvas apgailestavo, kad net Vakaruose dedama pastangų laicizmo vardu bendruomenėse griauti šių vertybių pagrindus. Ir čia Šv. Tėvas pažymi, kad jis, nors iki šiol nėra šaukęs krikščionių į kryžiaus karą, tačiau dabar atkreipia visų dėmesį, jog religijos, kaip gyvybinio palikimo, puolimas jau tuo pačiu iššaukia į kryžiaus karą. Popiežius tęsia: "Mes esame įsitikinę, jog šiandien akivaizdoje priešo, pasiryžusio vienokiu ar kitokiu būdu žmonijai užkrauti ypatingą ir nepakeliamą gyvenimo santvarką, tik visų mylinčiųjų tiesą bei gėrį vieningas ir drąsus elgesys gali išgelbėti ir tikrai išgelbės taiką". Šioje vietoje Šv. Tėvas įspėja didžiąsias tautas nepaversti mažųjų tautų savo apsigynimo bei saugumo "skydais", kaip pasitaikė per II pasaulinį karą. Tol nebus įgyvendintas solida-

---

sujungtas su koncertu bei literatūrine dalimi. Koncertinę programą išpildė sol. A. Stempužienė, akompanuojant A. Kučiūnui, literatūrinę — laureatas ir akt. V. Valiukas. Premiją įteikė "Draugo" spaudos direktorius kun. P. Činikas, M.I.C., programai vadovavo kun. dr. A. Juška, "Draugo" bendradarbių klubo pirmininkas. Buvo daug sveikinimų žodžiu ir raštu. Žodžiu sveikino kons. P. Daužvardis, RD pirm. Ben. Babrauskas, kun. V. Bagdanavičius. Romano vertinimo komisijos vardu kalbėjo pirm. P. Balčiūnas. Kiti komisijos nariai buvo V. Mariūnas, A. Augustinavičienė, A. Sušinskas ir M. Venclauskas.

"Draugo" premija už romaną jau yra šeštoji. Dienraštis, kasmet skirdamas tokią žymią sumą, nuostabiai prisideda prie mūsų literatūros ugdymo tremtyje. Šiuo metu dėl visuomenės šaltumo vargstant lietuviškai knygai, "Draugo" pavyzdys rašto žmonėms yra didelė paguoda.

L. A.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

SAVOJI ENCIKLOPEDIJA

Gruodžio mėnesį gavo prenumeratoriai Lietuvių Enciklopedijos IX-jį tomą, turintį 536 puslapius ir apimantį pabaigą raidės I bei dalį raidės J (Instrumentalizmas-Jungtavainikiai). Jį suredagavo dr. Juozas Girnius. Šiuo tomu jau bemaž įpusėtas drąsus užsimojimas — tremtyje išleisti didžiulį veikalą, kuris vargu būtų galėjęs sparčiau rodytis ir nepriklausomybės metais.

Enciklopedijos leidimas tremtyje yra įsidėmėtinas keliais atžvilgiais. Visų pirmiausia jis liudija seną tiesą, kad kultūriniai polėkiai našiai gali skleistis tik laisvajame pasaulyje, nežiūrint net kai kurių emigracinių nepriteklių. Toks veikalas turėtų būti leidžiamas tėvynėje, talkinant universitetų profesūrai ir darbą remiant valstybei. Bet iki šiol dar nieko iš ten apie tai negirdėti, kai tuo tarpu tremtyje jau beveik puskelė nužygiuota. Taip sėkmingai varantis pirmyn, neliko abejonių, kad susilauksime ir paskutinio tomo.

Enciklopedijos leidimas yra įsidėmėtinas dar ir kitu atžvilgiu. Jis sutelkė į vienigą darbą lietuvių intelektualines pajėgas tremtyje. Enciklopedija tapo lyg kokiu aukuru, ant kurio dabar kiekvienas deda atnašą, nesigailėdamas nuo fizinio darbo atlikusių poilsio valandų. Visa tai byloja apie lietuvių kultūros gajumą bei mūsų šviesuomenės ryžtą ją išsaugoti ir net ugdyti. Pati enciklopedija šiandien tapo nenuilstančia skatintoja atiduoti tautos labui visa tai, kas gauta iš mokslo įstaigų nepriklausomybės bei emigracijos metais. Tuo būdu ne vienas ankstesnės kartos žmogus, gal jau kiek ir pailsęs, yra čia nuolat paskatinamas atverti per amžių sukrautas žinias, o jaunieji įtraukiami į rašymą gimtąja kalba.

Pasklaidę šį IX-tą enciklopedijos tomą, kurio pradžioje pateiktas bendradarbių sąrašas, nustembame jų gausumu. Bendradarbių čia aptinkame per 200, rašančių įvairiausiomis temomis. Kai kurie jų, nors spaudoje mažai arba net visiškai negirdėti, vienok dabar atėjo enciklopedijai talkon su savo specialybės žiniomis. Bet žymiausiąją bendradarbių dalį sudaro stambūs vardai, nuolat skambą mūsų literatūriniuose ir moksliniuose raštuose. Jie visi enciklopedijoje pateikė didžiai brangios medžiagos, kurios vertė dar labiau kils ateityje.

Enciklopedija visuomet bus gausus aruodas žurnalistams, studijuojančiam jaunimui ir visiems kitiems, neatsimetusiems nuo savos kultūros. Šiuo metu ji ypatingai pravers jaunajai kartai, užsienyje neturėjusiai progos gauti pilno lituanistinio išmokslinimo. Jau dabar mūsų jaunimas, studijuojąs įvairių šalių universitetuose, iš pasirodžiusių enciklopedijos tomų gali išsirinkti temas savo moksliniams darbams, labiausiai disertacijoms. Čia jis iš įvairiausių sričių ras daugybę temų, kurios lengvai duosis toliau vystomos. Pradiniam darbui nemaža pagelbos suteiks ir po straipsniais pateiktieji bibliografiniai daviniai. Rašyti gi temomis, tiesiogiai ar netiesiogiai susietomis su lituanistika, kiekvienas turėtų jausti pareigą. Šiame darbe enciklopedija bus geras pagelbininkas.

Taip pat ir žurnalistai turėtų kreipti dėmesį į šį veikalą. Spaudos darbe, net ir tada, kai neina kalba apie žymių žmonių sukaktis, enciklopedija gali daug reikšti. Ją nuolat laikant po ranka, atrodo, būtų galima padaryti mūsų periodinę spaudą lietuviškesnę. Enciklopedijoj išsamiai yra aprašyta gimtojo krašto vietovės, meno paminklai, istoriniai įvykiai, nepriklausomybės metų laimėjimai, literatūros raida, gimtosios kalbos klausimai, visuomeninio gyvenimo svarbesnieji reiškiniai... Visa tai šiandien labiau reikėtų kelti dienos švieson ir neleisti, kad visiškai užvožtų mus vien tik tarptautinė politika, savi nesutarimai ir įvairybių vertimai iš svetimų kalbų smalsesniųjų skaitytojų pamasinimui. Taip srauniai viską nešant svetimoms bangoms, lituanistika, suvokta tiek siaura, tiek plačia prasme, yra vienintelė uola, į kurią galima įsikibus laikytis. Rašto žmogus, pasigilinęs į

---

rumas Europoje, kol tautos neįsisąmonins, jog politinis bei ekonominis pralaimėjimas vienos kada nors atsilieps kitai.

Paliesdamas kruvinuosius įvykius Vengrijoje, Pijus XII pažymėjo, jog toji padėtis, neturinti lygių pavyzdžių, yra aiški visiems. Nebelieka abejonių apie tikslus bei metodus, kai tankai triukšmingai rieda per svetimos valstybės sienas, krauju versdami žmones gyventi taip, kaip jie nemėgsta. Tokiu atveju, pastebi popiežius, gynimosi karas negali būti laikomas neteisėtu. Šioje savo kalėdinės kalbos vietoje jis ilgiau sustojo prie krikščioniškai moralei nesipriešinančio karo, kai jis skelbiamas pavojuje gynimosi tikslu. Tokiu atveju katalikas yra įpareigotas atlikti savo pareigą.

Liesdamas Jungtines Tautas, popiežius priminė, kad žalingiausia ten yra "vienašališkas nusistatymas, veikiąs įvairiose aplinkybėse tik pagal asmeninius interesus bei jėga ir siekiąs kaltinti kitus taikos griovimu". Kaip visiems žinoma, tokį darbą jau vienuolikti metai atlieka Sovietų Sąjunga. Toliau popiežius kalbėjo: "Niekas negali laukti ar pageidauti neįmanomų dalykų net iš Jungtinių Tautų, bet reikia kad jų autoritetas turėtų svorį ir būtų jaučiamas bent per stebėtojus ten, kur esminės žmogaus vertybės yra mirtiname pavojuje". Šv. Tėvas, pripažindamas reikšmę Jungtinių Tautų smerkiančioms rezoliucijoms, pažymi, jog tie nariai nėra verti naudotis jos teisėmis, kurie neįsileidžia net stebėtojų, tuo griaudami pačius šios institucijos pagrindus. Popiežiaus nuomone, Jungtinės Tautos privalo naudotis karinio įsikišimo teise į valstybes ir policijos jėga tvarkai palaikyti. Šv. Tėvas atvirai išreiškia savo troškimą, kad Jungtinės Tautos vis labiau stiprėtų ir galėtų įgyvendinti visuotinį nusiginklavimą. Šis reikšmingiausias taikai žygis yra įmanomas tik šios institucijos rėmuose, kur pavienės valstybės įsipareigoja laikytis tarptautinės teisės, ir tas jų įsipareigojimas gali būti patikrinamas oriniu apžvelgimu, nereikalaujančiu svetimos kariuomenės siuntimo. Priėmimas tokios kontrolės būtų didelis laimėjimas.

Pabaigoje Šv. Tėvas savo žvilgsnį nukreipia į vengrų tautą, dėkodamas valstybėms, labdaros organizacijoms ir net spaudai už suteiktą bei teikiamą pagalbą. Ta pačia proga jis išreiškė ir troškimą, kad sykiu su artimo meilės darbais būtų nešama nelaimingiesiems ir Kristaus gimimo paslapties šviesa.

J. Gendrutis

enciklopediją, jaus kaip jos medžiagą įdomiau iškelti šią dieną, derinant ją su gyvenamojo meto aktualybėmis. Kuo labiau menkėja tautinių vertybių pergyvenimas, tuo daugiau periodinėje spaudoje turi tekti persvara lietuviškiems dalykams.

Vartant šį ir kitus enciklopedijos tomus, taip pat džiugina mintis, kad ji, be studentų ir plunksnos žmonių, dar veiks ir kitus visuomenės sluogsnius. Nepriklausomybės laikais neįmanoma buvo išleisti visų tomų, tad ir daugelio su lietuvių kultūra susijusių žinių nebuvo galima pateikti enciklopedišku tikslumu bei aiškumu. O vidurinio ir taip pat augštojo išsilavinimo žmogui sunku išsiversti be tokio veikalo. Pirmajam, pasilikus mokslo puskelėje, tenka nuolat papildyti mokykloje įgytą žinyną. Antrajam, nugrimzdus į savo specialybę, reikalingas žvilgsnis ir į kitas šakas. Be jo žmogus pasilieka siauras vieno dalyko žinovas. Ypač nedovanotina, jei nuo to nukenčia tautinės kultūros pagrindiniai dalykai. Čia sava enciklopedija, pateikdama medžiagą, jau specialistų išstudijuotą, suglaustą, supopuliarintą, yra lyg versmė, iš kurios galima semtis ir pasipildyti. Tai ypatingai pravartu amerikietiškoje aplinkoje brendusiai mūsų šviesuomenei ir esančiai toliau nuo savo tautos. Gal iš šios pusės žvelgiant, pradžioje ir buvo pageidaujama, kad Amerikoje leidžiama enciklopedija ribotųsi tik lituanistika, suvokta, aišku, plačia prasme. Bet čia nereikėtų pamiršti, jog ir pašaliniai dalykai, įvesti į mūsų kalbą ir gavę tinkamą terminologiją, tampa lyg savi. Iš kitos pusės, sunku laukti, kad šiuo metu žmogus pirktų kelias enciklopedijas. Tad savajai, apimančiai abi sritis, lituanistinę ir bendrąją, turėtų rodyti dėmesio visi. Lietuvių Enciklopedija yra šimtmečiais laukta, bet iki šiol vis negalėjusi būti įgyvendinta idėja. Nuostabu, kad jos valanda išmušė tremtyje tautos istorijoje skaudžiausią valandą.

Jau turint 9 enciklopedijos atspausdintus tomus ir keletą baigiamų ruošti, labai vaizdžiai iškyla redakcinio kolektyvo ir leidėjo, Juozo Kapočiaus, pastangos. Atsimintina, kad per trejus metus tie 9 enciklopedijos tomai, kurių kiekvienas turi per 500 puslapių, pasirodė tokiu laiku, kai net paprastai lietuviškai knygelei jau tapo sunku išvysti dienos šviesą. Redakcijos darbą vainikuoja pergalė daugelio kliūčių, atsistojančių skersai kelio. Užtenka prisiminti, kaip šiandien, daugiui dirbant fabrikuose, tapo sunku redakcijoms telkti medžiagą, ypač reikalaujančių ilgesnių studijų bei laiko. Enciklopedijos redagavimą tremtyje, be abejo, sunkina ir stovėjimas toliau nuo gimtosios žemės, kurioje lengvai yra prieinami moksliniai šaltiniai. Tačiau Amerikoje išėję jau 9 šio veikalo tomai rodo, jog toks darbas yra įmanomas ir tremtyje, kai netrūksta norų ir pasiryžimų.

L. Andriekus

METODO KLAUSIMAS SVARSTANT MŪSŲ LIBERALIZMĄ

Ligšiol pas mus nebuvo kilęs klausimas, kokį metodą vartoti svarstant mūsų liberalizmą. Nūnai šį klausimą iškėlė dr. Juozas Girnius savo straipsnyje "Liberalizmo klausimu" (Aidai 1956, nr. 4). Be kitko, jis pasisako ir prieš šių eilučių autoriaus pasirinktąjį metodinį kelią. Iš savo pusės jis siūlo kitą, jo manymu, tikslingesnį metodą. Kartą šiam klausimui iškilus, dera dėl jo atsiliepti ir išsiaiškinti.

Kas apsprendžia metodo pasirinkimą,

Metodas pasirenkamas pagal siekiamąjį tikslą, o šis mano atveju buvo dvejopas: mūsų liberalizmą **pažinti** ir jį **vertinti**. Siekiant pažinti tikrovinį liberalizmą, manding, nėra kito tinkamesnio būdo, kaip **induktyvinis — įvestinis**. Tokiu atveju imama atskiri reiškiniai bei galvosenos faktai ir iš jų daromi apibendrinimai bei principinės išvados. Kitas dalykas mūsų liberalizmą vertinti. Čia jau tenka vartoti **deduktyvinį — išvestinį** metodą, atseit — išeiti iš visuotinių principų ir juos taikyti atskiriems mūsų liberalizmo reiškiniams bei galvosenos pasireiškimams.

Mano pasirinkta ne tik dvigubas metodas, bet ir du išeities punktai. Liberalizmui pažinti išeita iš paties liberalizmo, tuo tarpu jam vertinti — iš bendro, visuotinio galvojimo. Kodėl antruoju atveju peršokta į kitą plotmę, atseit — kodėl nesilaikyta tos pačios liberalizmo plotmės? Mano įsitikinimu, liberalizmas neturi savo visuotinių ir visiems lygiai suvokiamų principų. Jis pats yra tik metodas, kuris, tiesa, paliečia principų sritį ir, ją liesdamas, reiškiasi įvairiopu subjektyvizmu bei reliatyvizmu. Vertinti tad liberalizmą jo paties mastu būtų tas pats, kas imtis subjektyviausio uždavinio.

Kaip į tą dalyką žiūri J. Girnius? Jis siūlo vieną **deduktyvinį — išvestinį** metodą ir pasisako už vieną plotmę, būtent — to paties liberalizmo. Kodėl? J. Girnius tariasi suradęs **vieną** liberalizmo mastą, kurį jis vadina "principiniu liberalizmu". Manydamas, kad toks mastas galimas, J. Girnius kaip tiktai ir pasisako už **metodinį monizmą**. Ne tiek pasisako ir, sakyčiau, ne tiek pozityviai, kiek kritikuodamas manąjį metodinį dualizmą.

Metodinio klausimo J. Girnius savo straipsnyje specialiai neišskiria. Priešingai, jį įpina į esminį klausimą, būtent — kas yra liberalizmas apskritai, tiksliau — kas jo esmė. Metodo klausimas jam išsprūdo tada, kai jis savo turimą arba susidarytą liberalizmo esmės sampratą bandė lyginti su tikroviniu liberalizmu ir iškilusiomis dėl to diskusijomis. J. Girnius galvoja, kad blogas esmės supratimas iškreipęs pačias diskusijas.

Lietuviškojo liberalizmo vardu, pagal jį, "dengiama daug kas destruktyvaus", maišomos asmeninės laisvamaninės pažiūros su liberalizmo pažiūromis, prisiimamas antiklerikalizmas, kaip panieka krikščionybei ar katalikybei. Mūsasis liberalizmas esąs laicistiškas, laisvamaniškas, suplaktas su skepticizmu, reliativizmu ir t.t.

Šią mūsų liberalizmo sampratą J. Girnius suveda į Br. Railos pažiūras. Jas dar paryškina DDT (Demokratinio Darbo Talkos) rezoliucijomis. Kadangi Br. Railos ir DDT rezoliucijų pažiūros, manding, mažai kuo tesiskiria nuo visų kitų mūsų liberalizmo publicistų pažiūrų, tad lietuviškojo liberalizmo apibūdinimas, kokį pateikia J. Girnius, daugiau bei mažiau tinka ir mūsų liberalizmo visumai. Tuo atveju mudviejų su J. Girniumi požiūriai, sakyčiau, nesiskiria. Tai pripažįsta, bent iš dalies, ir J. Girnius. Jo žodžiais, "jei iš tiesų liberalizmas neturėtų mums daugiau pasakyti, kaip pasakė DDT suvažiavimas, tektų sakyti be reikalo polemizavus su kun. St. Yla, nes jį buvus teisų, jei ne apskritai, tai bent mūsų liberalizmo atžvilgiu".

Kur J. Girnius išsiskiria? Šio lietuviškojo liberalizmo jis anaiptol nelaiko atitinkančiu liberalizmo esmę. DDT rezoliucijos ir "Br. Railos sugestijonuotoji liberalizmo interpretacija" J. Girniui atrodo "nepakankamai reprezentatyvios liberalizmui apskritai". Jis susidaręs įspūdį, kad ir "kun. St. Yla priima liberalizmą esant tuo, kuo jis yra Br. Railai... Abu vienodai supranta liberalizmą, nors, žinoma, nevienodai jį vertina", taigi, abu vienodai klysta bent sampratos požiūriu.

Kiek kitaip galvoja Br. Raila. Lengvino slapyvardžiu jis teigia:

"Jis (kun. S. Yla) liberalizmą pajėgia suprasti tik tikybiniu ir tik romietišku požiūriu, ir taip žiūrėdamas jį visą randa klaida, laisvamanybe, bedievybe. Kun. Ylos straipsniai nesulaukė platesnių diskusijų iš kitos pusės, nes iš tikrųjų su taip **falšyvai suprasto liberalizmo aiškintoju** (m. p.Y) mažai kam tegali būti noro diskutuoti" (Santarvė 1955, nr. 7-8, p. 335). J. Girnius, žiūrėdamas ne tikybiniu, bet filosofiniu požiūriu, pasirodo, mūsų liberalizmą randa esant taip pat laisvamanišku. Mano "falšyvai suprastas liberalizmas" J. Girniui yra tas pats, kaip jį supranta ir Br. Raila. Dar daugiau, J. Girnius pirmiausia pakaltina Br. Railą "falšyvai" supratus arba pagrindinai iškreipus liberalizmą, o tuo pačiu "suklaidinus" ir kun. Ylą.

Faktiškai J. Girnius turi mintyje metodinę klaidą, kaip jis ją supranta, ypač mano svarstymų atveju. Pirmiausia, jo manymu, reikėjo išsiaiškinti, kas yra liberalizmas apskritai, o paskui kalbėti apie tikrovinį lietuviškąjį liberalizmą. Tada, pagal jį, būtų buvę galima išskirti, kas mūsų liberalizmo atstovuose yra tikros liberalinės pažiūros, o kas tik laisvamanybė, laicizmas, antiklerikalizmas. Šito nepadarius, esą, daug kas iš abiejų pusių sumaišyta, suvelta, atseit — suveltas liberalizmas su laisvamanybe, laicizmu ir t.t. Be to, iš mano pusės, esą, perglobališkai užsimota, sakysim, įtraukiant į liberalizmą net nacionalizmą. Tuo būdu diskusijos tapusios bergždžios, daug ką apkartinusios ar net įskaudinusios.

Iš tikrųjų, diskusijų kaip ir nebūta. Beveik niekas rimtai nėjo aiškintis su manimi dėl pagrindinių bei esminių mūsų liberalizmo klausimų. Tačiau apkartimo nevengta rodyti atskirų ir dažnai asmeniškų atsišaudymų forma. Pats Br. Raila, kuriam J. Girnius priskiria ypatingą laisvamaniškumą ir antiklerikalizmą, piktinosi nekartą tuo, kad šitai įsakmiai buvo įvardinama mano straipsniuose. Neabejoju, kad labiausiai įskaudinančios turėjo būti mano "globališkosios" išvados bei apibendrinimai, padaryti iš atskirų lietuviškojo liberalizmo reiškinių. Tai ir yra metodo išvada. Pasirinkęs induktyvinį metodą, aišku, negalėjau nedaryti išvadų, atseit — išvengti "globališkumo". Nemanau, kad to būtų galima išvengti vartojant ir J. Girniaus siūlomąjį tik deduktyvinį metodą. Įspūdžiai ir įsiskaudinimai bei apkartinimai yra subjektyvus dalykas ir jie negali, manding, apspręsti nei metodo tikslingumą, nei jo sėkmingumą. Diskusijų bergždumo įspūdį J. Girnius galėjo susidaryti tik iš to, kad iš mano oponentų pusės neita į rimtas diskusijas, o bergždžiai jautrintasi.

Kaip žiūrėti į J. Girniaus siūlomąjį metodą?

Galvojant atitrauktai, J. Girniaus siūlomasis deduktyvinis metodas nėra negalimas. Visuomet pirma išsiaiškinama, kas yra dalyko esmė, o paskui bandoma atskirt, kas su esme nesiderina. Konkrečiai kalbant, aišku, būtų naudingiau pirma suprasti kas yra liberalizmas, o po to, pagal patarlę, atsijoti grūdus nuo pelų: patį liberalizmą nuo to, kas vadintina kitais vardais. Bet ar tai galima kaip tiktai liberalizmo atveju? Ar galima rasti vieną visuotiniai priimtą mastą, kuris mums pasakytų, kas yra liberalizmo esmė.

Skaitytojai pamena kaikurių mūsiškių tvirtinimą, kad liberalizmas neturi vienos biblijos, atseit — vieno savo šaltinio bei masto. Jeigu tokį **vieną** mastą — kad ir principinį — bandytume jiems nurodyti, ar tada nepasikartotų priekaištai (kaip tai buvo padaryta man iš A. Škėmos pusės), jog mes "išsigalvojame savo tezes" ir pagal jas norime atsijoti mūsų liberalizmą: išskirti, kas sutinka su "mūsų" tezėmis, kas ne.

Pats J. Girnius pripažįsta, kad liberalizmas yra daugiažodis. Šito daugiažodiškumo bei daugiaprasmiškumo nepašalina ir jo pasirinktasis "principinis liberalizmas". Kas gi jis yra? Atsakymų bus tiek, kiek ir atsakančiųjų. Anaiptol ne dėl to, kad atsakantieji nežinotų pagrindinių liberalizmo elementų. Atsakymai pasidalintų ir išsiskirtų dėl pačios tų elementų interpretacijos.

Esminiais liberalizmo bruožais J. Girnius laiko tris dalykus: 1. nelygstamos žmogaus vertės pripažinimą ir vengimą bet kurios diskriminacijos, 2. tiesos ir laisvės santykių sprendimą ir 3. demokratijos išpažinimą. Tuos tris bruožus būtų galima įvardinti humanizmo, individualizmo ir demokratizmo elementais. Visi tie trys dalykai turi tačiau skirtingiausias savo interpretacijas.

Toli neinant, imkime mūsų liberalizmo atstovo Henriko **Blazo** suprastąjį individualizmą (Varpas 1953, nr. 1, p. 86)). Pagal jį individualizmo elementus sudaro: humanizmas, liberalizmas ir demokratija. Elementų santykis, kaip matome, nedaug tesiskiria, bet skiriasi jų interpretacija. J. Girnius humanistinį elementą — žmogiškosios vertės pabrėžimą — kildina iš krikščionybės, o H. Blazas iš "individo mintijimo atsipalaidavimo nuo Bažnyčios priežiūros ir cenzūros". J. Girniui tolerancija yra krikščioniškosios artimo meilės tęsinys arba bent papildinys, o H. Blazui "tolerancija seka iš humanizmo", reikia suprasti — tokio, kuris atsipalaidavęs nuo krikščionybės.

Vakarietinis humanizmas, pasak J. **Maritaino,** turi religinius ir transcendentinius šaltinius, be kurių jis būtų nesuprantamas pats sau. Tačiau nuo renesanso laikų vakarietinis pasaulis palaipsniui prisiėmė antireliginį humanizmą. Taip žmogiškoji vertė ir laisvė, kitados buvusios krikščionybės idėja, šiandien daromos ateizmo ir pagonizmo žaidimu (plg. Humanisme Integral, Paris 1936, p. 13-14).

Fr. **Heer,** rašydamas apie europinės demokratijos šaknis nuo 8 ligi 18 amžiaus, mini šiuos laisvės sąvokos išsiskleidimo tarpsnius: prigimtinę teisę, liaudies suverenitetą, visuomenės "sutartį", pasipriešinimo teisę ir žmogaus-piliečio teisę. Šioj raidoj seniausia ir pirminė vieta priklausanti Bažnyčiai, ypač prigimtinės teisės puoselėjimo ir gynimo požiūriu (plg. Tausenjaehriger europaeischer Nonkonformismus: Frankfurter Hefte 1954, Hf. 2). Panašiai teigia ir Tuebingeno prof. Eduard **Spranger.** Pagal jį, žmogiškosios teisės, kaip neliečiamos, ir laisvė esančios religinės kilmės ir ta prasme jos reiškiančios "ewig liberale Urprinzip" (plg. Was heist liberalismus: Universitas 1953, Hf. 5). Šiems autoriams būtų artimesnis ir J. Girniaus požiūris, nes jis taip pat pabrėžia vadinamų liberalinių elementų (bent pirmojo) religinę kilmę. Tačiau rasime daugybę autorių, kurie tuos pačius elementus laikys politinės kilmės dalykais. **V. Sezemanas** teisingai pastebi, kad "prancūzų revoliucija suprato laisvę ir lygybę grynai politine prasme, kaip **demokratinę santvarką,** suteikiančią piliečiams lygias teises" (Krikščionybė ir socializmas: Akademikas 1936, nr. 6, p. 141). Rodos, yra esminis skirtumas, ar demokratinė santvarka **suteikia** žmogui laisvę ir lygias teises, ar žmogus jas turi **pačia savo prigimtimi bei prigimtinės teisės pagrindu,** o demokratija, kaip ir kiekviena kita santvarka, privalo jas saugoti ir gerbti.

Liberalizmas yra laicistinė sistema, kuri esminėms vertybėms atima jų kilminį sakralinį charakterį. Jis viską matuoja ir vertina tik politiniu mastu. Dėl to liberalizmo esmei politika priklauso daugiau, negu bet kuri principinė plotmė. Net į šią plotmę liberalizmas ateina su savuoju metodu — **divide et impera.** Liberalizmas yra ne tik laicistinis, bet ir dalomasis, analitinis, pliuristinis metodas, kai tuo tarpu principinė plotmė yra paženklinta jungimu, sinteze, vienybe.

Patys liberalai prieš monistinę liberalizmo sampratą

J. Girniaus siūlomasis "principinis liberalizmas" negali būti visiems vienodai suvokiamas ir priimtinas ne tik dėl skirtingiausių interpretacijų. Jis nepriimtinas ir dėl to, kad liberalizmas visų pirma yra tikrovinis ir pritaikomasis metodas, priklausąs nuo vietos ir laiko skirtybių. Ta prasme įsidėmėtinas šių dienų Liberalų Internacionalo autoriteto John M. **Scotto** įspėjimas patiems liberalams, kurį jis yra patiekęs savo pranešime apie europinį liberalizmą. Kalbėdamas apie liberalizmo principą, jis duoda tokį palyginimą: "Jeigu jūs dalinsite du iš dviejų, gausite vieną, o jei dalinsite keturis iš dviejų, gausite du. Rezultatas skirtinga, bet principas dalinti iš dviejų, yra pastovus". Panašiai ir "liberalizmas, jo žodžiais, yra 'a body of principle', bet šis 'body' duoda skirtingus rezultatus, žiūrint atskiro laiko ir taikant jį skirtingoms aplinkybėms. Yra juokinga prileidinėti, tęsia jis, kad liberalinis atsakymas būtinai turi būti tas pats britų problemoms, kaip ir liberalinis atsakymas belgų problemoms. Jeigu taip būtų, tai liberalizmas būtų dogma, o ne 'a body of principle'."

Scottas pabrėžia, kad liberalizmas įvairiuose kraštuose turi skirtingas kryptis, o visiems bendras "principas" yra — **kovoti prieš jėgą**. Skandinavijoje, jo žodžiais, liberalai kovoja prieš valstyb, laikomą socialistų rankose, Vokietijoje — prieš okupacines jėgas, Kanadoje — prieš JAV priespaudą ekonomiškajam Kanados gyvenimui, Prancūzijoje — prieš komunistų partiją, o "per visą Europą jie (liberalai, Y) yra prieš Bažnyčios jėgą" (plg. European Liberalism, Cambridge 1950, p. 3-4).

Scotto minimas "principas" mažiausiai teturi ką nors bendra su J. Girniaus "principiniu liberalizmu". Scotto "principas" yra politinės kovos dalykas. Liberalizmas, Scotto supratimu, nenori būti dogma principiškumo prasme, bet jis yra dogma politinės ir priešbažnytinės kovos prasme. Tuo būdu J. Girniaus "principinis liberalizmas" kertasi ne su "politiniu liberalizmu", bet su pačia liberalizmo esme, kuri yra ne principiška, o politiška. Būdamas politiškas, liberalizmas yra ir tikroviškas arba tikrovei labiausiai palenktas bei nuo jos priklausomas. Štai kodėl J. Girniaus siūlomasis deduktyvinis metodas, mano supratimu, negali būti tikslingas. Priešingai, tikslingesnis induktyvinis metodas, atseit — visų pirma pažinti tikrovinį liberalizmą, mūsų atveju lietuviškąjį. Po to arba pagrečiui dar būtų galima palyginti su prancūziškuoju, anglosaksiškuoju, slaviškuoju ar germaniškuoju ir tik tada daryti išvadą, kas yra esmiška ar principiška "liberalizmui apskritai".

Ko siekta, panaudojant induktyvinį metodą

Tuo keliu iš mano pusės ir buvo eita. Imta atskiri klausimai, telkta medžiaga iš mūsų liberalinės spaudos, iš įvairių jos publicistų, neišskiriant nei pačių jauniausiųjų. Siekta dokumentuoti jų pasisakymus, juos suvesti į atskirų klausimų grupę ir taip išgauti galimai bendresnę (apibendrintą) jų galvosenos kryptį. Išvados, kurias teko daryti, suprantama, buvo atremtos ne vien į cituojamus pasisakymus, bet ir į visą perskaitytą medžiagą. Ryškindamas principinę arba su principais susiliečiančią mūsų liberalizmo atstovų galvosenos pusę, kartu stengiausi ir ją vertinti — visuotiniojo arba krikščioniškojo galvojimo šviesoje. Susivokti dabartinėje liberalinėje dialektikoje man padėjo ir ta praeities spauda (nuo "Aušros" ligi 1935), kurią kitados teko perskleisti ir pastudijuoti. Jau tada buvau pastebėjęs, kad daugelio nesusipratimų priežastis mūsų polemikose buvo ta, jog mūsų liberalizmo atstovai į tuos pačius dalykus žiūri skirtingai, tas pačias sąvokas vartoja kita prasme. Tai matome ir šiandien.

Liberalizmas, kaip žinia, neturi savitų sąvokų. Jis vartoja tas pačias visuotinąsias, kurios, žiūrint žodiškai, neatrodo skirtingos. Visas skirtumas glūdi interpretacijoje. Šį faktą. atrodo, pripažįsta ir J. Girnius. Jis dažnai prisimena "specifinę liberalizmo interpretaciją", tačiau ją atmeta, kaip nesuderinamą su "principiniu liberalizmu". Ir čia jo monistinis metodas susikerta su manuoju. Mano dualistinis metodas atsiremia į sąvokų interpretacijos dualizmo faktą. Tuo tarpu J. Girniaus metodas ieško vienos tariamai principinės interpretacijos Mano uždavinys parodyti ir išryškinti esamą interpretacijų išsiskyrimą, kurio mes nebepakeisime, nes tai yra įvykę ilgo laiko bėgyje. Tuo tarpu J. Girnius, pripažindamas, kad "skirtybių nepanaikinsime", vis dėlto ieško principinio derinio.

Koks gi buvo mano tikslas ryškinti interpretacijų skirtumą? Ar suniekinti mūsų liberalus, kaip ne vienas mano oponentas skubėjo pareikšti? Man rodos. daugiau paniekina liberalą tai, kad jis pats nežino, kas priklauso liberalinei interpretacijai, ir galvoja esąs niekinamas, kas turėtų būti jam, susipratusiam ir sąmoningam, tik pasididžiavimas. Kas nori būti liberalas, težino kodėl jis galvoja taip, o ne kitaip. Lygiai svarbu žinoti ir kitiems, kur ir kaip mes išsiskiriame. Žinodami, ką vieni ir kiti tuo pačiu klausimu galvojame ir ką tas pačias sąvokas vartodami norime pasakyti, mes galėtume pasiekti ir didesnio visuomeninio susipratimo. Tik **clara pacta claros faciunt amicos!** Tuo tarpu nūnai polemizuojame ir erzinamės arba erziname nesąmoningą visuomenę, kuri nesuvokia pagrindinių mūsų skirtybių ir nesuvoks tol, kol nebus jai išryškinta.

Šito ryškinimo kol kas negalime laukti iš mūsų liberalizmo atstovų pusės. Mūsų liberalizmo kryptis dar tebėra labai publicistinė, propagandinė. Ryškiausieji mūsų liberalizmo vadai, nuo Kudirkos ligi Railos, buvo ir yra tik publicistai — sakyčiau, ne liberalizmo interpretatoriai, bet propagatoriai. Poleminis, politinis, praktinis reikalas jiems buvo ir tebėra pirmaujantis. Šio reikalo kontekste užgriebiamos ir sąvokos su gana stereotipiška jų interpretacija. Iš esmės jos neaiškinamos. Nelabai mėgstama, kai šitai imasi daryti kiti. Sąvokinis mūsų galvojimas arba bandymas mūsų liberalinį galvojimą ryškinti sąvokų plotmėje iš jų pusės kartais ironizuojamas "sąvokiniu žongliavimu". Liberalinė mūsų publicistika, sakytume, pati vengia atskleisti tikruosius liberalinio galvojimo skirtumus ir prisibijo, kad kiti to nedarytų. Gal tai laikoma nenaudinga politiškai ar psichologiškai. Bet ar tai naudinga visuomeniniam ir kultūriniam mūsų tautos bręsmui?

Kol mūsų liberalizmas nerodo ženklų ryškinti ir filosofiškiau apibrėžti savąjį kelią, tol ir mūsų pastangos, ryškinant esamus skirtumus, negali būti palankiai sutinkamos. Su tuo faktu, kaip laikinai neišvengiamu, reikia skaitytis ir kantriai jį pakęsti. Antra vertus, mūsų visuomenės sąmonėjimo vyksmas reikalauja, kad esamus skirtumus galimu atvirumu ir blaivumu toliau ryškintume. Pažiūrų dualizmas mūsų tautoje yra įvykęs faktas ir jokios neutralizavimo, retušavimo, vienijimo ar derinimo pastangos jo nebepakeis. Neutralizuoti galima asmeninius ar grupinius santykius, bet ne pažiūrinius skirtumus. Šalia šių skirtumų mes juk visad turėsime bendruosius žmogiškuosius ir tautinius jungties pradus. Turėsime ir kitų bendrų interesų, kurie mums padės bendradarbiauti.

Netiksliai suprasta "principinio liberalizmo" plotmė

Atrodytų, kad mudu su J. Girniumi turėjome panašias intencijas, būtent — palengvinti visuomeninį supratimą. Bet mudu išsiskyrėme pažiūromis tiek į tikslą, tiek į būdą jam siekti. J. Girniaus, atrodo, siekta apvalyti liberalizmą nuo jo gimtosios nuodėmės — laisvamanybės, laicizmo, antiklerikalizmo, subjektyvizmo. Šitai pagal jį savaime įvyktų, suradus liberalizmui principinę plotmę. Visa, kas šiai plotmei nėra esmiška, tektų iš liberalizmo išjungti.

Tai būtų radikalus ir gana naujas liberalizmo reformos bandymas. Pagal tai, kaip J. Girnius supranta principinį liberalizmą, reiktų iš vienos pusės laukti liberalizmo priartėjimo visuotiniajai galvojimo plotmei, iš antros pusės — reiktų sutikti su kai kuriais J. Girniaus siūlomais kompromisais visuotiniojo, bent krkščioniškojo, galvojimo sąskaiton.

J. Girniaus bandymas yra įdomus ta prasme, kad jis ieško principinio sprendimo, išeidamas iš vadinamų liberalinių principų. Kas gi tie liberaliniai principai? Ar jie turi ką bendra su liberalizmu, ar jie yra jam saviti? Ar tie principai nėra visuotiniosios plotmės dalykas, tik liberalizmo pasisavinti, lyg ir monopolizuojami ir savo interpretacija perkeičiami? Iš to savinimosi tačiau anaiptol neseka, kad tie principai yra nustoję būti, kuo jie buvo visuotiniajai plotmei. Kalbėti apie juos, kaip liberalizmo esmės dalyką, manding, yra tikrai netikslinga. Tie liberalinai principai, kiek jie buvo ir yra visuotiniai ir visiems bendri, tiek jie buvo ir bus visiems priimtini. Dėl to būtų didžiausia nesąmonė juos pulti, kritikuoti ar nuo jų atsiriboti. Kai puolamas ar kritikuojamas liberalizmas, tai puolamos iškraipos, kurias jis padarė ar daro visuotiniųjų liberalinių princpų srityje. Pats J. Girnius kaip tik tuo pačiu pagrindu plaka "specifinę liberalizmo interpretaciją". Jis kalba apie liberalizmo neigiamybes, turėdamas galvoje visus tuos interpretacinius elementus, kurie iškreipia visuotiniuosius liberalinius principus. Ir vis dėlto šiuos principus jis priskiria liberalizmui, o ne visuotiniajai plotmei. Atrodo, kad J. Girnius neišskyrė sąvokų: "liberaliniai principai" ir "principinis liberalizmas". Liberaliniai principai tiek savo kilme, tiek ir esme mažiausiai priklauso liberalizmui. Principinio liberalizmo niekad nebuvo ir nėra, o tai, ką J. Girnius vadina šiuo vardu, tėra jo paties išvestinis (deduktyvinis) dalykas iš liberalinių principų, priklausančiųjų visuotiniajai plotmei. Ča, atrodo, ir glūdi J. Girniaus monistinio metodo svarbiausioji paklaida.

Norėdami taisyti tikrovinį liberalizmą, patys šviesieji liberalai (buvę ar ligi galo tokiais išlikę), kaip Lagare, Fr. W. Foerster, J. Burchardt, Rathenau ir kiti, neieškojo "principinio liberalizmo", o kalbėjo apie reikalą grįžti prie visuotiniųjų principų ir jų tikrosios plotmės. Kiti iš jų turėjo drąsos kalbėti apie krikščionybę, kaip visuotiniausią plotmę. Krikščionybė ne tik neišsižada visuotiniųjų liberalinių principų, bet visu rūpestingumu saugo jų integralumą. Jos kova prieš liberalizmą, faktiškai ir yra kova už tų liberalinių principų išsaugojimą nepažeistoj interpretacijoj. Šitai aiškiai yra pabrėžęs ir pop. Leonas XIII, vertindamas liberalizmą savo enciklikose.

J. Girnius tad be reikalo įžvelgė pavojų ten, kur jo nėra. Prieš tokį liberalizmą, kuris būtų laisvas nuo laicizmo, laisvamanybės, antiklerikalizmo ar reliativizmo bei subjektivizmo, tikriausai nesiruošė niekas iš katalikų kovoti. Tokį liberalizmą, jeigu iš viso šis vardas čia tinka, jie patys atstovauja, nes pirmine ir esmine prasme jis yra krikščioniškas.

Ta prasme katalikams nereikia ieškoti, kas yra liberalizmas apskritai ar principinis liberalizmas, kad galėtų vertinti tikrovinį liberalizmą bei jo interpretacijas. Jiems užtenka visuotiniojo galvojimo plotmės ir tų visuotiniųjų liberalinių principų. Berods ne kitaip elgėsi ir pats J. Girnius, kai jis vertino, sakysime, Karolio Jasperso egzistencializmą. Tada jis neieškojo "egzistencializmo apskritai" ar "principinio egzistencializmo", bet rėmėsi bendrais galvojimo principais. Šiuo atveju jis pats ėjo dualistiniu keliu, vartodamas ir induktyvinį ir deduktyvinį metodą. Koks tad buvo reikalas nūnai, liberalizmo atveju, ieškoti monistinės plotmės?

Mūsų noras ir būdas pasitarnauti visuomenei

Kaikas galvoja, kad J. Girnius norėjęs mūsų liberalinės visuomenės, ypač jaunuomenės, dėmesį pakreipti naujų idealistinių ieškojimų keliu. Tokios intencijos, jeigu jų iš tikro turėta, negali būti peiktinos. Tam tikras nerimas ir netikrumas mūsų liberalinės visuomenės dalyje tikrai jaučiamas. Galimas dalykas, kad bręsta išvidinis reikalas pačiam mūsų liberalizmui susirasti teisingesnį, savitesnį ir su visuotiniąja principine plotme suderintą kelią.

Kartą ir šių eilučių autoriui teko kalbėtis su vyresnės kartos mūsų liberalizmo atstovais, kudirkinės krypties. Į klausimą, ar nebūtų metas ieškoti tikslesnių liberalizmo sprendimų, suderintų su mūsų tautos senąja tradicija, jie atsiliepė tokiu atsakymu: tam reikalui neturime žmonių. Šiuose žodžiuose reikia įskaityti norą ar bent pritarimą reformos minčiai. Kaip tik dėlto mūsų, liberalizmo pašaliečių, svarstymai jų problemų (kiek jos susiliečia su mūsiškėmis) kaip tiktai galėtų ir jiems daug patarnauti. Tačiau pasitarnavimas gali būti ir netikslus. Jaunesniems ir ypač mažiau kritiškiems mūsų liberalams galima sudaryti iliuziją, kad reformos pradmenys slypi pačiame liberalizme, o ne šalia jo. Tokią iliuziją sukuria ir J. Girniaus "principinis liberalizmas". Tai, kas dar ieškotina ar kurtina, negali būti laikoma esamu. Pats J. Girnius savo straipsnį, o tuo pačiu ir principinio liberalizmo tezes, laiko dar diskutuotinais dalykais. Tuo tarpu nediskutuotina yra bendroji principinė plotmė. Kodėl ši plotmė negalėtų būti ryškinama, atskleidžiama, pristatoma ir mūsų liberalinei visuomenei? Tai vienas galimas kelias, kuris neturėtų nedominti mūsų liberalų, ypač tų, kurie nuoširdžiai norėtų ieškoti kokio nors susiderinimo su šia plotme. Psichologiškai jiems nebus lengva sutikti su mintimi, kad jiems reikia grįžti į tai, ko buvo atsisakę. Gal jie atsisakė pirmiausia krikščioniškosios plotmės, o nūn pasirodo, kad ši ir visuotinioji plotmės yra pernelyg artimos. Nežiūrint šio galimo sunkumo, vis dėlto turim pripažinti ir kitą faktą, kad atsiranda vis daugiau žmonių, kurie nebesitenkina neribotu individualistiniu galvojimu.

Antra vertus, mes negalime atsisakyti pastangų pažinti mūsų liberalizmo tikrovę, kokia ji yra — ypač su jos "destruktyvumais" ir "priedangomis". Čia vėl pavojinga kurti iliuziją, kad mūsų liberalizme nieko nėra bloga, arba kas bloga, tai nebepriklauso liberalizmui, o kažkuriems kitiems "vardams". Žiūrint nominalistiškai, tiesa, galima tokius atribojimus daryti. Bet jei mūsų liberalizmas yra antiklerikališkas, laicistiškas, laisvamaniškas, tai vis dėlto mes negalime šio fakto nei slėpti, nei pro jį tylomis praeiti. Kitaip mes bėgtume nuo tikrovės pažinimo — kažkurių visuomeninės ramybės sumetimų dėlei.

Vienas bičiulis man rašo: "J. Girnius visų pirma turėtų įtikinti liberalus, kad jie priimtų jo principinį liberalizmą, o tik tada kritikuoti tave, kam tu jiems priskiri tai, ko jie neturi".

Ne mūsų kaltė, kad prie liberalizmo, kaip labai plačios ir atviros plotmės, prisiplaka destruktyvūs elementai. Šitai yra pastebima neviename krašte. Bet ar viskas, kas destruktyvu, laikytina tik prisiplakusiais dalykais? Neseniai H. Rauschning paskelbė veikalą "Masken und Methamorphosen des Nihilismus. Der Nihilismus des XX. Jahrhunderts" (Frankfurt a. M. — Wien 1954). Autorius pabrėžia, kad nihilizmas priklauso tai dvasinei srovei, kuri prasidėjo su renesansu ir kuri siekia absoliutaus žmogaus savarankiškumo. Nihilizmas esąs toks dvasinis vyksmas, kurį daugelis suvokia kaip išlaisvinimą bei išsilaisvinimą. Faktiškai šis vyksmas atpalaidojąs žmogų iš bet kurių ryšių su būties pagrindu, su tiesa ir vertybėmis, su bendruomene ir žmogiškomis institucijomis. Blogiausia, kad šis nihilistinis vyksmas siekiąs sukurti naują žmogaus sąmonės padėtį ir pasidaryti pastoviai veikiančia istorine jėga. Šių dienų nihilizmas pasireiškiąs įvairiomis galimomis formomis ir dangstosi įvairiomis kaukėmis. Norint nihilizmą nugalėti, esą, reikia visų pirma jį gerai pažinti, — pažinti, kuo jis dangstosi, kokias naujas formas prisiima arba kaip įsilieja į senąsias.

Tų formų, ypač politinių, šiandien yra įvairių. Jos bandoma išskirti paprasta krypčių bei srovių klasifikacija: vienos vadinamos socialistinėmis, kitos nacionalistinėmis, dar kitos liberalinėmis. Nežiūrint formalinių skirtumų, jos turi ir nemaža panašumų. J. Girnius būtų linkęs ribotis tik formaliniais skirtumais ir neieškoti panašumų. Dar daugiau, jis labai nepalankiai sutinka tuos autorius, kurie kalba apie srovių giminystes. Tačiau giminystės yra, ir pro tą faktą negali praeiti joks stebėtojas. Galima nesutarti dėl vieno tų giminysčių vardiklio, sakysim, ar mes, kaip Rauschning, vadinsime jį nihilizmu, ar laicizmu su savo palydovais — laisvamanybe ir antiklerikalizmu. Bet nuo to pats giminystės faktas nepasikeis.

Svarstydami lietuviškojo gyvenimo negeroves, mes taip pat negalime praeiti pro dvasinę srovių giminystę. Pats J. Girnius pripažįsta, kad mūsų liaudininkai ir socialdemokratai yra "tie, kurie tiesiog oficialiai atstovauja liberalizmui (ypač pirmieji, bet kultūrinėje srityje jo pagrindo šaukiasi ir antrieji)". Man rodos, juo labiau reikia priimti dėmesin ir nacionalistinių grupių oficialius prisipažinmus prie jų liberalizmo. Tuo būdu mūsų atveju yra vienas giminystės vardiklis — liberalizmas. Kalbant apie negeroves, kiek jos susietos su specifinėmis liberalizmo interpretacijomis, kaip tik ir tenka nesiriboti viena srove. Nežinau, kodėl J. Girnius man primena: "Ar tam tikrų lietuviškojo gyvenimo neigiamybių iškėlimui nebūtų buvę kun. St. Ylai sėkmingesnis kelias tiesus dėl jų pasisakymas, negu tokie globališki kaltinimai, kurie neteisingai vienan katilan sukišo kaltuosius su nieko nedėtais (ir ta prasme, kad neskyrė "liberalų" nuo "nacionalistų"...)" J. Girnius turėtų patikslinti, kaip jis supranta tiesų pasisakymą dėl negerovių, kuris tačiau neturėtų nei kaltinimo atspalvio, nei globališkų apibendrinimų. J. Girnius galvoja, kad "liberalizmo klausimas mūsų spaudoje kilo ne iš teorinio dėmesio, o iš praktinių motyvų". Gal dėlto jis laukė ir iš manęs daugiau praktiškai "tiesaus pasisakymo".

Ką reiškia praktiškai taisyti liberalizmo negeroves?

Iš tikrųjų, pats liberalizmas nuolat save taiso praktiškai. To siekia vokiečių neoliberalizmas, prancūzų spritualistinis, humanistinis, socialistinis liberalizmas. Pas mus praktiškai taisomas liberalizmas nūnai santarvininkų ir "kairiųjų" tautininkų.

Tokios reformos, kaip rodo patirtis, nepasiekia platesnio tikslo. Jos tik skaldo liberalizmą į atšakas, sroves, kryptis. Jos mažai tepaliečia liberalizmo visumą, mažai tekeičia jo tikrovę. Štai kad ir spiritualistinių liberalų pasisakymas prieš senąjį liberalizmą. Rodos, labai skambiu reabilitacijos vardu P. **Lhoste-Lachaume** (**Réhabilitation du Liberalisme, Paris 1954**) iškelia senojo liberalizmo negeroves: kaltina "sistemingai ignoravus moralę ekonominėje srityje", vartojus "nežmoniškus išnaudojimus". Ką gi jis siūlo savuoju spiritualistiniu liberalizmu? Nieko naujo, tik kritikuoja socialinį katalikybės charakterį ir augština tą pačią individualistinę moralę. Nauja "rehabilitacija" neperžengia socialinio nemoralumo, kurį atstovavo senasis liberalizmas, neieško naujos socialinės moralės pagrindų, tačiau nepripažįsta krikščioniškosios, kaip tai darė senasis liberalizmas.

Praktiškosios reformos, neatremtos į principinį persilaužimą, manding, negali būti sėkmingos. Nesėkmingi buvo ir socializmo bandymai save taisyti, kol pagaliau neprieita radikaliai ir principiškai atsisakyti istorinio materializmo. Jeigu panašiu keliu pasuktų ir liberalizmas, jeigu jis atsisakytų specifinės interpretacijos, tada tektų laukti didesnių ir palankesnių permainų. Bet atsisakyti savos interpretacijos reiškia apgalėti subjektivizmą, individualizmą, reliativizmą ir artėti į objektyviąją, visuotiniąją plotmę. Laipsniškai turėtų švelnėti ir laisvamaniškumas, laicizmas, antiklerikalizmas. Visiškai išnykti jie negali, ypač laicizmas, nes kitaip liberalizmas nebetektų savo egzistencijos pagrindo.

Pabrėždamas principinį kelią liberalizmui reformuoti arba apvalyti jį bent nuo destruktyvinių pasinešimų, aišku, negaliu nesutikti su J. Girniumi, kuris savo svarstymų svorį taip pat perkėlė į principinę plotmę. Pasisakiau tik prieš jo metodą. Galimas daiktas, kad J. Girnių bus kiek apsprendęs Ortega y Gassetas, kurio tezėmis jis apsčiai remėsi. Šis ispanų liberalų filosofas bei sociologas buvo reformistas ne principine, bet kompromisine prasme. Jis ieškojo vidurio tarp liberalinio reliativizmo ir visuotinosios absoliutinės tiesos. Toks vidurys iš tikro nėra galimas arba galimas tik filosofinėje konstrukcijoje. Atitinkamai negali būti vidurio ir tarp tikrovinio reliativizmu pagrįsto liberalizmo ir visuotiniosios principinės plotmės. Liberalizmas arba artėja į visuotiniąją plotmę arba nuo jos tolsta. Artėdamas, jis ją laipsniškai pripažįsta ir paremia, o toldamas ją griauna, ir tai yra jo nihilistinis vaidmuo. Iš to susidaro įvairios liberalizmo ne tik formos, bet ir formacijos. Kaip patirtis rodo, nei viena formacija dar nėra laikoma idealiniu viduriu. Liberalizmas pats iš savęs neturi jokio masto, dėl to jis negali rasti ir savito vidurio. Vienas iš konkrečių įrodymų yra mūs liberalizmo formacijos.

Labiausiai nuo visuotinių (tų pačių liberalinių) principų nutolusi, pati negatyviausia, buvo rusiškoji liberalizmo formacija, pradėta dr. J. Šliūpo, vėliau perimta mūsų socialdemokratinės srovės. Švelnesnė buvo lenkiškojo liberalizmo formacija, puoselėta dr. V. Kudirkos ir perimta mūsų demokratų-liaudininkų. Pati švelniausia ir mažiausiai nutolusi nuo visuotiniosios plotmės buvo viltininkų—tautininkų liberalinė formacija. Šių formacijų santykis su visuotiniąja plotme laiko bėgyje keitėsi: socialdemokratinė kryptis praktiškai švelnėjo, o liaudininkiškoji buvo paaštrėjusi. Nūnai tokio paaštrėjimo ženklų rodo tautininkiškoji kryptis. Vidurio jos pačios savyje negali susirasti.

Mūsų liberalizmo išsibalansavimas, jeigu kada jis bus pasiektas, remsis ne sukonstruotu paties liberalizmo idealu, bet **surastu balansuotu santykiu** su visuotiniąja plotme, tiksliau — su visuotiniąja liberalinių principų interpretacija. Idealinės konstruk-

cijos paties liberalizmo ribose, jo savitame darželyje, gal ir galės maginti nerealius liberalinius intelektualus arba jaunus, studentiškuosius idealesnio liberalizmo ieškotojus. Liberalinei mūsų visuomenės daugumai tačiau visa tai bus svetima. Ji nepajėgs suvokti tokių liberalizmo idealistų, lygiai kaip nespės bėgioti paskui praktiškuosius reformistus, kurie kaitalioja vardus ir formas, bet mažiausiai keičia dalykų esmę. Masė laikysis **savojo kelio**, kuris tik tuo ir bus savas, kad išsiskirs iš visuotiniojo bei krikščioniškojo — daugiau ar mažiau, žiūrint laiko ir vietos sąlygų.

Ar verta paisyti masės? Šį klausimą sąmoningai primenu, nes jaučiu man kreipsimą priekaištą. J. Girnius kitados viename savo straipsnių (Aidai 1948, nr. 15) buvo pasisakęs apskritai prieš masę. Jis linkęs daugiau pasitikėti rinktinėmis asmenybėmis ir šių pastangomis sukurti naują idealiesnę santvarką.

Be abejonės, ieškant naujesnių sprendimų mūsų liberalizmo atveju, gal mažiau tektų žvalgytis į masės nuotaikas, o daugiau remtis subrendusių asmenybių galvojimu. Tačiau praktiškai ne taip jau lengva išskirti masinį ir asmenybinį elementus. Mūsų liberalizmas, turėdamas stipriausią atramą vidurinėje inteligentijoje, vis dėlto, mano supratimu, tebėra daugiau masinio pasireiškimo ženkle, negu individualinio. Masiniam pasireiškimui, kaip žinia, daugiau būdinga nuo ko nors atsiriboti arba prieš ką nors kovoti, negu pozityviai ko nors siekti ar konstruktyviai kurti.

Atsiriboti nuo Bažnyčios, kartais tik vienu kitu atžvilgiu, pas mus jau reiškia beveik tą patį, ką ir išpažinti liberalizmą. Dar konkrečiau — liberalizmui save priskiria ne vienas tų, kurie nemėgsta krikščionių demokratų, nepriklauso katalikiškai organizacijai arba priklauso tokiai, kuri save nelaiko katalikiška arba ideologiška. Masiniam mūsų liberalizmo charakteriui tenka priskirti ir tą reaktyvinį gynimąsi nuo bet kurios kritikos.

Mūsų kritikos arba svarstymai iš dalies gali didinti masinį reaktyvumą. Gali net sudaryti įspūdį, kad tuo būdu tik pakeliami liberaliniai nusiteikimai mūsų visuomenėje. Iš tikrųjų, tokie nusiteikimai gali kilti, nes, J. Maritaino žodžiais, liberalizmas gyvena iš kliūčių ir jomis laikosi; kai kliūčių nėra, jis smunka. Ta prasme individualistinis liberalizmas yra negatyvinė, opozicinė kryptis (plg. op. cit. 170). Kai mūsų liberalizmas neturi nūnai realių kliūčių, jo opoziciškumui gali praversti bet kurios fiktyvios kliūtys. Tokių, manding, prikuriama mūsų publicistikoje net pergausiai. Ta prasme ir mūsų kritikos gali sudaryti dėkingą progą jautrintis bei jautrinti visuomenę, galvojant, jog iš to liberalizmas turėtų laimėti sau daugiau palankumo.

Šitam masiniam reiškimuisi mes statome tačiau ir tam tikrus barjerus. Mes apeliuojame ne į masines nuotaikas, o į individualinį protą, kuris atsiliepia blaiviu galvojimu ir kritišku svarstymu. Tokiam svarstymui bus pasitarnavęs ir J. Girniaus straipsnis. Pasiaiškinę su juo metodinius skirtumus, mes dar galėtume lyginti savuosius požiūrius kitais klausimais, ypač dėl liberalinių principų interpretacijos. Bet tai jau būtų kitos progos reikalas.

Stasys Yla

J. Girniaus atsakymas bus "Aidų" vasario numeryje. Red.

Organizacinė komisija augščiau minėtus asmenis prašo:

1. pranešti savo nusistatymą dėl kuriamos draugijos,
2. ar mano būti jos nariu,
3. duoti sugestijų dėl įstatų,
4. atsiųsti savo adresus,
5. kelti sumanymų dėl draugijos veiklos organizavimo (gairės būsimai valdybai).

Kai bus gautos sugestijos, komisija sudarys įstatų projektą ir išsiuntinės visiems žadantiems būti nariais ir naujai gautiems adresatams. Iš gautų pastabų bus sudaryta galutinė įstatų redakcija ir pagal juos, jei dauguma bus pasisakę "už", bus pravesti korespondenciniai vadovybės rinkimai. Tuo paskutiniu darbu org. komisija ir baigs savo veiklą.

Organizacinei Komisijai rašyti šiuo adresu: Pasaulio Lietuvių Archyvas — LTID, 2601 W. Marquette Road, Chicago 29, Ill., U.S.A.

LTID Organizacinė Komisija

LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA BESIDOMINTIEMS

1. Yra daug lietuvių tautos istorijos problemų, kurios reikalingos artimiausioje ateityje pernagrinėti, nes jos žalingai veikia tautos interesus.

2. Yra skubus ir neatidėliotinas reikalas surinkti istorinę medžiagą, nes laikas ir sąlygos negailestingai ją naikina.

3. Yra jau atėjęs laikas rimtai susirūpinti istorikų prieaugliu, nes iki tolei dar nieko šioj srity nepadaryta.

4. Yra skubus reikalas ateiti į pagalbą lituanistinių mokyklų (ar klasių) istorijos mokytojams, nes jie palikti be niekeno pagalbos.

Darbų daug. Pavienių — partizaninių pajėgų šiems darbams atlikti neužtenka. Reikia sutelktinių, nuolatinių, organizuotų jėgų. Tas rūpestis ir privertė JAV ir Kanados lietuvių kongreso metu istorijos sekcijos posėdžiui pasiūlyti kurti **Lietuvių Tautos Istorijos Draugiją**. Posėdžio dalyviai, labai gyvai tą klausimą išdiskutavę, padarė nutarimą minėtą draugiją steigti. Jos nariais gali būti po visą pasaulį išsibarstę lietuvių tautos istorija besidomį lietuviai: istorikai, istorijos mokytojai, istoriją studijuoją studentai ir istorijos mėgėjai.

Draugijos suorganizavimui sudaryta organizacinė komisija iš Vincento Liulevičiaus, Alicijos Rūgytės ir dr. K. Matulaičio.

LIETUVIŲ TAUTINIŲ ŠOKIŲ ŠVENTĖ

1. Pirmoji Amerikos ir Kanados lietuvių tautinių šokių šventė rengiama Čikagoje 1957 m. birželio 30 d. Šventės tikslas — skleisti lietuviškosios kultūros apraiškas ir parodyti lietuvių tautinių šokių grožį ir savitumą saviesiems ir svetimiesiems.

2. Šventė rengiama Lietuvių Bendruomenės Čikagos Apygardos valdybos, JAV ir Kanados Liet. Bendruomenių vardu. Šventės rengimui sudarytas komitetas: Bruno Shotas, pirmininkas; Juozas Kreivėnas, teisėjas, Alfonsas Wells ir Jonas Jasaitis, vicepirmininkai; Antanas Gintneris, iždininkas; Stasys Daunys, generalinis sekretorius; Albina Poškienė ir Agnė Jasaitytė, sekretorės; Justas Kudirka, Zigmas Dailidka ir Eugenijus Bartkus, nariai. L. B. Čikagos apygardos valdybą atstovauja Jonas Jasaitis.

3. Repertuaro komisiją sudaro: Juzė Vaičiūnienė, Halina Radauskienė, Irena Šilingienė, Bronė Jameikienė ir Bruno Shotas.

4. Čikagos lietuvių parapijinės mokyklos pasirodys su savo atskira programa, kurią tvarko komiteto vicepirmininkas J. Kreivėnas.

5. Lietuvių tautinių šokių suvienodinimui ir suderinimui Čikagoje sudaryta speciali tautinių šokių grupė, kurios šokiai bus nufilmuoti ir filmos išsiuntinėtos visoms lietuvių tautinių šokių grupėms, įsiregistravusioms dalyvauti Pirmojoje Amerikos ir Kanados lietuvių tautinių šokių savaitėje.

ĮVYKIAI

• JAV prez. D. Eisenhoweris, kalbėdamas Kongrese apie pagalbos teikimą Artimųjų Rytų valstybėms prieš komunistų agresiją, Rusijos klastingą politiką pavaizdavo pavergtųjų Pabaltijo valstybių pavyzdžiu. Prezidentas kalbėjo: "Prisiminkime Estiją, Latviją ir Lietuvą. 1939 m. Sovietų Sąjunga su šiomis tada nepriklausomomis valstybėmis pasirašė savitarpio pagalbos paktus, ir sovietų užsienio reikalų ministeris, kreipdamasis į nepaprastą penktąją augščiausios tarybos sesiją 1939 m. spalio mėnesį, iškilmingai ir viešai pareiškė, kad 'mes esame už skrupulingą bei tikslų šių sutarčių laikymąsi pilnu abipusiškumo pagrindu ir mes pareiškiame, kad visos absurdiškos šnekos apie Pabaltijo valstybių susovietinimą tarnauja tik mūsų bendrųjų priešų interesams ir visiems priešsovietiniams provokatoriams'. Tačiau 1940 m. Estiją, Latvija ir Lietuva buvo smurtu įjungtos į Sovietų Sąjungą. Sovietinė kontrolė Rytų Europos kraštuose yra palaikoma jėga, nežiūrint to, kad kaip tik priešingi siekimai buvo iškilmingai pažadėti II-jo pasaulinio karo metu".

• Pulk. J. Lanskoronskiui pavesta sudaryti Vliko Vykdomąją Tarybą. Jis šiuo metu lankosi JAV. Šiam darbui pulk. J. Lanskoronskį pasirinko pats Vlikas.

• Inž. M. Ivanausko iniciatyva, Brazilijoje, Sao Paulo miesto biblioteko patalpose, suruošta lietuviška paroda, padalyta į 3 skyrius: ornamentikos, kryžių ir architektūros. Šios trys sritys parodytos daugiausia nuotraukomis bei knygomis. Buvo ir originalių darbų. Pažymėtina juostos ornamentikos skyriuje. Paroda tęsėsi 4 savaites ir ją aplankė daug lietuvių ir svetimtaučių, susipažindami su mūsų tautos kultūra. Žiūrovams pirmąją savaitę buvo parodyti lietuviškoji ornamentika (juostos ir kitoki papuošalai); antrąją savaitę — kryžiai, rūpintojėliai; trečiąją savaitę — architektūriniai pavyzdžiai. Buvo ir literatūros skyrius, sudarytas iš knygų.

• Adomas Galdikas, grįžęs iš ilgos kelionės po Meksiką ir JAV pietinę dalį, užsidarė kūrybai. Dailininkas dabar naujoje dvasioje piešia didelio formato paveikslus, kuriuos išstatys netrukus trečiojoje savo parodoje Niujorke. Feigle Galerijoje sausio mėnesį buvo iškabinti 3 jo aliejiniai darbai Meksikos gamtovaizdžio temomis su labai žymiais Europos ir Amerikos dailininkais. Naujausiuose A. Galdiko darbuose jaučiamas linkimas į abstrakciją, kur sprendžiamos sunkios tapybinės problemos.

• Vytauto Kasiulio tapybos darbų paroda atidaryta Niujorke Hammer Galerijoje sausio 15-26 d. Iškabinta 33 aliejiniai paveikslai, vaizduoją daugiausia miesto gyvenimo detales. Pats dailininkas gyvena Paryžiuje ir smarkiai kyla šių dienų meno sluogsniuose. Jo paveikslai pasižymi giedrumu, žaismu, lyrika. Kasiulio paroda Niujorke susilaukė palankaus dėmesio visuomenėje ir spaudoje.

• Romas Viesulas Metinėje Amerikos Litografijos parodoje Philadelphijoje gavo premiją už litografinį darbą "Senelis", kuris priimtas į to miesto muziejaus kolekciją. Taip pat ir Niujorke Tautinio Meno Akademijos parodoje dailininkas gavo premiją už darbą "Praėjusią vasarą".

• LB Kultūros Fondas yra 1956 metų Lietuvių Rašytojų Draugijos 500 dol. premijos mecenatas. Premija teikiama už literatūros veikalą, kurį slaptu balsavimu atrenka patys draugijos nariai.

• Skulptorius J. Bakis, gyvenąs Toronte, šiuo metu studijuoja meną Paryžiuje. Pavasarį mano suruošti savo darbų parodą. Paryžiuje meną studijuoja ir dail. Račkus.

• Jau antri metai Niujorke, Baltų namuose, rengiamos meno klausimais paskaitos. Paskutinę paskaitą, įvykusią gruodžio 14 d., tema "Visuomenė jieško meno", paruošė prof. Juozas Brazaitis. Po paskaitos įvyko gyvos diskusijos, kuriose dalyvavo V. Jonynas, A. Galdikas ir kt. Diskusijoms vadovavo P. Jurkus. Ateinantį kartą manoma svarstyti santykį tarp turinio ir formos.

• Lietuvių Rašytojų Draugija, minėdama 25 metus veiklos, leidžia knygą "Lietuviai Rašytojai". Leidinyje pirmiausia bus kūrybos ir biografinių davinių tų rašytojų, kurie reiškėsi paskutiniaisiais 25 metais. Į leidinį įeis ir 1932-1957 m. mirę rašytojai, o taip pat bus stengiamasi įtraukti ir Lietuvoje likusiuosius. Knyga apims 180-190 rašytojų. Ją redaguoja Rašytojų Draugijos pirm. Ben. Babrauskas. Knygos kaina 5 dol. Iš anksto užsisakiusiems ir užsimokantiems — 3 dol.

• Lituanus, metuose 4 kartus Lietuvių Studentų Sąjungos anglų kalba leidžiamas žurnalas, užbaigė 1956 metus labai gražiu ir turiningu numeriu. Dr. J. Budzeika rašo apie Rytų Europos jieškojimą naujos santvarkos, Z. Ivinskis — apie Vakarų Europos kultūros gelbėjimą, L. Šimutis, Jr. — apie lietuvių muziką prieš 1918 m., St. Vykintas — apie Lietuvą ir Rytų Europos problemas, P. Jurkus — apie A. Galdiko kūrybą. Yra ir trumpesnių rašinių apie Lietuvos papročius, poetą J. Baltrušaitį ir suglausta mūsų kultūrinio bei politinio gyvenimo apžvalga. Taip pat yra žinių skyrius iš Lietuvos. Visas numeris iliustruotas A. Galdiko darbų nuotraukomis. Žurnalo tikslas supažindinti Amerikos visuomenę, ypatingai studentiją ir profesūrą, su Lietuva ir jos kultūra. Didžiai naudingas ir visų dėmesio vertas leidinys.

---

6. Repertuaro komisija Pirmajai lietuvių tautinių šokių šventei sudarė tokią programą: Vyrų šokiai: Oželis, Žygūnas, Mikutis. Moterų šokiai: Kepurinė, Sadutė, Blezdingėlė. Bendri šokiai: Rugučiai, Šustas, Malūnas, Senių tryptinis (polka), Kalvelis, Letūnas. Tryptinis, Kubilas, Jonkelis. Repertuaras dar gali būti papildytas.

7. Jei kelios tautinių šokių grupės norėtų atskirai pasirodyti, joms leidžiama, bet šokiai negali būti paimti iš bendrojo repertuaro.

8. Visos įsiregistravusios šventėje dalyvauti tautinių šokių grupės tuojau praneša vadovo pavardę ir adresą. Kadangi dauguma šokių paimta iš J. Lingio tautinių šokių vadovo, ši knyga siunčiama visoms įsiregistravusioms tautinių šokių grupėms. Vadovo neturinčios grupės kreipiasi į komitetą šiuo adresu: Jonas Jasaitis, 4430 So. Campbell Ave., Chicago, Illinois.

9. Komitetas skelbia, jog nėra vėlu tautinių šokių šventei užsiregistruoti ir naujoms grupėms. Registraciją reikia atlikti galimai greičiau 8-me punkte minėtu J. Jasaičio adresu.

10. Tenelieka nei vienos lietuvių tautinių šokių grupės nedalyvaujančios šventėje. Tebūna Pirmoji Amerikos ir Kanados lietuvių tautinių šokių šventė visuotinė!

JAV ir Kanados lietuvių tautinių šokių šventės **Komitetas.**

ATITAISYMAS

"Aidų" 1956 m. Nr. 10 —

1. 456 psl. po Jimenez poezija reikia pridėti vertėjas — **Juozas Kėkštas.**

2. 467 p. Stasio Raštikio knygos pasirodymo data turi būti 1956 m., o ne 1926.

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1955 ir 1956 metais.
2. Premija, $500 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų ir k.).
3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1957 metų vasario 1 dienos "Aidų" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd., S. E., Washington 19, D. C. Pažymėti, kad tai siunčiama premijos komisijai.
5. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.
6. Premijos komisiją sudaro: dr. K. Pakštas, dr. J. Puzinas, A. Vaičiulaitis, P. Jurkus, dr. L. Andriekus, O. F. M.

"AIDŲ" GARBĖS PRENUMERATORIAI

B. Starkienė, Santa Monica, Calif.; J. Tininis, Huntington Park, Calif.; kun. dr. V. Cukuras, Colchester, Conn.; kun. B. F. Gauronskas, Ansonia, Conn.; kun. Juršėnas, P. Leonas, Chicago, Ill.; prel. Ig. Albavičius, Cicero, Ill.; kun. J. Grigaitis, Kankakee, Ill.; kan. P. Juknevičius, Peoria, Ill.; dr. A. Lipskis, La Grange Park, Ill.; dr. P. Meškauskas, Lake Bluff, Ill.; V. Ploplys, K. Pravilionis, Rockford, Ill.; dr. Ant. Razma, Wilmington, Ill.; Jonas Klimas, E.Chicago, Ind.; dr. Juozas Vydas, Presque Isle, Me.; B. Vitkus, Brockton, Mass.; kun. J. Petrėnas, dr. T. Narbutas, Brooklyn, N. Y.; J. Kazickas, New Rochelle, N. Y.; Mrs. Demie Jonaitis, Woodhaven, N. Y.; Ant. Banėnas, K. Škėma, Detroit, Mich.; J. Paovys, Grand Rapids, Mich.; P. Mikalauskas, Omaha, Nebr.; kun. V. Karalevičius, Elizabeth, N. J.; Zigmas Jankus, Ed. Karnėnas, Cleveland, Ohio; dr. A. Baltrukėnas, Akron, Ohio; kun. P. Laurinaitis, Columbus, Ohio; kun. E. Paukštis, Chester, Pa.; Br. Galinis, Pittsburgh, Pa.; kun. J. Karalius, Shenandoah, Pa.; prel. F. Glenburne, Texas; E. Čeplinskas, Vyt. Montvilas, Toronto, Ont., Canada; dr. Agota Šidlauskaitė, Ottawa, Ont., Canada.

"AIDŲ" RĖMĖJAI

Ged. Baltrušaitis, Los Angeles, Calif.; prel. K. Steponis, Burbank, Calif.; M. Kvedaras, kun. J. Lechavičius, J. Tričys, A. Orvidas, Chicago, Ill.; P. Mikalauskas, Cicero, Ill.; V. Šilėnas, Berwyn, Ill.; kun. J. Znotinas, Washington, D. C.; A. Matautas, Brockton, Mass.; Pr. Machulis, kun. Vyt. Pikturna, Brooklyn, N. Y.; kun. J. Ruokis, Little Falls, N. Y.; Vl. Braziulis, Cleveland, Ohio; Birutė Skrinska, Willoughby, Ohio; Irena Kacionis, M. D., Philadelphia, Pa.; kun. L. Lumas, Anthony, New Mexico; J. Kezinaitis, Hamilton, Ont., Canada; D. Jurkienė, Verdun, Que., Canada; J. Bakšys, Toronto, Ont., Canada; J. Vailokaitienė, Chicago, Ill.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 34 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 304 Anacostia Rd. S. E., Washington 19, N. C.